

הישיבה השלוש-מאות-ושלוש-עשרה של הכנסת השישית

יום רביעי, כ"ח תמוז תשכ"ח (24 יולי 1968)

ירושלים, הכנסת, שעה 11.01

א. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

הז"ר ק. לוז :

ב. החלטות בדבר אישור הוראות: 1. בצו שעת חירום (שיעור תשלום חובה) (תיקון מס' 23), תשכ"ח - 1968; 2. בצו שעת חירום (שיעור תשלום חובה) (תיקון מס' 24), תשכ"ח - 1968; 3. בצו-שעת-חירום (שיעור תשלום חובה) (תיקון מס' 27), תשכ"ח - 1968; 4. בצו תעריף המכס והפטור (תיקון התוספת) (הוראת שעה מס' 69), תשכ"ח - 1968; 5. בצו קניה (סחורות ושי-רותים) (הטלת מס ושיעור) (תיקון מס' 7), תשכ"ח - 1968.

אני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת. ראשונה נשמע הודעה מפי מזכיר הכנסת על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

מזכיר הכנסת ה. ליאור :

ברשות יושב-ראש הכנסת, הנני מתכבד להודיע כי הונחו היום על שולחן הכנסת:

א. לקריאה שנייה ושלישית: 1. חוק לתיקון דיני הראיות, תשכ"ח - 1968 - שחזר מוועדת החוקה, חוק ומשפט; 2. חוק הערבויות לסחר-חוץ (תיקון מס' 2), תשכ"ח - 1968 - שחזר מוועדת הכספים.

ב. שאילתות ותשובות

משרד הפנים - 16,000 ל"י ועוד 6,500 ל"י אגרות רשיונות רכב; ה. מענק משרד הסעד - 12,500 ל"י.

לשאלות 3-4: לא.

לשאלה 5: משרד הפנים דורש ממועצת ראמה להראות יתר פעילות בדאגה למתן שירותים ולהגדלת ההכנסות במיוחד בשטח המסים והאגרות. לדוגמה: הגביה הממוצעת לפיכש בחאמה בשנת 1966/67 היתה 9.60 ל"י, לעומת שלומי - 18 ל"י לפיכש, ועכו - 47 ל"י לפיכש. בשנת 1967/68 היתה הגביה 10.15 ל"י, לעומת שלומי - 22 ל"י, ועכו - 51 ל"י.

אין שר הפנים סבור כי מצבם הכלכלי של תושבי ראמה קשה ומתשיכי שלומי או עכו, וחששות פחות משרד הפנים נקבעות בהתאם ליכולת המועצה להפעיל את תקציבה ואת התקציבים הניתנים לה.

2. עבודות פיתוח בשיכון המזרח בראשון-לציון

חבר-הכנסת ת. טובי שאל את שר הפנים ביים כ"ג בסיון תשכ"ח (19 ביוני 1968):

בשבועון "זו הדרך" מ-12 ביוני 1968 פרסמה ידיעה, בה נאמר כי תושבי שיכון המזרח בראשון-לציון פנו בעצומה לשר הפנים בבקשה להתערב בעניין העדר כבישים, סידורי ביוב ומדרכות בשיכון, לאחר שכל פנייהם לעירייה לא נשאו פרי.

הנני לשאול את כבוד השר:

מה תשובת משרד הפנים על בקשות העירייה בנוגע להכשרת כבישים ומדרכות והתקנת ביוב בשיכון המזרח בראשון-לציון?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

במכתבו לשר הפנים מיום 3 ביוני 1968 טוען ועד רחוב העליה בשיכון המזרח בראשון-לציון, שלפי דבריו הוא מייצג חמישים משפחות מאותו רחוב, כי שכונת המזרח סבלה וסובלת מחוסר כבישים, ביוב, מדרכות, גן ציבורי ומגרשי משחקים לילדים. העובדות הנכונות הן כלהלן:

הז"ר ק. לוז :

נתחיל בסעיף א' בסדר-היום: שאילתות ותשובות.

1. השתתפות הממשלה בתקציב המועצה המקומית ראמה

חבר-הכנסת ת. טובי שאל את שר הפנים ביום כ"ג בסיון תשכ"ח (19 ביוני 1968):

בשנת "אל-איתחיד" מ-14 ביוני 1968 פרסמה ידיעה, בה נאמר כי המועצה המקומית של כפר ראמה פנתה לממשלה בבקשה להגדיל את חלקה בתקציב המועצה ולהתייחס לכפרם כאל ישוב פיתוח, על מנת לקבל מיליונים נדיבות של 4% עד נאמר, כי למחצית שמשך הפנים הכריז על כפר ראמה כישוב פיתוח, אין הוא נחה ממעמד זה ובכל הצוגע לסיוע, מענקים, מיליונים ועוד.

הנני לשאול את כבוד השר:

1. מהו שיעור השתתפות הממשלה בתקציב המועצה המקומית ראמה?

2. מה שיעור המיליונים הניתנים על-ידי הממשלה לראמה ובאמה שער ריבית הם ניתנים?

3. האם הכריז משרד הפנים על ראמה כישוב פיתוח?

4. אם כן, נמזע לא נהנית ראמה ממעמד של ישוב פיתוח?

5. מה נעמדת משרד הפנים ביחס לתביעות המועצה המקומית של כפר ראמה?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

לשאלות 1-2: בשנת 1967/68 ניתנו: א. הלוואה מאת משרד החינוך בסך 20,000 ל"י, ריבית 5.5%; ב. יתרת מילווה ל-31 במארכ 1968 - 314,000 ל"י, מזה 98,000 ל"י ב-8% ו-216,000 ל"י ב-5.5%; ג. הקצבות משרד העבודה בצורת ימי עבודה - 129,000 ל"י; ד. מענק

מבוגר. גופתה של הילדה נמצאה צפה על פני המים ונמשטה מהים ללא רוח חיים.

לשאלות 3–4: בקטע הצפוני של החוף נהרסו כל המיתקנים, בכללם תחנת עזרה ראשונה, והקטע היה אסור לרחצה; עתה הופעלה כבר תחנת מגן-דוד אדום ליד קטע הרחצה. סלע אדום.

לשאלות 5–6: עם פתיחת התחנה ביום 21 ביוני 1968 הופעל גם טלפון במקום.

4. סידורי בטיחות ושירותים בחוף הרחצה בבתיים

חברי הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר הפנים ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):

בעקבות האסון, שאירע עם טביעתה של ילדה בת עשר, התגלו ליקויים חמורים בסדרי השירותים על חוף הרחצה בבתיים (חוף הסלע). במקום יש רק תחנת הצלה אחת, אין טלפון ותחנת מגן-דוד אדום אינה מופעלת.

כפי שהתפרסם בעתונות, עיריית בתיים טוענת כי כלל לא היה ידוע לה כי התחנה לעזרה ראשונה אינה מופעלת.

אי לזאת הגני לשאול את כבוד השר:

1. האם לדעת משרד סידורי הבטיחות בחוף הים בבתיים מניחים את הדעת?
2. האם נערכה חקירה על סיבות האסון?
3. האם קיים תקן מחייב בדבר סדרי בטיחות בחוף הים?

4. אם כן — מה אומר תקן זה?
5. האם מספר המצילים המועסקים בחוף הסלע מסתים מספיק?
6. האם מצילים אלה מוסמכים?
7. מי אחראי לאי-הפעלתה של תחנת מגן-דוד אדום בחוף הסלע בבתיים?
8. מה הסיבה שטרם הותקן טלפון במקום?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

- לשאלה 1: כן.
לשאלה 2: כן.
לשאלה 3: כן.

לשאלה 4: התקן מדגים לרישיות המפורטות בחוק הסדרת מקומות רחצה, תשכ"ד–1964 (צו בדבר סדריים ואיסורים במקומות רחצה מוכחים), וכן בחוק הסדרת מקומות רחצה, תשכ"ד–1964 (צו בדבר מצילים, סדרנים, ומגישי עזרה ראשונה בחופי רחצה מוכחים).

- לשאלה 5: כן.
לשאלה 6: כן.

לשאלות 7–8: ראה תשובתי, שניתנה זה עתה לשאלתה של חבר הכנסת אמיל חביבי בעניין זה.

5. הצבת מצילים בחופי הרחצה בנהריה

חברי הכנסת א. חביבי שאל את שר הפנים ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):

ב"הארץ" מ-24 ביוני 1968 נמסר, כי בשני חופי

א. גנים ציבוריים בשכונה: קיימים בשכונה הנ"ל שני גנים ציבוריים פתוחים לקהל, האחד בן 9 דונם והשני בן 4 דונם. גן שלישי, בן 3 דונם, נמצא בהמשך הנטיעה והטיפול.

ב. חיבור תושבי השכונה לרשת הביב: כ-700 מתי-אב, שמספר נפשותיהם מגיע לכ-3,500 (מתוך 9,000 נפש בשכונה), חובר לביוב המרכזי של העיר בתשלום חלקי בלבד.

העיריה מוכנה לחבר את יתר בתי התושבים אם ישלמו לעיריה את חלקם לחיבור הביוב. כן מסכימה העיריה שהשתתפותם בחוצאות הביוב תהיה כחלקה בתשלומים חודשיים לתקופה שיוסכם עליה בין התושבים לעיריה, והיא הצהירה שתבוא לקראת התושבים בהקלות התשלומים.

ג. בזמנו סללה העיריה כביש של 4 מטר מכל צד בהשאייה באמצע "א" ללא סלילה. התושבים הגובלים עם הכביש חייבו בהשתתפות בעלים כחוק בעד סלילת הכביש. בימים אלה ניגשה העיריה להרחבת הכביש והתקנת המדרכות בשני הצדדים וכן גם סלילת ה"א", וביק" שה מהגובלים את תשלום השתתפות הבעלים בעד הרחבת הכביש והתקנת המדרכות בלבד. לפי בדיקה שנעשתה על-ידי קצין מחוז נפת רחובות לא חייבה העיריה את התושבים בעד חידוש הסלילה ב-8 מטר כביש שנסלל קודם לכן.

ד. ראש העיר וסגניו ציינו, כי עיריית ראשון-לציון השקיעה בשמורה השנים האחרונות כ-2,000,000 ל"י בעבודות פיתוח בשיכון המזרח.

3. הפעלת שירותים בחוף הרחצה בבתיים

חברי הכנסת א. חביבי שאל את שר הפנים ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):

ב"על המשמור" מ-21 ביוני 1968 פורסמה ידיעה, בה נאמר: "בעקבות חקירת טביעתה, ביום רביעי, של הילדה מוזל גול, בת עשר וחצי, מרחוב הלפר 39 בבתי-ים, התגלו ליקויים בסדרי השירותים על חוף הרחצה בבתיים".

הגני לשאול את כבוד השר:

1. האם נערכה חקירה בנוסבות מקרה טביעתה של הילדה מוזל גול?
2. אם כן — מה העלתה?
3. מדוע לא מופעלת תחנת מגן-דוד אדום של חוף בתיים?
4. התופעל ומתי?
5. מדוע אין טלפון במקום?
6. היותן טלפון ומתי?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

לשאלה 1: המשטרה ומפקח הרחצה במחוז תל-אביב חקרו בנדון.

לשאלה 2: הילדה מוזל גול נכנסה להתרחץ בים בשעה שבכל קטעי הרחצה בחוף הונפו דגלים שחורים על מנת להזהיר את הציבור מפני הרחצה בגלל הים הסוער. כפי שהוזכר באה הילדה להתרחץ בים יחד עם אחותה, כמעט בת גילה (בת עשר), ללא ליווי של אדם

נהיגה, דבר החוסם את הדרכים לתנועה סדירה; ב. הקמת תחנת בניין בתוך העיר.

כבוד השר מתבקש להשיבני:

1. האם נבדקו התלונות הנ"ל?

2. מה הן תוצאות הבדיקה הנ"ל — אם נעשתה — ומה הם המסקנות שכבוד השר הגיע אליהן כדי לשמור על זכויות האזרחים ליהנות משקט, ממנוימום של סיכון מתנועת רכב סואנת ומאווירה של עיר מגורים?

3. מהו מספר התאונות שבהן מעורבות מכוניות של לימוד נהיגה?

4. מהי עמדת משטרת התנועה והמועצה הלאומית למניעת תאונות לגבי הפיכת רחובות חולון לזירת לימוד נהיגה?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

לשאלה 1: כן.

לשאלה 2: לאחר שמשדרי הרישוי הועברו לפני כמה שנים מתל-אביב לחולון (מבחינה מוניציפלית נמצאים משדרי הרישוי בחלקם בתחומה של תל-אביב ובחלקם בתחום שיפוט של חולון), התעוררה אמנם הבעיה של חסימת רחובותיה של חולון על-ידי רכב לימודי, ותלונות על כך הגיעו לכל הגורמים הנוגעים בדבר.

עיריית חולון גלתה מיד עירנות לתקלה זו ונייהלה משא-ומתן עם משרד התחבורה ומשטרת ישראל, על מנת למצוא פתרון לבעיה על-ידי סגירת רחובות מסוימים בפני הרכב הלימודי והעברת חלק מהמבחנים אל מחוץ לתחומה של חולון. כתוצאה מכך סוכם לסגור 12 רחובות בחולון בפני רכב לימודי, וכן הוסכם עם משרד הרישוי להעביר חלק מהמבחנים אל מחוץ לחולון (לבתיים ולימי).

לשאלה 3: הרכב הלימודי מהווה אמנם מטרד מסוים, אך הסיכון לעוברי-אורח מכך הוא מועט. אין בידי העיריה מספרים מדויקים על תאונות שנגרמו כתוצאה מרכב לימודי, אך לפי נתונים שנבדקו במשטרה כמעט שום תאונה שקרתה בחולון לא נגרמה על-ידי רכב לימודי.

לשאלה 4: ראה תשובותי לשאלות 1-3.

8. תביעתה של מחלקת המים במועצת שדרות

מאב ל-13 ילדים

חבר-הכנסת מ. ארם שאל את שר הפנים כיום י"ב כסלו תשכ"ח (8 ביולי 1968):

בעתונות נמסר, שמחלקת המים במועצת שדרות תבעה למשפט אב של 13 ילדים על חוב של 180 לירות. האב נדון למאסר על תנאי, לתשלום 25 לירות קנס ולסילוק החוב. האיש יצטרך להסתפק בסכום של 270 לירות לחדש למחיימו.

אבקש את השר להשיב לי:

1. האם נכונה ידיעה זו?

2. אם נכון הדבר — האם רשאי ויכול משרד הפנים להורות מספרים שדרות לשהן כלפי הנאשם — בהתחשב במצבו — לפי מידת הרחמים, למחוק את חובו במקום למצות נגדו את הדין בחומרתו?

הרחצה בטהרה, שהרחצה בהם היא ללא תשלום, עדיין אין מצילים.

הנני לשאול את כבוד השר:

1. מדוע מתיר משרד הפנים אי-הצבת מצילים בחופי הרחצה בטהרה?

2. אילו צעדים עומד משרד הפנים לנקוט להבטחת הצבת מצילים בחופי הרחצה בטהרה?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

לשאלה 1: חופי הרחצה הציבוריים בטהרה נפתחים כל שנה וכך גם השנה עם התחלת חופשת הלימודים, ב-1 ביולי. עד התאריך הנ"ל סגורים החופים ולכן גם אין בהם מצילים.

לשאלה 2: אין צורך בשום צעדים, כי החל ב-1 ביולי 1968, עם פתיחת חופי הרחצה הציבוריים לקהל כרגיל בתאריך זה, הוצבו בהם מצילים.

6. סידורי בטיחות בחוף הרחצה בבתיים

חברת-הכנסת ש. ארבל-אלמוזלנו שאלה את שר הפנים ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968)

בקשר למקרה הטרגי של טביעת נערה בת עשר בחוף ימה של בתיים בתאריך 19 ביוני 1968 פורסם למחרת בעתון "מעריב" כי בחקירת הטביעה נתגלו מספר חוזי חות: למגן-דוד-אדום הוקם מבנה טרומי, אך התחנה אינה מופעלת, אין סידור למים וחסר בו גם טלפון.

בהתחשב בעובדה שהגשת עזרה ראשונה במהירות יכולה במקרים רבים להציל נפשות, ונוכח העובדה שבחוף הסלע בבתיים מתרחצים אלפים, רצוני לשאול את כבוד השר:

1. הקיים תקן לבטיחות בחופי הים שבהם מותרת רחצה?

2. הקיימת חובת אחזקת שירותי מגן-דוד-אדום בחופי הרחצה?

3. אם כן — מי נושא באחריות להעדר שירותי מגן-דוד-אדום בחוף הסלע בבתיים כיום והאסון?

4. האם יטפל כבוד השר למניעת מחבלים כאלה לעתיד לבוא בחופי הרחצה בכלל ובחוף הסלע בפרט?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

לשאלה 1: כן.

לשאלה 2: כן.

לשאלות 3-4: ראה תשובותי שנתתי היום לשאלתה של חברת-הכנסת אמיל חביבי בעניין זה.

7. מניעת מטרדים בחולון על-ידי רכב לימוד נהיגה

חברת-הכנסת ש. כהן-צידון שאל את שר הפנים ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):

רבו התלונות מטעם תושבי חולון על המטרדים הנוגים עים משתי התופעות דלהלן ואשר אינן מתיישבות עם העובדה שאזרחי חולון בחרו לגור בעיר זו, בראותם בה עיר מגורים שקטה ומתאימה לאנשי עמל המעוניינים לנחם לאחר יום עבודה קשה, רחוקים (הם ונשותיהם וילדיהם) מכל מיכון של תאונות דרכים. התופעה שהאזרחים מתלוננים עליה: א. הפיכת רחובות חולון לשטח לימוד

11. קידום שירותי הכינוי

חבר הכנסת י. תמיר שאל את שר הפנים ביום ט"ז בתמוז תשכ"ח (12 ביולי 1968):

יזאל נא השר להשיבני:

1. מה היו נזקי השריפות שפרצו בישראל ב-1968?
2. מה נעשה לקידום אירגון הכבאים, להגדלת המצבה של הכבאים ושיפור דרכי עבודתם?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

לשאלה 1: חישובי נזקי השריפות נעשים על פי השנה התקציבית בין אפריל לאפריל. לאור זאת מסתכמים נזקי השריפות בשנת התקציב 1967/68 ב-10.225 מיליון לירות. בהשוואה אציון נזקי השריפות שהיו בשנת 1965/66 — 15.000 מיליון לירות, ובשנת 1966/67 — 13.220 מיליון לירות.

לשאלה 2: בשנה האחרונה התווספו 120 כבאים למצבת הכבאים על פי מענק מיוחד מן האוצר. כל הכבאים האלה אחמנו בקורסים וארציים מטעם משרד הפנים. כמו כן מתקיימים קורסים והשתלמויות ליתר הכבאים. הולכות ונבנות עכשיו עוד חמש תחנות כיבוי חדשות וזרכש ציוד ורכב כיבוי חדשי. שני אלה מסייעים בשיפור הרמה דרכי עבודתם של הכבאים.

קיימות ועדות מקצועיות בתיאום עם הטכניון ומסן התקנים ומכון הנפט, כדי להוציא תקנים לזליקות חומי רים, דבר המסייע לשפר את מערכות מניעת השריפות במפעלים ובמסדות.

12. המעמד המוניציפלי של אזור

חבר הכנסת ר. ארזי שאל את שר הפנים ביום י"ט בתמוז תשכ"ח (15 ביולי 1968):

בעתונות נתפרסמו לאחרונה ידיעות על תכניות בדבר איחוד או סיפוח אזור לתחום שיפוטה של העיר חולון. אבקש את כבוד השר להשיבני:
האם ידיעות אלה נכונות ביסודן או בחלקן?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

משרד הפנים לא קיבל שום פניה לאיחוד או סיפוח המועצה האזורית אזור לתחום שיפוטה של חולון, ולא קיים דיון בנדון.

13. הוראות לגבי ציון דרגתם הצבאית של קציני צה"ל במילואים

חבר הכנסת א. טיאר שאל את שר הבטחון ביום כ"ג בסמין תשכ"ח (19 ביוני 1968):

בתדעה מטעם אגף כוח אדם במטכ"ל נאסר על קציני צה"ל בכירים בשירות מילואים ובדימוס לציון את דרגתם הצבאית שלא בקשר לפעילותם הצבאית, אלא בהיתר מיוחד.

שאלתי הן:

1. מה הן ההנחיות בעניין ציון הדרגה הצבאית על-ידי הקצינים הבכירים שלא בהקשר צבאי?
2. מה הם הקריטריונים שלפיהם נקבעו הנחיות אלה?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

לשאלות 1-2: אותו חלק של הידיעה הדן בהכנת סותיו של מר פרץ מסעוד, תושב שדרות, אינו נכון. בהתאם לחקירה, שנערכה על-ידי לשכת הסעד המקומית, מגיעות הכנסותיו הממוצעות של מר פרץ מסעוד ובני משפחתו ל-1,600 ל"י לחודש, בכלל זה 92 ל"י לחודש מקיצבה קבועה של המוסד לביטוח לאומי למשפחות מרובות ילדים.

9. דרישה להפסיק הקמת מפעל השפכים ליד ראשון-לציון

חבר הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר הפנים ביום י"ג בתמוז תשכ"ח (9 ביולי 1968):

קיבלתי חוזרים ממועצת פועלי ראשון-לציון ובהם תביעה להפסקה מיידית של מפעל השפכים של גוש "דן", ההולך ומוקם ליד עירם.

מועצת הפועלים מציינת בחזרתה, כי הקמת מפעל הביוב ליד ראשון-לציון יגרום לדעת המומחים לזיהום האוויר, לצחנה, לזיהום המים ולסכנת מחלות — כל זאת בנוסף על מכת המוות לפיתוח העיר בשטח היחיד שהעיר התברכה בו, הוא שטח חולות ראשון-לציון הגובל עם חוף הים.

אי לזאת הגני לשאול את כבוד השר:

1. האם תופסק הקמת מפעל השפכים ליד ראשון-לציון?
2. מה הסכומים שהוצאו עד כה בתיכנון ובביצוע להקמת מפעל זה?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

לשאלה 1: בהסכמת כל הצדדים מונחה ועדה מיוחדת בנדון על-ידי שר הפנים, בהתייעצות עם שר הביטחון והחקלאות, בראשותו של ד"ר טל. הוסכם בין הצדדים, שהשלב האחרון של העבודה, כלומר חיבור הצינורות, וכמו-כן הנחת 500 מטר האחרונים של הצינור, לא יבוצע עד קבלת ד"ח הוועדה והחלטת השרים בנדון.

לשאלה 2: הסכום המדויק אינו ידוע לט.

10. מסק'דין בסיכסוך על נציגות מוניציפלית ברחובות

חבר הכנסת מ. ארם שאל את שר הפנים ביום ט"ז בתמוז תשכ"ח (12 ביולי 1968):

בעתונות נמסה, כי בית-הדין הרבני הוציא פסק-דין בסיכסוך על הנציגות המוניציפלית ברחובות בין מפד"ל ואגודת ישראל.

מבלי להיכנס לעצם הסיכסוך בין שתי המפלגות, שהוא מעניינם הם, — אבקש את כבוד השר להשיבני:

- א. הניכון הדבר?
- ב. האם נעשה הדבר באישור משרד הפנים או בהסכמתו?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

משרד הפנים אינו מתערב בסיכסוכים בין מפלגות ובדרכי פתרונם.

מובן שקריאה למילואים מספר פעמים במשך שנת לימודים מגעת בלימודיהם של הסטודנטים.

בקשר לכך בדצוני לשאול את כבוד השר :

1. האם קיימת הוראה כנ"ל המגבילה שירותם של הסטודנטים במילואים?

2. האם עושים מאמצים שלא לגייס סטודנטים לשירות מילואים יותר מאשר פעם אחת לשנה?

3. מדוע אין שנת הקריאה למילואים לגבי סטודנטים חופפת בצורה זו או אחרת את שנת הלימודים?

שר-הבטחון מ. דיין :

לשאלה 1 : כן. פקודת מטכ"ל 310825 קובעת סייגים בקריאה לשירות מילואים של סטודנטים.

לשאלה 2 : כאשר צורכי השירות מחייבים זאת עשוי סטודנט להיקרא יותר מפעם אחת בשנת לימוד מסוימת. אם הדבר מפריע למהלך התקין של לימודי הסטודנט כפרט, הוא רשאי לפנות לוועדה בבקשה לדחיית השירות למעט אחר.

לשאלה 3 : שנת העבודה של צה"ל חופפת שנה תקציבית של מדינת ישראל. לא ניתן להתאים מבחינה זו את שנת העבודה של צה"ל לתקופות פעילות של מוסדות ומפעלים אחרים, כגון תקופת מאזני בנקים, עונות חקל-איות, מוסדות השכלה גבוהים וכו'. לשם כך הוקמו ועדות שתפקידן לתאם את מועדי השירות תוך התחשבות בפעילות לימודית ומשקית.

16. האחריות לחוכן המופע של להקה צבאית במסגרת הקונגרס הציוני

חברת-הכנסת א. רויאל-נאור שאלה את שר הבטחון ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968) :

בהיותי ב"ערב מלחמת ששת הימים", שנערך ב-12 ביוני 1968 בקונגרס הציוני הכ"ז, נדמהתי לשמוע מפי אחת המשתתפות במופע את המשפט הבא: "אמרה האם: הכותל המערבי כולו אינו שווה לצפורן אחת של מיכה".

אתכבד לשאול את כבוד השר :

1. האם רשאית להקה צבאית, בנושא מדי צה"ל, להשמיע בפומבי משפטים מעין אלו שיש בהם קביעת עמדה שלילית לגבי הכותל המערבי המקודש?

2. מי אחראי לעובדה שלהקה צבאית אכן השמיעה דברים אלו?

3. מה יש בדעת כבוד השר לעשות למניעת הישנות תופעות כאלו?

שר-הבטחון מ. דיין :

הרמטכ"ל נענה לבקשת הסוכנות היהודית ואישר הופעתן של שתי להקות צבאיות במסגרת "ערב מלחמת ששת הימים וההתנדבות" בקונגרס הציוני. הסוכנות היהודית היתה אחראית לאירגון המופע ולתכנון.

הז"ר ק. לוז :

שאלה נוספת לחברת-הכנסת רויאל-נאור.

אסתר רויאל-נאור (גח"ל) :

האם יש בדרך כלל להחיות להקות שהן מטבען המוריסטיות. היכן הגבול, במה אסור לפגועו האם הערבים שבקדושה אינם זכאים שיגמ עליהם?

שר-הבטחון מ. דיין :

לשאלות 1-2 : תקנה 10 לתקנות שירות בטחון (חובות אנשי מילואים), תשט"ז-1956, מחייבת איש מילואים לציית להוראותיה של פקודת המטה הכללי המתייחסת לגילוי דרגתו הצבאית שעה שאינו בשירות. מכוח תקנה זו פורסמה לאחרונה פקודת המטה הכללי, אשר הוראותיה העיקריות הן : (1) אם איש מילואים מצוין דרגתו הצבאית בסכך, יציין ליד הדרגה את האותיות "מיל."; (2) מי שפוטר משירות בטחון יציין את האות "ד."; (3) אין להשתמש בסלל בדרגה הצבאית כאשר צוין הדרגה יש בו משום פרסומת מסחרית או משום פגיעה בשמו הטוב של הצבא; (4) אין להשתמש בכלל בדרגה צבאית בפעילות ציבוריות כלשהן.

14. הכחשת הודעות כוזבות של אירגוני הטרור

חבר-הכנסת נ. פלד שאל את שר הבטחון ביום כ"ט בסיון תשכ"ח (25 ביוני 1968) :

בקשר למחאה של משרד החוץ בפני ה"בי.בי.סי." על פרסום ידיעה כוזבת של "אל-פתח" בדבר הריסת מחנה צה"ל ליד יריחו והריגת 120 חיילים ישראלים — הריני מתכבד לשאול :

1. האם נכונה טענת ה"בי.בי.סי." שהכחשה ישראלית פורסמה רק כעבור 15 שעות לאחר פרסום הכוזב של "אל-פתח"?

2. האם ננקטו צעדים כדי שתגובת גורמי ההסברה הישראליים על ידיעות כוזבות המתפרסמות לרוב על-ידי אירגוני הטרור תהינה מיידיות ומלאות, על מנת למנוע הטעיית דעת הקהל?

שר-הבטחון מ. דיין :

לשאלה 1 : לא נכון. השידור של ה"בי.בי.סי." היה ב-01.00 בלילה. דובר צה"ל הכחיש הידיעה בין 07.00 ל-08.00 בבוקר לסוכנויות הבין-לאומיות הויטרס, A.F.P. U.P. A.P. כתבת ה"בי.בי.סי." ניתנה ההכחשה בשעה 11.00, כיוון שקדם לכן לא הצליחו להשיגו.

לשאלה 2 : אין הכוונה להיסחף למלחמת הכחשות על מאות ההודעות והכחשות של אירגוני הטרור. נקטו צעדים להבטיח תגובה צמודה במקרים בהם יימצא הדבר להאמי. כמובן מכינים מדי פעם חומרי-הסברה כללי, המצביע על חוסר המהימנות של הודעות אירגוני הטרור.

15. מניעת הפרעות בלימודיהם של סטודנטים על-ידי קריאה לשירות מילואים

חבר-הכנסת א. אבנר שאל את שר הבטחון ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968) :

קיימת כיום הוראה שמטרתה להגביל את תקופת שירות המילואים של סטודנטים ל-21 יום לשנת לימודים. ברם חישוב השנה הוא מאפריל עד אפריל, ויכול איפוא לקרות שסטודנט ישרת פעמיים במילואים במשך שנת לימודים אחת.

פנו אלי סטודנטים שנקראו לשירות פעמיים באותה שנת לימודים. (לגבי סטודנט אחד מהפונים : במשך 35 ימים בחודש דצמבר עד תחילת שנת הלימודים תשכ"ח, ושירות במשך 24 ימים בחודש מאי, גם כן בשנת הלימודים תשכ"ח).

שר-הבטחון מ. דיין :

בחי"ד, בצנחנים ובשריון, פועל נח"ל בהיאחזויות בשטחים המוחזקים ובאזורים חגיגיים למדינה ומחזק ישובי ספר. לשאלה 2: המשקים משלמים למשרד הבטחון 11.20 ל"י תמורת יום עבודה של חייל, בניכוי 4.30 ל"י הוצאות כלכלה ושירותים שהחייל מקבל במשק.

לשאלה 3: מסלול השירות המיוחד ענק בעל לחייל נח"ל בא לשרת את יועדו של נח"ל—בטחון והתיישבות. ככלל חיילי צה"ל שותפים חיילי נח"ל שותפות מלאה ונעשים בעל הפעילות המבצעית והבטחונית והשוטפת ונותנים את חלקם המלא בנשיאה בעול הבטחוני.

לשאלה 4: אני סבור שאילו הופעלו לגבי חיילי נח"ל כללי השירותים המוגנים במסגרת השירות הרגיל, היה בזאת כדי למנוע את הצורך בהארכת משך שירות החובה כפי שהופעל.

לשאלה 5: התשלום המוגדל יחול לגבי חיילי נח"ל בעד התקופה שבה הם משרתים בתעסוקה מבצעית, זאת על חשבון תקציב הבטחון. בתקופת שהותם של חברי הגרעינים בשירות ללא תשלום במשקים אין הם מקבלים שכר מתקציב הבטחון, וצורכי קיומם, בכללם דמי-כיס, מכוסים על-ידי המשק שבו הם שוהים.

19. חלוקה ומכירה של אלבום גיסות השריון ואלבום פיקוד הדחום

חבר-הכנסת נ. פלד שאל את שר הבטחון ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):

אבקש מכתבו להשיבני:

1. האם נכונה הידיעה, ששני אלבומים שיצאו לאור לאחרונה — אלבום גיסות השריון ואלבום פיקוד הדחום — יחולקו לקצינים בלבד ולא יימסרו למכירה?
2. אם הידיעה נכונה — מדוע תימנע קבלת האלבום על-ידי כלל הלוחמים בגיסות השריון ובפיקוד הדחום?

שר-הבטחון מ. דיין :

האלבומים, אשר יצאו לאור לאחרונה וחולקו במספר מוגבל לקצינים, יימסרו בקרוב למכירה לכלל החיילים שלקחו חלק במלחמות ששת הימים, במסגרת הפיקודים או החילות.

20. הוצאת אלבומים צבאיים ומסירתם לחיילים

חבר-הכנסת א. אבנרי שאל את שר הבטחון ביום ו' בתמוז תשכ"ח (2 ביולי 1968):

פיקודים שונים של צה"ל החלו להוציא אחרי מלחמת ששת הימים אלבומים העוסקים בנושא המלחמה. את האלבומים חילקו ומחלקים לקצינים חינום, בעד שעל חיילים שאינם בעלי דרגה לשלם בעד אלבומים אלה. בקשר לכך הנני מבקש לדעת:

מה הסיבה לאבחנה בין קצינים לבין חיילים אחרים?

שר-הבטחון מ. דיין :

כל האלבומים החטיבתיים, שהוצאו על-ידי החטיבות הסדירות וחטיבות המילואים, חולקו חינום כמזכרת לכלל חיילי החטיבה. האלבומים הפיקודיים חולקו לפי שקול הרמטכ"ל רק לקצינים, וזאת מסיבות תקציביות (יצוין שלא כל הקצינים קיבלו האלבומים, אלא מדרגה מסוימת בלבד). האלבומים הפיקודיים יינתנו לרכישה

אני חושב שאכון לדעתו של הרמטכ"ל כאשר אומר, שכאשר אישר ונעמה לבקשה, הנית שבכלל הכוונה היא שלהקות צבאיות תופענה בתכניות שלהן, ולא ישתמשו בהן כשחקנים בודדים על מנת שישחקו במחזה שאינו מוכר להם.

17. היערכות כוחות עיראקיים בירדן

חבר-הכנסת י. תמיר שאל את שר הבטחון ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):

ידיעות שהתפרסמו היום מעידות ש"הכוחות העיראקיים בירדן השלימו לאחרונה את היערכותם לאורך קו הפסקת-האש של ישראל, לצידם של הכוחות הירדניים". מפקד כוחות עיראק בירדן אישר (לפי העתון הקהירי "אח'ר סעה") שכוחותיו הועמדו תחת פיקוד המטה הירדני הכללי.

בקשר לכך ברצוני לשאול את כבוד השר:

1. מה אמת בידיעה הנ"ל?
2. אם היא נכונה — מהי תגובת ישראל?
3. האם ידועים ממדי הכוח העיראקי, ואם כן — מה הם?

שר-הבטחון מ. דיין :

אין כוחות עיראקיים עומדים בקו הפסקת-האש עם ירדן. הכוח העיראקי בירדן הוא בעוצמה דיביזיונית וכפוף מבצעית למטכ"ל הירדני.

18. העסקת חיילי נח"ל בעבודות חקלאיות

חבר-הכנסת מ. ח. שטרן שאל את שר הבטחון ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):

חלק מחיילי צה"ל המגויסים במסגרת יחידות נח"ל מועסקים בתקופת שירותם הצבאי בעבודות חקלאות על-ידי ישובים חקלאיים.

ברצוני לשאול את כבוד השר:

1. האם בתנאי הבטחון השוררים בארץ יכול משרד הבטחון לוותר על השירות הצבאי הרגיל והמלא של חיילי נח"ל ולשחררם לתפקידים של עבודה חקלאית?
2. מה ההסדרים התקציביים בין משרד הבטחון ובין הקיבוצים המעסיקים את חיילי נח"ל בעבודות חקלאיות? האם התמורה של העבודה של החיילים למען הישובים מובאת בחשבון, באיזו מידה ומאיזו צורה?
3. האם לא נוצרת הפליה בין החיילים, בין דם לדם ובין דין לדין, על ידי קביעת תנאי שירות מיוחדים לחלק מסויים של החיילים?
4. האם ניתן לקצר את תקופת השירות, שהוארכה בשישה חודשים נוספים, אם חיילי נח"ל ייכנסו למסגרת של השירות הרגיל והמלא של כוחות הבטחון?

5. האם הפיצוי הכספי אשר משרד הבטחון משלם בעד התקופה המוארכת לכל המגויסים יחול גם על חיילי נח"ל? אם כן—על חשבון מי, ואם לא—למה יופל חיילי נח"ל לדעתך?

שר-הבטחון מ. דיין :

לשאלה 1: לא. במוסף לתפקידים צבאיים רגילים

„כל תכניות השיקום והבניה בשטחים המוחזקים, אשר נידונו בשיחות בין משרד השיכון לבין משרד הבטחון, הוכ" נסו עכשיו למקד לזמן ממושך".

בתשובה לשאלתה של בעניין עידוד הבניה בשכם השיב שר השיכון, (ביום 17 ביוני 1968), כי „הפעילויות השונות בשטחים המוחזקים הן באחריות הממשל הצבאי". אי לזאת הנני לשאול את כבוד השר:

1. האם ישנן תכניות שיקום ובניה בשטחים המוחזקים (במחנות הפליטים ומקומות אחרים)?
2. אם כן — האם תכניות אלה תבוצענה ומתי?
3. אם לא — האם מוכן השר לזום תכניות כאלה?

שר הבטחון מ. דיין:

לשאלות 1, 2, 3: למשרד הבטחון אין תכניות בניין ושיקום בשטחים המוחזקים ואין הוא יזום תכניות כאלה.

24. סיום החקירה בעניין מעצרו של עוסמאן אל-בחש

חבר הכנסת א. אבנר שאל את שר הבטחון ביום י"ג בתמוז תשכ"ח (9 ביולי 1968):

בתשובה לשאלתה שלי מיום 18 ביוני 1968 הודיע שר הבטחון בכנסת ביום 26 ביוני 1968, כי הוחלט לערוך חקירה בקשר למעצרו של מואיד עוסמאן אל-בחש משכם.

בקשר לכך הנני לשאול את כבוד השר:

1. האם נסתיימה כבר החקירה?
2. אם נסתיימה — מה העלתה?

שר הבטחון מ. דיין:

החקירה עומדת להסתיים בימים אלה.

25. הקמת חברות לפיתוח בסיני

חבר הכנסת י. תמיר שאל את שר הבטחון ביום ט"ז בתמוז תשכ"ח (12 ביולי 1968):

לפי ידיעות שונות שנתפרסמו בעתונים הוקמה (ואושרה על-ידי המנכ"ל לים לענייני השטחים המוחזקים) חברה לפיתוח חוף סיני.

אודה לשר אם ישיבי:

1. האם הידעה נכונה?
2. אם כן — מה הן מטרות החברה?
3. אילו חברות אחרות לפיתוח בסיני פועלות כיום ובאילו שטחים?
4. האם שותפים לחברות גם ערבים?

שר הבטחון מ. דיין:

לשאלה 1: כן.

לשאלה 2: מתן שירותי יתיבות, כגון פנעד דר"כים, תחנת זרק, פיתוח חוף התמרים באל-עריש, מתן שירותי סיר, תיור ושיט ברצועת עזה, סבחת בדרוויל וסיני.

לשאלה 3: א. חברת יצוא ונאמנות — הפעלת בית חרושת לקיקין באל-עריש; ב. בית חרושת להמלחת דגים באל-עריש.

לשאלה 4: לבית החרושת להמלחת דגים שותף תושב מקומי.

תמורת תשלום. הרכישה תאפשר רק לחיילים (בכללם מילואים).

הי"ר ק. לוח:

שאלה נוספת לחבר הכנסת אבנר.

אורי אבנר (העולם הזה — כוח חדש):

כבוד השר, האם אינך סבור שיש אי-צדק יסודי בכך שדווקא חיילים צריכים לשלם בעד האלכוהול, בעוד שקצינים בכירים יהיו פטורים מתשלום כזה?

שר הבטחון מ. דיין:

אינני חושב שיש כאן אי-צדק יסודי. אני חושב שהרמטכ"ל רשאי, לפי שיקול דעתו, להעניק מדי פעם למפקדים מתנות, כגון אלכוהול.

21. פרטים על פעולות חבלנים שחדרו לישראל מלבנון

חברת הכנסת ש. ארכלי-אלמולינו שאלה את שר הבטחון ביום ז' בתמוז תשכ"ח (3 ביולי 1968):

בבקש את כבוד השר להשיבי:

1. כמה פעולות תוקפניות בוצעו נגד יעדים בישראל מתחומי לבנון במחצית הראשונה של שנת 1968?
2. כמה פעולות תוקפניות בוצעו על ידי חבלנים שחדרו לישראל מלבנון במחצית הראשונה של 1968?
3. מה היו הנזקים שנגרמו ברכוש ובנפש לישראל כתוצאה מפעולות אלה?
4. מה היו האבידות של החבלנים?

שר הבטחון מ. דיין:

לשאלה 1: 9.

לשאלה 2: 5.

לשאלה 3: לא היו נזקים בנפש. נזקי הרכוש היו מועטים.

לשאלה 4: איננו יודעים על אבידות בקרב החבלנים.

22. רכישת טילי „הוק" מארצות הברית

חבר הכנסת מ. וילנר שאל את שר הבטחון ביום י"ג בתמוז תשכ"ח (9 ביולי 1968):

בעתון „דבר" מ-3 ביולי 1968 מודסמה ידיעה, בה נאמר: „מיניסטריון ההגנה האמריקאי הודיע היום, כי ארצות הברית מכרה לישראל „מספר מסויים" נוסף של טילי קרקע-אוויר מדגם „הוק". בהודעה נאמר, כי הסכם המכירה נחתם בין שתי המדינות ב-29 ביוני".

הנני לשאול את כבוד:

1. הנכון שארצות הברית, מכרה לישראל מספר נוסף של טילי „הוק"?
2. אם כן — במסגרת איוה הסכם נערכה עסקת נשק זו?

שר הבטחון מ. דיין:

לשאלה 1: כן.

לשאלה 2: בלי מסגרת.

23. בניה בשטחים המוחזקים

חבר הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר הבטחון ביום י"ג בתמוז תשכ"ח (9 ביולי 1968):

בעתון „על השם" מיום 20 ביוני 1968 נמסר, כי

28. אימתן רשות לעתונאים להיות נוכחים בפגישת שר הבטחון עם ראש עיריית חברון

חבר הכנסת י. תמיר שאל את שר הבטחון ביום י"ט בתמוז תשכ"ח (15 ביולי 1968):

בעת ביקור שר הבטחון אצל ראש עיריית חברון, כ-8 ביולי 1968, אירעה תקרית עם העתונאים. הלל לא הורשו להיות נוכחים בעת הפגישה. התקרית זכתה לתגובות ואף למאמר מערכת בעתון „הארץ” ביום 10 ביולי 1968.

בקשר לניל אבקש את כבודי להשיבני:

1. האם הידיעה על התקרית ואיסור השתתפות העתונאים נכונה?

2. אם כן – האם אי-שיתוף העתונאים נעשה על דעת השר?

3. אם כן – מה הסיבות לכך?

4. אם הדבר נעשה על דעת השר – מי אחראי לכך ומדוע הוא פעל כפי שפעל?

5. מדוע הורשה להשתתף כתב „קול ישראל” בלבד?

6. מה הסיידורים המקובלים על משרד הבטחון לגבי יחסים עם עתונאים באירועים כפי שאירעו בחברון?

שר הבטחון מ. דיין:

לשאלה 1 – בעיקרה כן.

לשאלה 2 – כן.

לשאלה 3 – פגישתי עם ראש עיריית חברון הייתה לצורכי עבודה. נוכחות העתונאים ואנשי הטלוויזיה הייתה מבליה האפשרות לנהל דיון מעשי.

לשאלה 4 – ראה תשובתי לשאלות 2, 3.

לשאלה 5 – כתב „קול ישראל” לא הורשה להשתתף בפגישה, אלא נבלע, כנראה, בתוך קהל המשתתפים שעה שביקשו משאר העתונאים לצאת.

לשאלה 6 – נוכחות עתונאים תורשה במקרים שהדבר לא יפגע בעבודה.

29. אימתן רשות לעתונאים להיכנס למשרדי הממשל הצבאי

חבר הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר הבטחון ביום י"ט בתמוז תשכ"ח (15 ביולי 1968):

עתון „הארץ” מיום 10 ביולי 1968 מגיב במאמר ראשי על גירוש עתונאים על ידי „המושל הצבאי מבניין עיריית חברון כאשר ביקשו לזווח לציבור בארץ ובעולם על פגישה שקיים במקום ציבורי פתוח זה שר הבטחון עם ראש העיריה, השייך מוחמד עלי ג'עברי, וקבוצה גדולה של נכבדים מהגחמ”.

כן נמסר במאמר הנ”ל, כי על העתונאים נאסרה הכניסה למשרדי הממשל הצבאי, והמושלים הצבאיים נעשו חסומים לעתונות, וכי נמנע מהעתונאים לעשות את עבודתם סהלסה בשטחים המוחזקים ולאסוף ללא הסרעה מכל המקורות המקובלים את האינפורמציה הדרושה לדיווח מהימן ושלם על המתרחש בשטחים המוחזקים.

לאור האמור לעיל הגני לשאל את כבוד השר:

1. מה הסיבה לגירוש העתונאים מבניין עיריית חברון בעת ביקורו במקום?

26. פרטים על ביקורים מארצות ערב אצל קרובי משפחה בשטחים המוחזקים

חבר הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר הבטחון ביום ט"ז בתמוז תשכ"ח (12 ביולי 1968):

כפי שהתפרסם בעתוני יום 9 ביולי 1968, נפגש שר הבטחון, בעת ביקורו בחברון, עם ראש העיריה ומוכתרים מכפרי הסיבה והבטיח להם לסייע בהגברת השיווק של התוצרת החקלאית מן האזור לירדן, לאפשר למובטלים לעבוד בישראל ולהחיש את אישור ביקוריהם של תלמידי דים מארצות ערב אצל בני משפחותיהם בשטחים המוחזקים.

אי לזאת הגני לשאל את כבוד השר:

1. בכמה הסתכם עד כה שיווק התוצרת החקלאית מהשטחים המוחזקים לירדן וארצות ערב אחרות?

2. כיצד הוא חושב לסייע בהגברת שיווק התוצרת החקלאית מהשטחים המוחזקים לירדן?

3. מהו מספר המובטלים מהשטחים המוחזקים שיועסקו בישראל ותמורת איזה שכר?

4. מהו מספר התלמידים מארצות ערב ויתר קרובי המשפחה שביקרו עד סה אצל קרוביהם בשטחים המוחזקים?

5. מהו מספרם של אלה שנדרשו לבקר אצל קרוביהם בשטחים המוחזקים וטרם קיבלו אישור?

6. כיצד בדעתך לסייע להחשת מתן אישורי הביקור?

שר הבטחון מ. דיין:

שאלות 1–2 הועברו לתשובתו של שר החקלאות.

שאלה 3 הועברה לתשובת שר העבודה.

לשאלה 4: במבצע ביקורי הקיץ בלבד נכנסו עד 23 ביולי 1968 כ-3,000 אנשים.

לשאלה 5: הוגשו קרוב ל-20,000 בקשות ונפסלו בקשות בודדות בלבד.

לשאלה 6: אין צורך בכך.

27. רשיונות כניסה לסטודנטים מרבתי עמון לביקור אצל קרוביהם באזור שכס

חבר הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר הבטחון ביום ט"ז בתמוז תשכ"ח (12 ביולי 1968):

ראש עיריית שכס, חמדי כנען, מסר לכתב עתי”ם (9 ביולי 1968), כי הוא עומד לשלוח לשר הבטחון איגרת מחאה בעקבות העיכוב במתן רשיונות כניסה לסטודנטים מאזור שכס השוהים ברבתי עמון. לדבריו, מתור ייתר מ-1,000 איש שהשלטונות טרם העניקו להם רשיונות כניסה לביקור אצל משפחותיהם לדגל החופש הגדול.

אודה לכבודו אם יואיל להשיבני:

1. מהו מספר הבקשות שהוגשו וטרם אושרו לביקור קרובים באזור שכס?

2. מה הסיבה לעיכוב במתן האישורים?

3. מה עושה משרדך להחשת מתן האישורים?

שר הבטחון מ. דיין:

לשאלות 1, 2, 3: הוגשו 850 בקשות לביקור קרובים באזור שכס ורק בקשות בודדות נפסלו מטעמי בטחון.

סיומו... זה תהליך שנמשך 100 שנים. אנו חייבים לתת את חלקנו בו במידת האפשר, אבל לא לזרז: עד כאן, וסיימנו.

אני יודע שיש רבים האומרים: אבל זה לא ריאלי, זה לא ניתן. אתם בוודאי שמעתם ותשמעו זאת: הערבים לא יעשו אתנו שלום, והאחרים — העולם — לא יתנו לנו להישאר במקומות שאנו דוצים להישאר.

אנו חיים כבר הרבה שנים מ"לא ניתן" אחד אל "לא ניתן" שני, ואל ה"לא ניתן" השלישי, מן ה"בלתי ריאלי" בביכול הראשון — אל השני ואל השלישי. כאשר הרצל אמר להקים מדינה יהודית, זה היה ריאלי: כאשר אמרנו להקים את האיבר היהודי, את החייל היהודי, את הפועל היהודי, את הישוב היהודי ואת המדינה היהודית — והאם זה היה ריאלי? כאשר הבריטים עזבו את הארץ, היתה הערכת המצב שלהם, של טובי הגנרלים שלהם, שלאחר שמונה ימים נצטרך להיכנע. כי זה לא ריאלי. ש-600,000 יהודים אלה, עם ההגנה הזאת שלהם, יוכלו לעמוד בפני הים הערבי שמסביב. בין "לא ריאלי" ובין "לא ריאלי" — הנה אנו 3 מיליון. היתה עליה ב', חידשנו את השפה, הקימונו צבא ישראלי, זמ"לא ניתן" ל"לא ניתן", מבילתי אפשרי לבילתי אפשרי — הנה אנו יושבים היום מן הסואץ ועד הגולן. זה ניתן ולכן מגיעים אם מאמינים באותו סולם יעקב שראשו בשמים — המטרות לפעמים נראות כאילו הן בעננים —, אמונה במשהו בזה שלא ניתן להשיג, ועם זאת דורכות הרגלים על הארץ, במציאות. כך מתקדמים שלב אחר שלב מקרקע המציאות להגשמתן של המטרות המיוחלות".

לשאלה 3 — הבעתי את דעתי.

הז"ר ק. לוז:

שאלה נוספת לחבר הכנסת אבנר.

אורי אבנר (העולם הזה — כוח חדש):

כבוד השר, אני מודה על ההתקן שהוצא לי בעוד מועד. קראתי אותו בעיון רב. בגלל החומרה הרבה של משמעות הדברים, רצוני לשאול: האם זו הנחיית היסוד המכוונת את מעשיך בתפקיד הנוכחי?

שר הבטחון מ. דיין:

איני יודע למה אתה מתכוון כשאתה אומר, הנחיית "יסוד". איני יודע על מה אני צריך להשיב. איני יודע מה ההנחיה שאתה מתכוון אליה. התשובה שהשבתי היא על השאלה מה הם הדברים המדויקים שאמרתי בתוך הגולן. יותר מאשר למסור סטינוגרמה איני חושב שצריך לעשות כדי להשיב לשאלתה.

31. פרטים על מעצרו של עוסמאן אל-בחש

חבר הכנסת מ. וילנר שאל את שר הבטחון ביום כ"א בתמוז תשכ"ח (17 ביולי 1968)

הגיע לליעתי כי עורך-הדין ג'מיל שלהוב פנה בקובלנה לשר הבטחון, שר המשטרה וראש הממשלה, בעניין מר מואיד עוסמאן אל-בחש, אזרח העיר שכם וסטודנט בבית-הספר "אל-מלאחיה". במכתב הקובלנה מספר עו"ד ג'מיל שלהוב, כי ב-9 בדצמבר 1968 נעצר מואיד עוסמאן אל-בחש; השלטונות מנעו מפרקליטו של האיש לבקור בבית-הכלא במשך שישה חודשים; כאשר בית המשפט לא נעתר לבקשת התביעה להאריך

2. מה הסיבה שאין מתירים לעתונאים את הכניסה למשרדי הממשל הצבאי בשטחים המוחזקים?

3. האם חל איסור על המושלים הצבאיים למסור אינפורמציה לעתונאים?

4. אם כן — מה הסיבה לאיסור זה?

5. האם הוא מוכן לבטל אותם איסורים המכבידים על עבודת העתונאים?

שר הבטחון מ. דיין:

לשאלה 1 — ראה תשובתי שנתתי זה עתה לשאלתה של חבר הכנסת יוסף תמיר בנושא זה.

לשאלה 2 — משרדי הממשל הצבאי הם מיתקנים צבאיים וחלות עליהם כל ההגבלות הקיימות על מיתקן צבאי אחר.

לשאלה 3 — כן.

לשאלה 4 — צה"ל, והממשל הוא חלק ממנו, נהג ונהוג לקיים את כל המגע שלו עם העתונות באמצעות דוברים צבאיים.

לשאלה 5 — לא.

30. דברי שר הבטחון בעצרת נוער ברמת-הגולן

חבר הכנסת א. אבנר שאל את שר הבטחון ביום כ' בתמוז תשכ"ח (16 ביולי 1968):

ב"דיעות אחרונות" של יום 12 ביולי 1968 צוטטו דברי שר הבטחון שהושמעו בעצרת נוער ברמת-הגולן. כפי שנאמר בגוף הידיעה, אמר שר הבטחון את הדברים הבאים:

"מאז שיבת ציון לפני כמאה שנים נמשכים שני תהליכים: התנחלות והרחבת הגבולות. כך גדל העם בישראל משי-מאות אלף נפש בתש"ח עד קרוב לשלושה מיליון בימינו. אולם אין זה סוף הדרך וסוף פסוק. זהו תהליך החייב להימשך, העם בישראל הוא שיקבע את גבולות המדינה".

בקשר לכך הנני מבקש לדעת:

1. האם הידיעה הנ"ל נכונה?

2. אם אינה נכונה — מה היה תוכן הדברים שנאמרו באותה הזדמנות על-ידי שר הבטחון?

3. האם נאמרו הדברים הנ"ל על דעת הממשלה?

4. למה בדיוק התכוון שר הבטחון בהכרזתו הנ"ל על הרחבת הגבולות?

שר הבטחון מ. דיין:

לשאלות 1, 2, 4: רצופה כאן הסטינוגרמה של דברי באותה עצרת ובה תמצא את התשובות לשאלות אלה:

...אנו במשך 100 השנים האלה של שיבת ציון פועלים בשני דברים: בבניית הארץ ובבניית העם. אלה הם התהליכים שפעם קראו להם: עוד דוגם ועוד עז, ועוד יהודי ועוד עליה. משמעות הדבר — תהליך של התרחבות, של עוד יהודים ושל תוספת יישובים ותוספת התנחלות במשך כל השנים הללו. אך לפני 20 שנה היינו 600,000 נפש והיום אנו קרוב ל-3 מיליון. ואל ימצא יחיד שיאמר: סוף פסוק; אל ימצא איש שיאמר: אנו מתקרבים אל סוף הדרך. בשנים פנים ואופן לא. זה תהליך שטרם בא אל

ג. אם נתבטלה ההצמדה לגבי כל המשתכנים שבקשר אליהם נתקבלה החלטה לביטול תנאי ההצמדה?

אם טרם נתבטלה ההצמדה לגבי הסוג הנ"ל של משתכנים — מה הסיבה לכך?

3. האם בין המשתכנים שהוחלט לבטל את תנאי ההצמדה בהלוואותיהם כלולים גם המשתכנים שהופטו בשעתו על-ידי משרד השיכון לבנקים לקבלת הלוואות?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

1. לא.

2. א. טרם יוחרר מתנאי ההצמדה ההלוואות שבוצעו עד 1 בינואר 1966.

ב. יעדה ומיוחצת, שחבריה אנשי משרד האוצר והשיכון, בודקת דרכי ביצוע של ביטול ההצמדה למשתכנים שיקבלו משכנתאות צמודות לפני 1 בינואר 1966.

ג. הביטול הוא סתמי, כיצד לגבי המשתכנים שרוצים בכך.

3. כן.

33. השתתפות הממשלה בתקציב הטכניון

חברי הכנסת ת. טובי שאל את שר האוצר ביום כ"ג בסיון תשכ"ח (19 ביוני 1968):

קורטוריון הטכניון קרא במושביו האחרון לממשלה להגדיל את השתתפותה בתקציב השנתי של הטכניון. הני לשאול את כבוד השר:

1. באיזה סכום משתתפת הממשלה בתקציב השנתי של הטכניון?

2. מהו מצבו הכלכלי של הטכניון?

3. מהי עמדת הממשלה ביחס לתביעות קורטוריון הטכניון להגדיל את השתתפותה בתקציב השנתי של הטכניון?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

כידוע לחברי הכנסת טובי, נאלצה הממשלה להפסיק את תמיכתה בתקציב השוטף של המוסדות להשכלה גבוהה עקב העומס הבטחוני הרב המוטל על תקציבה. הסוכנות היהודית לקחה על עצמה לממן, בעזרת העם היהודי, נטל זה, וכך איפשרה למוסדות להשכלה גבוהה להמשיך בפעולותיהם ולהרחיבן.

1. בשנת התקציב הנוכחית מגיעה השתתפות הסוכנות היהודית לכ- 70% מתקציבו השוטף של הטכניון. השתתפות הסוכנות היהודית מגיעה לסך של 28.3 מיליון לירות מתקציב כלל של 41.5 מיליון ל"י. הממשלה מצידה משתתפת ב- 50% מתקציב הפיתוח של הטכניון לשנה זו, המגיע ל- 5.7 מיליון לירות.

הממשלה אישרה והביאה לאישור ועדת הכספים של הכנסת תכנית מימון לחיסול הגרעין המצטבר של הטכניון בסך 24.8 מיליון ל"י.

2. נראה לנו כי צעדים אלה מאפשרים לטכניון אפשרות של פעולה תקינה ושוטפת ללא מעצורים כלכליים.

3. מתקיים דין בין הממשלה ובין נציגי הטכניון בעניין הגדלת כושר הקליטה של המוסד, וכל הכרוך בזה.

את צו המעצר נגד האיש, הוציאו נגדו השלטונות צו מעצר אדמיניסטרטיבי; התביעה מסרבת להביא את האיש לבית-משפט; לאחרונה הודיע אביו של מואיד עוסמאן אל-בחש לפרקליט, כי בנו אינו נמצא בשכם, אלא בכלא רמלה; רק לאחרונה ניתן לעויד שלהוב לפגוש את מרשו.

במכתבו מציין עורך-הדין שלהוב: „כאן הוברר לי מדוע סירבה המטרה להתיר לי להיפגש עם מרשי. הם ניסו בזה להסתיר את מעשי העינויים האכזריים מהם סבל מרשי. כדי לסחוט ממנו הודאה באשמה, הוא עונה בכלא ובמחנה צריפין עד ישגשגה סתמו השמאלית. בגלל ההזנחה בטיפול הרפואי ובגלל העינויים ישגשגו, משהתקת עתה ידו השמאלית, מקצת האצבעות ועד החלק העליון של הכתף.“

אל מכתבו צירף עורך-הדין שלהוב הודעה ממרשו מואיד עוסמאן אל-בחש, בה הוא מספר: „נתלית בידי לתקרה, משכו אותי בכיוון למטה, הצלפו בי בשוט והדביצו באבר המין ובאשכ ואיבדתי את הכרת. הם היו מכסים את עיני, כובלים את ידי ורגלי ומריצים אותי תוך הצלפות שוט בחצר מלאת בורות. הם היו מניחים לי רק כשגופי היה זב דם. הם היו מחברים לגופי וראשי חוטי חשמל ומפעילים את הזרם החשמלי. הם שפכו על ראשי וגופי שפני שתן. הם כיבו בדילי סיגריות על גופי ועד היום נותרו לי מכך צלקות.“

הנני לשאול את כבוד השר:

1. בעוון מה נעצר מואיד עוסמאן אל-בחש?
2. מדוע הוא לא הועמד למשפט?
3. מדוע הוצא נגדו צו מעצר אדמיניסטרטיבי?
4. מדוע נמנע מפרקליטו להיפגש עמו במשך שישה חודשים?
5. באיזה בית-כלא הוכה ועונה מואיד עוסמאן אל-בחש?

6. מי הם שהיכו ועינו את האיש?
7. האם הובאו האשמים בהכאות לדין ומה דינם?
8. האם נערכה חקירה מקפת על המקרה?
9. אם כן — מהי העלטה?
10. אם לא — מתי תיערך החקירה?
11. מי אשם בהזנחה הרפואית ומה מצבו של האיש כיום?

שר הבטחון מ. דיין:

ראה תשובותי, שנתתי ביום 26 ביוני 1968 והיום לשאלות של חברי הכנסת אורי אבנרי מיום 18 ביוני ו-9 ביולי 1968, בעניין זה.

32. מרטים על שחרור הלוואות מתנאי הצמדה

חברי הכנסת א. אבנרי שאל את שר האוצר ביום כ"א בסיון תשכ"ח (17 ביוני 1968):

רצוני לשאול את כבוד השר:

1. האם שוחררו מתנאי ההצמדה כל ההלוואות הצמודות למשתכנים?
2. אם טרם שוחררו —

א. איזה סוג של הלוואות טרם שוחררו מתנאי ההצמדה?

ב. האם נתקבלה החלטה כלשהי לשחרר מתנאי ההצמדה את כל המשתכנים בעלי ההלוואות הצמודות?

34. נקיטת אמצעים לצימצום הגרעון

במאזן התשלומים

חברי הכנסת ש. תמיר שאל את שר האוצר ביום ל' בסיון תשכ"ח (26 ביוני 1968):

בעתון "דבר" מיום 24 ביוני 1968 נמסר, כי "חשש שהגרעון במאזן התשלומים של המדינה יגיע עד סוף השנה ל-600 מיליון דולר, ובעצה הבאה אף ליותר מכך, הובע באחרונה בדיונים פנימיים באוצר ובבנק ישראל" כן נאמר בידיעה, כי "כלכלני הממשלה מודאגים מהאפשרות שבשנת 1969 יגדל הגרעון עד ל-800 מיליון דולר".

אבקש את כבוד השר להשיבני:

1. היש חשש לגידול הגרעון במאזן התשלומים של המדינה בשנה הקרובה, ועוד יותר בשנה שלאחר מכן?
2. אם כן — מה הן הסיבות לגידול גרעון זה?
3. מה הם האמצעים שנוקט משרד האוצר לבלילת הגידול בגרעון מאזן התשלומים?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

1. הגרעון במאזן המסחרי בתקופת ינואר-יוני 1968 הסתכם בסך 185 מיליון דולר, גידול של 104 מיליון דולר בהשוואה למחצית הראשונה של שנת 1967.

הגידול בגרעון במאזן המסחרי בשנת 1968 היה, לפחות בחלקו, צפוי מראש, והוא נובע בעיקרו מגידול רב ביבוא, לאחר שנתיים של ירידה בהיקפו; יצוא הסחורות גדל במחצית הראשונה של 1968 ב-42 מיליון דולר, שהם כ-15 אחוזים, והסתכם לתחזית ימשיך היצוא לגדול במחצית השנייה של השנה בקצב דומה.

2. הגידול ביבוא בתקופת ינואר-מאי, שלגביה קיים פירוט, הסתכם ב-105 מיליון דולר. גידול זה ביבוא, לעומת העליה בסך של 14 מיליון דולר ביצוא, הביא לגידול הרב בגרעון, בסך 91 מיליון דולר בתקופת ינואר-מאי. את הגידול ביבוא בתקופת ינואר-מאי אפשר להסביר כלהלן:

א. היבוא של נכסי השקעה גדל בתקופת ינואר-מאי בסך 26 מיליון דולר, גידול של 46 אחוז בקירוב. באותה תקופה חל גם גידול ניכר בייצור המקומי של נכסי השקעה. מרכיב היבוא של חומרי גלם בייצור זה סאמד ב-20 מיליון דולר בקירוב. מכאן שהגידול בחשק-עות מסביר את הגידול ביבוא בסך 45 מיליון דולר בקירוב. והרי אין עוררין על כך שגידול ההשקעות הוא תופעה חיובית ביותר.

ב. הצריכה הבטחונית המוגברת והזמנות מערכת הבטחון במפעלים מקומיים חיבו ותספת ניכרת של יבוא, המשתקפת בסעיפי ההשקעות והמלאי.

ג. באותה תקופה גדל היצוא התעשייתי, למעט יחלומים, ב-15 מיליון דולר, וגידול זה ביצוא חייב גידול בתשומות לייצור מיבוא, דהיינו חומרי גלם, בסך של 7 מיליון דולר בקירוב. בנוסף לכך גדל היבוא של יחלומי גלם ב-6 מיליון דולר בקירוב. מכאן שהגידול ביבוא לישים יצוא מסתכם ב-13 מיליון דולר בקירוב.

ד. חלק מהגידול ביבוא של חומרי גלם מיועד להגדלת המלאי, לאחר שמלאי זה פחת בשנת 1967. הגידול ביבוא לצורכי הרחבת המלאי נאמד בסך 16 מיליון דולר, בקירוב, בכלל זה גידול ביבוא של דלק ושל חלקי חילוף.

ה. לעומת הסעיפים הקודמים של גידול היבוא, שהם בעלי אופי חיובי, יש להתייחס בדאגה לגידול ביבוא המיועד לצריכה פרטית, בו חלה עליה ניכרת. לאחר תקופת שנתיים של ירידה בצריכה לנפש, הגידול ביבוא לצריכה נאמד לתקופת ינואר-מאי ב-30 מיליון דולר בקירוב, מזה כ-12 מיליון דולר יבוא ישיר של נכסי צריכה, וכ-18 מיליון דולר יבוא של חומרי גלם המיועד-דים לייצור של מוצרים לצריכה מקומית.

ו. הגברת החשיפה למעשה נתנה אותותיה בגידול היבוא. בכל שנת 1967 הסתכם היבוא במסגרת החשיפה ב-31 מיליון דולר, שהם 5.5 אחוזים מיבוא הסחורות (למעט יחלומים חלק). ברביעי הראשון של שנת 1968 הסתכם היבוא במסגרת החשיפה ב-14 מיליון דולר, שהם כ-7 אחוזים מסך היבוא של סחורות (למעט יחלומים חלק).

3. לשם צימצום הגרעון במאזן התשלומים ממשיך האוצר נלקוט מדניות רב-צדדית הייצרת תנאים לעידוד הייצור מכאן ולייצוב הביקוש המקומי לצריכה ולהשקעות, שהוא הקובע את גודל היבוא, מכאן.

35. בדיקת עסקותיה ומאזניה של חברת

"אלדא" וחלקה של הממשלה במניות החברה

חברי הכנסת מ. וילנר שאל את שר האוצר ביום י"ג בתמוז ותשכ"ח (9 ביולי 1968):

בעתון "מעריב" מ-3 ביולי 1968 נמסר, כי "דו"ח שהוכן על-ידי רשות החברות הממשלתיות העלה, כי חברת "אלדא" לסחר חוץ צברה הפסדים בשיעור של כמה מיליוני לירות וכי מאזי החברה בעבר לא היו מדויקים".

הני לשאול את כבוד השר:

1. האם בדק משרד האוצר את העסקות והמאזנים של חברת "אלדא"?
2. אם כן — מה העלו בדיקות אלה?
3. מה מראים מאזני חברת "אלדא"?
4. מה שיעור ההפסדים המצטברים של חברת "אלדא"?
5. מאין נבעו הפסדים אלה?
6. מה חלקה של הממשלה בבעלות חברת "אלדא"?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין:

1. משרד האוצר יחד עם משרד המסחר והתעשייה בודקים את מבנה ההון הדרוש של חברת "אלדא", וב-מסגרת בדיקה זו עוברים גם על המאזנים של חברת "אלדא". הבדיקה הזאת נמצאת עדיין בתהליך עבודה, ולכן לא אוכל לענות על שאלות 2-5.

6. המדינה מחזיקה במישרין ובאמצעות חברות ממשלתיות 80% ממניות חברת "אלדא".

36. סכומי הכנסות מילווה הבטחון

חברי הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר האוצר ביום י"ג בתמוז תשכ"ח (9 ביולי 1968):

אודה לכבוד השר אם יאיל להשיבני:

בכמה הסתכמו הכנסות מילווה הבטחון האחרון — א. משכירים; ב. מחברות; ג. מעצמאיים?

אינם נתבעים לקבל הכשרה מיוחדת, אך מכונים כעת לחברי מועצת מנהלים מטעם המדינה תכניות השתלמות בשטחים שונים הקשורים לפעולות העסקיות של החברות הממשלתיות.

38. פרטים על העיסקה בין הממשלה ובעלי צינור הנפט הקטן

חבר-הכנסת מ. וילנר שאל את שר האוצר ביום כ' בתמוז תשכ"ח (16 ביולי 1968) :

בעתון „על המשמר" מ-11 ביולי 1968 התפרסמה רשימה, בה נאמר: „הממשלה תשלם לפחות 15 מיליון דולר לבעלי צינור הנפט הקטן מערב למה שהשקיעו בו ובנוסף לרווחים גדולים ביותר שהפיקו ממנו עד כה".

הנני לשאול את כבוד השר :

1. מה היו פרטי העיסקה בין הממשלה ובעלי צינור הנפט הקטן כשנחתם ההסכם?

2. כמה השקיעו בעלי צינור הנפט הקטן ובאיזו צורה?

3. האם קיבלו בעלי צינור הנפט הקטן הלוואות מהממשלה, כמה ובאיזו תנאים?

4. מדוע בוטל החוזה עם בעלי צינור הנפט הקטן?

5. מה הם פרטי עסקת ביטול החוזה?

6. בכמה יעלה ביטול החוזה לקופת המדינה?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין :

לשאלה 1 — פרטי העיסקה בין הממשלה ובעלי צינור הנפט הקטן מפורטים בשטר הזכויות, המהווה תוספת א' לחוק זכויות צינורות הנפט, תשי"ט—1959. סעיף 38 לשטר הזכויות הנ"ל דן במקרה שהממשלה רוצה להתיר לאדם אחד להוביל נפט דרך שטח מדינת ישראל.

לשאלה 2 — בעלי צינור הנפט הקטן השקיעו במפעל כ-28 מיליון דולר, בחלקו במניות ובחלקו באגרות חוב.

לשאלה 3 — בעלי צינור הנפט הקטן לא קיבלו הלוואות מוחמשלה.

לשאלות 4 ו-5 — הממשלה ראתה להכרחי, מטעמי מים של מדינות בין-לאומיות גבוהה, להתיר לאדם אחד חוץ מבעלי צינור הנפט הקטן להוביל בקו צינור נפט דרך שטח מדינת ישראל. בעקבות זאת בקשו בעלי צינור הנפט הקטן, שהמדינה תרכוש את צינור הנפט הקטן ושהזכויות שלהם יגיעו לקיצוץ, הסל כמפורט בסעיף 38 לשטר הזכויות הנ"ל.

ה. לשאלה 6 — המדינה תמכור את צינור הנפט הגדול במחיר הרכישה, וביטול החוזה לא יעלה איפוא כלום לקופת המדינה.

סגן שר האוצר צ. דינשטיין :

עד ליום 18 ביולי 1968 נתקבל במזומנים ובהתחיי" ביות סכום כולל של 167,513,000 לירות, וזוה במזומנים 60,000,000 לירות. הסכום הנ"ל כולל בנקים, חברות, עצמאיים וחלק לא-גדול משכירים.

אין לנו עדיין חלוקה מדויקת.

37. כישוריהם של נציגי הממשלה במועצות מנהלים של חברות ממשלתיות

חבר-הכנסת ש. תמיר שאל את שר האוצר ביום י"ט בתמוז תשכ"ח (15 ביולי 1968) :

בהתייחסו לפרשת כשלונה הכלכלי של חברת „אל-דא" כותב העתון „על המשמר" במאמרו הראשי מיום 9 ביולי 1968, כי „בזמנו נסר מפני סגן מנהל רשות החברות הממשלתיות, כי רבים מבין שלוש-מאות נציגי הממשלה במועצות המנהלים של החברות אינם יודעים כלל לקרוא מאזן ומושגיהם על בעיות ניהול הוא קלוש ביותר".

אבקש את כבוד השר להשיבני :

1. היש אמת בצטיטה דלעיל?

2. מה הם קני-המדיה שלפיהם נבחרים נציגי הממשלה במועצות המנהלים של החברות הממשלתיות?

3. האם מקפידה הממשלה כי כל הנציגים האלה יהיו בעלי ידע כלכלי?

4. האם נתבעים אותם נציגים, שאינם בעלי ידע כלכלי, לקבל הכשרה מיוחדת עם מינוים לתפקיד נציג הממשלה בהנהלת חברה ממשלתית?

סגן שר האוצר צ. דינשטיין :

1. רובם של חברי מועצת המנהלים מטעם הממשלה בקיאים בקריאת מאזנים ובעיות ניהול. יש גם מספר חברי מועצות מנהלים שאינם בקיאים בשטח זה, אך נבחרו בגלל מומחיתם בשטחים מקצועיים טכניים אחרים הדרושים לחברה.

2. לצורך צירובם של נציגי הממשלה במועצות המנהלים מנסים לבחור אנשים בעלי נסיון בכל שטחי הפעולה של אותה חברה ממשלתית שבה מייצג האיש את הממשלה, ובהתאם לכך חלק ניכר מנציגי הממשלה הם אנשי ציבור שרכשו נסיונם בעסקים מחוץ לממשלה, ומספר לא-מבוטל של נציגים באים מחוגי הסגל האקדמי של מוסדות ההשכלה הגבוהים.

3. בדרך כלל כן; לעתים רחוקות, כאשר דרוש חבר הנהלה שיכול לתרום מהידע המקצועי שלו, אין מקפידים על הידע הכלכלי, אך תמיד מבטיחים שיהיו בהנהלת החברות נציגים רבים בעלי רקע כלכלי.

4. חברי מועצת המנהלים, שאינם בעלי ידע כלכלי,

ג. הצעות לסדר-היום

1. חלוקת בתים בשכונת אבו-טור על-ידי מינהל מקרקעי ישראל

ויקטור שם-טוב (מפ"ם) :

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת הנכבדים, יש בירושלים שכונה שהיא מן היפות ביותר מבחינת מפה. אני רוצה להזכיר בהזדמנות זאת, שבמקום זה התגורר שנים רבות הפילוסוף וההומניסט הישראלי הגדול ד"ר

היו"ר ק. לז :

אנו עוברים להצעות לסדר-היום: תחילה — הצעת חבר-הכנסת שם-טוב: חלוקת בתים בשכונת אבו-טור על-ידי מינהל מקרקעי ישראל. רשות הדיבור לחבר-הכנסת שם-טוב.

העומלמית. אך אני מעלה עכשיו את הנושא לא מותוך דאגה מה, יאמרו הגויים", אם כי גם זה חשוב, כי כל מבטי העולם מופנים אל ישראל. אני מעלה את הנושא מתוך דאגה מה נאמר אנחנו על עצמנו, כיצד ייראה אם בעיני עצמנו, כיצד ייראה המינהל בעיני הדור הצעיר, שאנחנו רוצים לחנך אותו לצדק ולאזרחות טובה. אני חושב כי בצורת חלוקת הבתים באבו-טור נתגלה פרוטקציוניזם מכוער. גם פרוטקציוניזם יכול להיות ברמה נאותה, שאם שר לסבול אותו, אך הפרוטקציוניזם סביב חלוקת הבתים באבו-טור היה ברמת כשרון פרימיטיבית שאיני יודע אם יש עוד כמות במדינת ישראל. לזלא הכרזת את שמות האנשים שטיפלו בענייני הייתי אומר שפרוטקציוניזם זה גובל בשחיתות. יש לי אמון מלא בשר שבמסגרת משרדו פועל מינהל מקרקעי ישראל. יש לי אמון מלא באדם העומד בראש המינהל הזה, לא רק מפני שהוא מיוצא בולגריה, אלא מפני שאני מכיר את האסכולה הציבורית שהוא צמח בה. אני חושב שפה נכשלו כמה פקידים מתוך אינרציה, לתפוס רכוש" ולחלק אותו, "לאנשי שלומנו". אילו היה לי זמן, הייתי מצטט פרקים שלמים של דו"חות מבקר המדינה, המתיע על כך שמינהל תקין צריך לעשות דברים כך שהצדק ייראה בעיני הכל.

מה קרה כאן, מה קרה בשכונת אבו-טור? — לקחו מספר בתים וקבעו קודם כל שהם נמצאים בשטח ההפקר. ביקרת בשכונה, הלכתי לכל הבתים הנוטשים, ואני רוצה לומר לכם שלא מצאתי שום שטח הפקר בודד ומזוהר. על-יד הבית הנוטש יש בתים נמואכלסים, שמעולם לא היו ריקים. מי קבע שזה שטח הפקר? טוב, קבעו שזה שטח הפקר, החליטו לחלק את הבתים ליהודים, בסדר.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):
מה בסדר?

ויקטור שם-טוב (מפ"ם):

אמרתי בהתחלת דברי, שזה לא כל כך בסדר. אבל נניח, לצורך הדיון, שזה בסדר מבחינה פרוצדורלית. החליטו לחלק את הבתים. ראש מינהל מקרקעי ישראל והקים ועדה אשר ותחלק את הבתים. קוראים לוועדה זו "ועדה ציבורית". בעתון "הארץ" כותב — נדמה לי — העיתונאי בנוזמן, שהוועדה הציבורית הזאת מורכבת רק מפקידי מדינה. אחרי זה נודע לי שהיו שם גם אנשי ציבור. אינני יודע. הוועדה הזאת התחילה לפעול. לא מצאו לנחוצו להחזיר בבתים שקיימת ועדה כזאת. אני, למשל, לא ידעתי שיש ועדה המחלקת בתים. לי ידעתי, ספק אם הייתי פונה בעניין זה. הוועדה הזאת יושבה שישה חודשים בסודי סודות. קבעו לה "קריטריונים" לחלוקת הבתים: או פקיד מדינה שיעל מההשפלה ליהודים, או אנשים שהם "חז"י ניים ליהודים". בסדר. אך ישנם אלפי פקידים מדינה שצריכים לעבוד ליהודים ואלפי אנשים שימלאו לחיות חיוניים לירושלים. גם אייבי נתן יכול להיות חיוני ליהודים. גם מד הלפרין עם המכון לחיי שול יכול לטעון שהוא "חז"י מאוד" ליהודים. מי וכיצד יקבע בין אלפי אנשים מי הם דווקא חיוניים ליהודים ומי לא?

מסתבר ש-150 איש פנו לוועדה. מאין נודע לאנשים אלה שהוועדה כזאת קיימת? לי לא נודע לדבר. אולי גם אני חיוני לירושלים? הוועדה עשתה סלקציה ומצאה ש-48 מתוך 150 האנשים שפנו מתאימים לשני הקריטריונים

מרטין בובר, שגר בביתו של הערבי ד"ר דג'אני. שם השכונה — אבו-טור.

לאחר ההתרחשויות בשכונה זו בשמועיות האחרונים, נדמה לי שצריך להחליף את שמה, ואני רוצה להציע שם חדש, שיהיה בו גם משהו "ישראלי-מזרחי" וגם לא יימחק זכר השם הערבי של השכונה. אני מציע במקום "שכונת אבו-טור" את השם "שכונת חאפ בלי תור"... צר לי לקבוע, חברי הכנסת, שעשרים שנה לאחר קום המדינה, זאת אמרת, לאחר עשרים שנות ממלכתיות ישראלית, נעשים לפעמים מעשים שסוחבים אותנו אחור-נית, לתקופה של 1948, של "הפלישות" לבתים נוטשים, ולתקופה של הישוב בימי המנדט. אתם זוכרים איך קמו בשנות העשרים שכונות "חאפ" בתל-אביב, כשהאווירה, אגב, היתה אז הרבה יותר סימפאטית מזו של היום, כאשר רוצים להקים לצו שכונות "חאפ" של שמות השב"עים, כשמדינת ישראל היא כבר מדינה מזרחית.

הסיפור מתחיל סביב גורלם של שבעה-עשר בתים באבו-טור, שכמה פקידים, מהאסטרטגיה הביורוקרטית, ראו אותם בעיני דמיונם "כשבעה-עשר יעדים", שאם לא נכבוש אותם — נצחונה של ישראל במלחמת ששת הימים לא יהיה שלם...

חברי הכנסת יודעים בודאי שהמצב החוקי הקיים בישראל לגבי רכוש נוטש יצר מצב אבסורדי, ששר המשפטים הגדיר אותו מעל והבמה הזאת כמצב חוקי שהדעת אינה סובלת אותו ולכן יש לשנותו.

אריה בהיר (מפלגת העבודה הישראלית):
הגושה כבר הצעת תיקון.

ויקטור שם-טוב (מפ"ם):
אומר על זה משהו.

לא רק קול הצדק ולא רק קול ההגיון האנושי והמש"פטי, אלא גם קול השכל הישר וקול התבונה האמרי, שאם יש שבעה-עשר בתים ריקים בשכונת אבו-טור לא צריך להוסיף לבעיית אלפי הנפקדים הנכחים, הקיימת בישראל, בעיה שהכנסת נתנה בעבר עליה את דעתה גם לגבי אזרחי ישראל הערביים, — לא צריך להוסיף על בעיה זאת עוד מספר בתים, עוד מספר נפקדים נכחים, עוד אי-צדק על אי-צדק שהיה קיים. שכונת אבו-טור הפכה מיד אחרי מלחמת ששת הימים לאחת השכונות בירושלים שיהודים וערביים נפגשו בה יחד. במקום ליצור אווירה חדשה של היכרות ושכונת טובה בין יהודים וערבים, בגלל מספר בתים נוצרה אווירה של חשדנות, מתיתות ושנאה ללא כל צורך.

אני רוצה לברך על כך ששר המשפטים ושר החקלאות הודיעו לציבור, שיזמו כבר הצעת חוק להסדר הבעיה מבחינה משפטית. לא ראיתי את הצעת החוק, אך אני חושב שהיא תסמן רק התחלה של תיקון המצב, והיה צורך בעוד חקיקה, כדי שהעניין יתוקן בשלמותו. אין לי ספק שבהצעת החוק המובטחת תבוא תשובה משפטית לבעיה הקונקרטית של 17 הבתים בשכונת אבו-טור.

אולם עכשיו ברצוני לעמוד על צורת חלוקת הבתים, כפי שנתגלתה בעיני הציבור בימים אלה. אבו-טור עלתה לכותרות העיתונות הישראלית, ואני רוצה לשלב את העתונות שלנו על שגילתה רגישות לנושא זה, כתבה והזעיקה. שכונת אבו-טור עלתה גם לכותרות העתונות

בהלאמה. חברי-הכנסת שם-טוב, כאשר הזטל על מינהל מקרקעי ישראל לטפל בעניין, הוברד כי דינו של השטח הוא כדין שטח הנמצא במדינת ישראל ועל-כן הבתים באותו שטח נחשבים כנכסי נפקדים. אז מינה משהל מינהל מקרקעי ישראל ועדה המורכבת מארבעה אנשים: סגן ראש עיריית ירושלים, כיושב-ראש הוועדה; חבר הפהלת העיריה, כחבר נוסף של הוועדה; נציג משרד ראש הממשלה ונציג מינהל מקרקעי ישראל, מחוז ירושלים והדרום. בכתב המינוי הוטל על הוועדה התפקיד להמליץ על המועמדים לקבלת דירות במזרח-ירושלים העומדות להשכרה, לא רק על מועמדים לקבלת דירות בשכונה זו. כן נקבעו בכתב המינוי העדיפויות בקביעת המועמדים לקבלת דירות, הן: 1. עובדי ממשלה המועברים לירושלים עקב תפקידם; 2. חיוניות המועמדים בירושלים. כמו כן נאמר בכתב המינוי, שמן הראוי כי יפנו למסדות המגעים בדבר ויקבלו מהם את המלצותיהם לגבי מועמדים. אחרי שהוגשו למינהל מקרקעי ישראל כמאה בקשות, הועברו לוועדה, הוועדה מיינה אותן ואישרה עקרונית ארבעים-ושמונה מועמדים, שהם, לדעת הוועדה, מתאימים ובאים בחשבון לקבל שם את הדירות. בין הארבעים-ושמונה היתה הגרלה ונקבעו שלושים-וששה מועמדים למספר הדירות שישנן. מתוך השלושים-וששה חתמו שנים-עשר על חושים. לגבי היתר — חלק במשאיומתן. בינתיים פנה אחד מבעלי הדירות הערבים במזרח-ירושלים לבית-המשפט הגבוה לצדק. סמך לזה היתה גם התקרת בבית שני, שהתפרסמה בעתונים.

בדקו מחדש את העניין מעיקרו, ובבירור שקיימת ביחד עם שר המשפטים הוברד, שכל השטח הזה, למעשה, איננו שטח שאפשר להגיד עליו שהוא שטח של מדינת ישראל, כי לפי המפות הוא שייך למזרח-ירושלים, על כן יש להחיל עליו אותם סידורים וחוקים הקיימים ביחס למזרח-ירושלים. במקרה שיש שם מבנים וריקים והבעלים נמצאים במזרח-ירושלים, לא נחשבים הנכסים כנכסי נפקדים; במקרה שבעליהם אינם נמצאים במזרח-ירושלים, נחשבים הנכסים כנכסי נפקדים. דין זה יש להחיל גם על הבתים בשכונת אבו-טור.

נוכח סיכום זה מינינו ועדה שתפקידה: 1. לבצע את החלטותינו מיום 19 ביולי 1967 בדבר החזרת בתים בשטח, שהיה שטח הפקר בשכונת אבו-טור לפני מלחמת ששת הימים, לבעליהם החוקיים, אם הם מתגוררים במזרח-ירושלים; 2. להציע לו הסדר בדבר מסירת בתים בשטח הגל, שבעליהם אינם מתגוררים במזרח-ירושלים; 3. לבדוק את הטענות ואת החוכות של האנשים הטוענים לזכויות הבתים הנדונים, לטובל משאיומתן עמהם ולהציע לו הסדר במדויק.

כלומר, הכוונה היא, שבמקרה שיש תביעות מבעלי הנכסים הנמצאים במזרח-ירושלים, יש לבדוק תביעות אלה, ואם תביעות אלה מבוססות, יש להחזיר את הנכסים; ובמקרה שלא יהיו תביעות, נחשבים בתים אלה כנכסי נפקדים.

לא אעלים שבינתיים נוצר כמה עובדות בשטח זה. מוספר האנשים שאישרו על-ידי הוועדה לקבלת דירות נכסיו ללוז, שיפצו את הדירות או נמצאים בתחילתן של שיפוץ. אם יתברר שבתים אלה שייכים לאנשים ממזרח-ירושלים, יהיה צורך להחזיר בתים אלה ולמצוא הסדר

שנקבעו: "חיוני לירושלים" או "פקד מדינה שצריך לעבור מתל-אביב לירושלים". בין 48 הכשרים — 36 הגרלו דירות. למה לא הודיעו לצבור מי הם ה-150 שפנו לוועדה, מי היו ה-48 שנקבעו ככשרים, למה הם זהו ולא אחרים? ובין 150 האנשים שפנו רשימת השמות לא נתפרסמה, למה? אני חושב שצריך לשאול מי הם 150 האנשים שפנו, מי הם 48 האנשים שאישרו ומי הם 36 האנשים שזכו לקבל דירות.

לו היו נותנים את הדירות האלה לפחות לזוגות צעירים שאין להם פרוטה כדי להקים משפחה, לו היו נותנים אותן לנצי מלחמת ששת הימים, או למשפחות שכולות —

(קריאה: האם אז היה זה מוצדק?)

גם אז לא אומר שזה מוצדק, אבל היה נקבע לפחות קריטריון ברור יותר. אני קובע שבין אלה שזכו לקבל דירה כמעט אף אחד איננו פקד מדינה העובר לירושלים. אף אחד מהם איננו בלי דירה, הייתי אומר אפילו שלחלק מהם יש דירות פאר, ועכשיו זכו לדירה נוספת.

(קריאה: רובם תושבי ירושלים.)

כל הזוכים הם "מקרים סוציאליים" עם הכנסה של לפחות 2,000 — 3,000 ללי לחודש, הוציאים לחיות, מטריו- ירושלמיים רק בתנאי שיקבלו דירה חדשה בזול וימכרו את דירתם הישנה ביוקר. איזה מין חלוקת דירות היא זו — על-ידי ועדה ציבורית? אנחנו מחזיקים ברכוש נטושי, והרכוש הנטושי הזה מחזיק אותנו ומדרדר אותנו, מעוות אותנו, זורע פרוטקציוניסם ויוצר מצבים שהדור הצעיר סולד מהם. אני מתנגד לחיות במדינת ישראל את תקופת ה"רביזור", לפחות כל זמן שאין לנו גוגול ישראלי שיאחר אותה ויילחם נגדה.

אני חושב שנושא זה — הצורה שבה טיפלו במקרה חמור זה בחלוקת בתים, ו"נטושים" — דורש ביחד בכנסת, דורש בדיקה והסקת לקחים, כדי שהמקרים חמורים כאלה לא יקרו במדינת ישראל והמזקקטיות, שהיא מדינת חוק, ושבעל שטחי החיים מוכיחה לו ולעולם כולו שהיא יודעת לשמור על צדק ומסדר.

הי"ר ק. לוז:

רשות הדיבור לשר החקלאות, לתשובה.

שר-החקלאות ח. ובתי:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. קודם-כל הייתי מיינץ לכנסת לא לקבל את הצעת חברי-הכנסת שם-טוב לשנות את שם השכונה, כי האמת היא שמה שקרה שם זה לא "חאפא", כלומר, אנשים לא נכנסו לשם על דעת עצמם; האמת היא, שתופעות אלה של פלישה של יחידים לדירות היו מיד אחרי מלחמת ששת הימים. כדי להפסיק זאת נטל מינהל מקרקעי ישראל לידי את ההשגחה על הרכוש, כדי לשמור שלא ייכנסו לשם פלישים.

בשטח זה, הנקרא שטח הפקר, יש, כפי שמסר חברי-הכנסת שם-טוב, 17 בתים ובהם 36 דירות. רוב הבתים נפגעו קשה — כמה מהם שימשו עמדות של צה"ל, אחדים שימשו עמדות של הצבא הירדני ואחדים נפגעו בזמן ההפגמות. יש צורך להשקיע בבתיים אלה סכומים גדולים כדי שיהיו מתאימים מחדש למגורים. כאן מתחל-קת הפרשה לשניים: יש הצד החוקי ויש הצד הציבורי

מעלה מחאה חריפה יותר על עצם ההפקעה הבלתי-חוקית על-ידי מנהל מקרקעי ישראל, על עצם שילול זכויות בעלי-הבתים הערביים לחזור לבתיהם, במקום לעסוק במידת הצדק או אי-הצדק הסוציאלי בחלוקת בתים מופקעים של תושבים ערביים חיים וקיימים בקרבת בתים אלה, על-ידי מנהל מקרקעי ישראל.

שלמה כהן-צידון (גח"ל):

האם אתה יודע כמה רכוש יהודי נחטף בארצות ערב?

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

נמנעתי מהצבעה כדי לחזור ולהעלות את הודותנו ותמיכתנו הנמרצת בתביעה הצודקת של ההתיישבים הערביים בשכונת אבו-טור לחזור לבתיהם, וכדי להעלות מחאה נמרצת נגד התנהגות מנהל מקרקעי ישראל, והרומס בגסות זכויותיהם של תושבים אלה; וכן נגד ההתנהגות המבזיחה של המשטרה כלפי משפחת אידריס, אשר גורשה מביתה.

אמו מקבלים סיפוק מן התגובה, שבעקבות ההתערבות והזעם מצד חלקים רחבים של הציבור היהודי-לית, נוכח הפגיעה הגסה והבולטת בזכות יסוד של בני-אדם, ובעקבות גירושיה של משפחת אידריס מביתה, — מאותה התנהגות של מנהל מקרקעי ישראל, והציבור, וגם בחוקק פעולה משפטית של באי-כוח הנפגעים, להחליט על החזרת בתים אלה באבו-טור לבעליהם החוקיים המתגוררים בירושלים.

אנו מקווים שהוועדה אשר מונתה תסיים את מלאכתה במהירות ותאפשר לכל המשפחות הערביות התובעות זכויותיהן לחזור במהרה לבתיהן.

אך נמנעתי מן ההצבעה גם כדי להגיד, בעת הדיון בפרשה זו, חברים אשר חברי-הכנסת שם-טוב לא אמר אותם, ושחייבים להיאמר כאן, לדעת סיעתנו הקומוניסטית, להתנגדות של מנהל מקרקעי ישראל, שהשתלט על בתי שכונת אבו-טור הגובלים מצד ירושלים הערבית עם קו שביתת הנשק שמלפני המלחמה של אשתקד, והפקעת בתים אלה על-ידי המנהל בהכרזו עליהם כעל נכסי נפקדים, בו בזמן שבעליהם נמצאים בירושלים, ובחלקם אף התגוררו בהם, התנהגות זו של זחזחות השל"טון, אי-אפשר להפריחה ממכלול המדיניות של הממשלה לגבי ירושלים הכבושה, המצטיינת בהחרמות ובהפקעות של אדמה ובתים לצורך של מדיניות גזענית-שובניסטית פסולה, רמיסה גסה של זכויות עם ואדם.

(קריאות מספסלי סיעת גח"ל)

אי-אפשר לא לראות שפרשת אבו-טור העגומה היא חלק ממדיניות ההפקעה והנישול והרס בתי-מגורים ושכונות שלמות, הנמשך והולך מאז סיפוח הבלתי-חוקי של ירושלים. זהו דבר בלתי-אנושי, בלתי-חוקי, פוגע בזכויות היסוד של עם ושל אזרח, כאשר מפקיעים בירושלים הערבית שטחים נרחבים, הורסים שכונות כמו שכונת המגורבים ומגרשים את מאות משפחותיה. זהו דבר בלתי-חוקי ובלתי-אנושי להפקיע, למשל, בעיר העתיקה למעלה מ-116 דונמים, שעליהם מצויים 5 מסגדים, 4 בתי-ספר, 1038 בתי-מגורים ו-438 חנויות, מחסנים ובתי-מלאכה, כדי להחריב את כולל החיים.

עם הדיירים שנכנסו לשם. זה אחד התפקידים של הוועדה הזאת. ההחלטה הזאת אינה טעונה שום הצעת חוק. אני רוצה לתקן את דבריו של חברי-הכנסת שם-טוב: הקביעה ששטח זה הוא שטח השייך למזרח-ירושלים היא קביעה מוחלטת, ובהתאם לכך תצטרך הוועדה לעשות את המלאכה, בלי לחכות לפעולות תחיקתיות נוספות.

אשר לדברים של חברי-הכנסת שם-טוב על צורת החלוקה, אני רוצה לחזור ולציין, שהחלוקה לא נעשתה על-ידי ועדה של עובדי ממשלה, כי אם על-ידי ועדה ציבורית. ייתכן שהוועדה לא עשתה את הפעולה בהיקף הדרוש — כלומר לא נתנה פרוסום מספיק לאפשרות להגשת בקשות, וייתכן גם שלא הקפידה על סדר העדיפות שמנהל המינהל קבע, אבל פעולת הוועדה איננה משאירה כל מקום לאיזה ספק שהוא שהדברים נעשו בתום לב, אם כי ייתכן שלא השקיעה בזה מחשבה מספקת.

אורי אבנר (העולם הזה—כח חדש):
זה יותר גרוע.

שר-התקלאות ת. גבתי:

מבחינת ההדים שישנם בציבור לכל העניין הזה, אני מסכים להצעתו של חברי-הכנסת שם-טוב להעביר את העניין הזה לבירור בוועדת הכספים של הכנסת, שהיא המוסמכת לטפל בענייני מנהל מקרקעי ישראל.

בנימין אבניאל (גח"ל):

אני מציע להעביר את ההצעה לדיון בוועדת הכלכלה של הכנסת, כי עניין מנהל מקרקעי ישראל שייך לוועדת הכלכלה, בהתאם לתקנות.

הז"ר ק. לוז:

ועדת הכנסת ותקבע לאיזו ועדה להעביר את ההצעה. האם חברי-הכנסת שם-טוב מסכים?

ויקטור שם-טוב (מפ"ם):

כן.

הז"ר ק. לוז:

אני מעמיד להצבעה את ההצעה להעביר את הנושא לדיון בוועדה שתקבע על-ידי ועדת הכנסת.

הצבעה

בעד העפחת העניין לוועדה	— רוב
נגד	— מיעוט
מנצחים	— 1

ההצעה להעביר את העניין לדיון בוועדה, שתקבע על-ידי ועדת הכנסת נתקבלה.

הז"ר ק. לוז:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת טובי, להודעה על הימנעותו מהצבעה.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. נמנעתי מן ההצבעה לא מתוך הסתייגות ממחאת חברי-הכנסת שם-טוב על ה"חאפ" וחטיפת דירות בשכונות אבו-טור, אם כי היה צדק יותר מצידו של חברי-הכנסת שם-טוב, אילו היה

— הצעות לסדר-היום (טובי, גרס, הכהן, קלינגהופר, סרינס, כהן-צידון, לון, רויאל-נאור) —

זהו גיחש בכוח של ערך 15,000 נפש מתושבי ירושלים הערבית, ויש למחות נגדו ותבוע את הפסקתו.

שלמה יעקב גרס (אגודת ישראל):
אין ירושלים ערבית. שכח זאת.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
מצפתכם לא נקי מכל המעשים האלה. פעולה זו אינה רק פגיעה בזכויות האלמנטריות של עם וישראל בני-אדם, אלא אף נוגדת את התחייבויותיה הבין-לאומיות של ישראל, נוגדת את החלטת האו"ם ישל אשתקד ביחס לירושלים.

דוד הכהן (מפלגת העבודה הישראלית):
החלטות הכנסת אינן זקוקות לאישור האו"ם.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
זוהי פעולה ומדיניות העומדות בניגוד גמור לאינטרס השלום בין ישראל והארצות הערביות, שלום צודק, אשר ישראל ועם ישראל מעוניינים בו לא פחות מהמדינות והעמים הערביים.

יצחק ה. קלינגהופר (גח"ל):
זה סקנדל לדבר כך בכנסת. מה זה?

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
נמנעתי מהצבעה מתוך חובתי להוסיף דברים אלה בעת הדיון על פרישת בתי אבו-טור, ולהצביע עוד הפעם על חומרת המדיניות, שהולידה פרשה זו, ועל הצורך לשנותה לטובת הישראלים.

משה סרינס (מפלגת העבודה הישראלית):
יש לך כאן חופש שאין בשום מדינה מוסלמית.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
חובתי וחובתי לאומי את החברים האלה. לטובת הישראלים ולטובת העמים אני אומר את הדברים האלה.

שלמה כהן-צידון (גח"ל):
אתה צריך להודות שנותנים לך לדבר כאן.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
חובתי וחובתי לומר את האמת.

2. תכניות סיוור של תלמידי בתי-ספר תיכוניים בגרמניה

היו"ר ק. לון:

אנחנו עוברים להצעה לסדר-היום של חברת-הכנסת רויאל-נאור: תכניות סיוור של תלמידי בתי-ספר תיכוניים בגרמניה. רשות הדיבור לחברת-הכנסת רויאל-נאור.

אסתר רויאל-נאור (גח"ל):

אדוני היישוב-ראש, כנסת נכבדה. קשה לעבור משמיעת דברי הבלע שנשמעו כאן ומהגדרת החלטות הכנסת כ"דבר בלתי-חוקי" אל הנשיא שבו אני רוצה לנגוע.

הנושא שלי הוא: ביקור תלמידי בתי-ספר תיכוניים עירוניים מתל-אביב — ואולי גם ממקומות אחרים — במסגרת סיורם בארצות אירופה, בגרמניה. בתקופה שאנו חיים בה יש יעד רב לחילופי סטודנטים ותלמידים בין ארצות ועמים. זהו מכשיר חינוכי ותרבותי, שבעזרתו ניתן לבני הנוער בארץ אחת להכיר את הלכי הרוח, את זרמי המחשבה, את מורשת התרבות ואת יפי הטבע בארצות אחרות. זהו מכשיר להרחיב אופקים, להגיע להיכרות קרובה יותר עם האדם ועם יצירת רוחו. זהו גם מכשיר מדיני, מכשיר הסברתי חשוב, אשר באמצעות הדוגמה החיה והמדגימה יוצר קשרים בין בני-אדם, בין תרבויות ובין מדינות.

אולם האם יש להפוך את המכשיר הטוב, התרבותי והחינוכי הזה לאמצעי שבו יביאו נוער, ילדים מכיתה י"א, בני 16 ו-17, אגב סיורם באירופה — סיור לימודים — לדרך על ארץ טומאת הגוים; להביא אותם להתיידידות ולהתארחות במסעדות ובמסגרות פוריות במשפחות גרמניות? — והרי מה רב הדרך בין המכשיר החינוכי לבין התוצאות ההורסות חינוך. הרי אדם לא יכול לבוא לבית מארחו על מנת לקלול ולחרוץ; הוא חייב להסביר לו פנים, הוא חייב להבטיח בו עין בעין ולהשיב חיוך תחת חיוך.

ובאיזו אווירה ייפגשו שם? אווירת השלווה, השובע ושביעות רצון, אווירת גאווה — על הניאור-נאציס המת-עורר. ותמונות בני המשפחה תהיינה ניבטות מהקירות,

ואולי לא אחד מהם יהא לובש מדים, ואולי לא באחד מהם תיתלנה עיניהם של בני המשפחה המארחת בהערצה ובכבוד, כנושא להשראה.

הם יישבו שם ליד שולחן ערוך, לפי מיטב הנימוסים והסגנון, התרבותי, עם הצלחת, הכוס, המפה, הכף, המזלג והסכין, הלא הוא הסכין שעליו צווחו בראש חוצות: "כמה טוב יהיה כאשר דם יהודים יין מהסכין הזה." ליד השולחן הערוך לסעודה יישבו ילדינו, בני העם הנטב, והם יהיו נושא אלימור סובלנות והלכה למעשה. הם יעבדו ברחובות ובכיכרות ובתחנות הרכבת, שבהם חורפו אחיהם, נדפדפו, נשדדו, הוכו, הובלו ונשלחו למקום שמשם לא שבו עוד. הם ידרכו על המדרכות והכבישים שאותם נצטוו אחיהם ואבותיהם לקרצף במו ציפורניהם ואף ללקקם בלשונם.

ומה ישמעו שם בבתינו? — שבכלל לא ידעו מה נעשה ליהודים, שבכלל לא שמעו על מה שמתרחש. והדעל הזה יטפף לתוך הנשמות הצעירות של בני השוש-עשרה בגיל ההתרשמות; וגרמניה המרצחת, שנשאה את המגן ואת הפרגול בגאווה ובהתנחלות הרוח ובהחזקות האומה כולה, — גרמניה של תיראה בעיניהם של הצעירים באור חדש ורך, אור חסד וסובלני, "שלא ידע"...

צר לי שנשיאות הכנסת לא ראתה מה דחופה בקשת הדחיפות לדון בבעיה זו על מנת לגרום שלא יסעו לאותו מקום. וזר לי, כי הנוק הזה כבר נעשה. חושבתי שהכנסת חייבת ליידח זמן לדיון במליאה בבעיה זו.

תיכף יטענו לעומתי, שלא משרד החינוך יום זאת ולא שר החינוך תיכנן תכנית זו. ידעתי גם ידעתי, יש אצלו תופעות משונות, יש חיכוכים ולעתים ריב סמכויות בין רשות לרשות על דברים שבעצם הם בגדר דברים של מה בכך. תססה איזו רשות מקומית לפעם בחקיקה הראשית על-ידי חקיקת-משנה, ומיד יחזירו אותה למקומה. אבל בעניינים שבנפש — מה בכך אם אירגון חשב מאד, ארגון פעלתי ומצויר בפעולות אחרות

דוד אשר לא הכיר את גולת איחופה ולא חש את זוועת ההשמדה. מעורר לא הייתי שייך לאלה החוששים שהצעה לתוך תהום פרשת השואה תעורר את שיווי משקלו הנפשי של הנוער הישראלי ותגרום לדכאון ולרפיון. תמיד הישתי יותר לאטימות הלב, לאדישות ולחוסר רגישות. היה בחוד ל' - יהא אשר יהא גורל יחסיו המדיניים, המסחריים והתרבותיים עם גרמניה של ימינו - שדבר אחד צריך לאחד את כל בית ישראל, והוא: ל' לשכוח.

משרד החינוך עשה ועושה פעולה רבה ומכוונת להעמקת תודעת השואה בקרב הנוער, ולא אעמוד על הפרטים. אין לי ספק שבמלחמת ישות הימים ראינו גם משהו מתוצאות החינוך. "שנית שזאת יהיה לא תתיר" ח"ש, זו היתה הסימטה שבשמה פרץ צבא-ההגנה לישראל את טבעת הכיתור. תודעת השואה וגאוות הקוממיות - אלו אשיות יסוד בחינוך הדור.

חברי כנסת נכבדים, דומני שאין בינינו שוני בגישה המצמונית היהודית. אבל יש שוני בעם בישראל בהערכת המסקנות הנזכרות מאחריותנו המדינית, במציאותנו כמדינה עצמאית, נצורה באזורה, מורכבת ומסוכנת יש עלינו לכבוש רגשותינו ולזון בשאלת יחסים וקשרים עם גרמניה של היום, במציאות של היום, לאור הקריטריון העליון והיחיד - מיקוח-נפשה של המדינה ואחריות לעתידה. מבחינה זו חובה עלינו לבנות קשרים ולא לנתק קשרים עם כוחות עולמיים ומעצמות קטנות-גדול, ובודאי שאסור לנו לדחות אותן לזרועות האיסה המקיפה את מדינת ישראל.

ממשלת ישראל, באישורה של הכנסת - וחברת-הכנסת ריאל-נאור עמדה בצדק על חשיבות החלטות הכנסת - החליטה כידוע על קיום קשרים דיפלומטיים עם גרמניה.

מנחם ידד (גח"ל):
אבל לא ידדית.

סגן שר החינוך והתרבות א. ידלין:
אבל עוד לפני ההחלטה על יחסים דיפלומטיים, שהתקבלה בשנת 1954 או 1955, ב-12 בנובמבר 1961 החליטה הממשלה למנות ועדת שרים אשר תבדוק את הבעיות שנתעוררו עד אז, לפני קיום היחסים הדיפלומטיים, בקשר לקיום קשרי תרבות עם גרמניה. ועדת השרים קבעה ב-3 בדצמבר 1961 כמה הנחיות בדבר קשרי תרבות עם גרמניה. אוזכר רק שתיים: האחת קבעה, שיש להתיר ביקורים של גרמנים בישראל ובייחוד ביקורים של נוער גרמני, תלמידי בתי-ספר, סטודנטים, מעלים צעירים וכו', כדי שיכירו את מפעלנו בארץ. ובנושא פעולות הסברה בגרמניה נאמר בהחלטות השרים: יש לעודד פעולות הסברה של ישראלים על העם היהודי ועל מדינת ישראל.

הכנסת רשמה לפניה הודעת שר החינוך דאז על החלטות אלו, ב-9 בינואר 1962. ביקורים של נוער וצעירים גרמנים, בלוויית עשרות מדריכים ומורים, מתקיימים מיום בארץ זה שנים. כיום מגיעים כשמונת אלפים בני נוער לשנה. בטיפול בהם נוטלות חלק מכרעי הרשויות המקומיות, אשר זה שנים מטפלות באירגון חילופין של משלחות נוער. בין הרשויות המקומיות זכות הבכורה ועיקר היומה היא של עדיית תל-אביב.

- אירגון איגוד ערים - מה בכך שזה מוצא חן בעיניו וכי יש לו סמכות להחליט על דרך החינוך של ילדינו? קיים אירגון בשם "יחל", המתכנס מדי פעם בביתה של ארץ אחת. האם משום שבעיניהם נראה הדבר טוב ויפה, צריך גם איגוד הערים שלנו להצטרף ולשלוח צעירים, שליחים כאלה, בני הנוער שלנו, שהם מיטב תקוותנו ההודיות? היא מכשיר רב-ערך ליצירת ערכים, לגיבוש ההכרה והתודעה. איך אתם רוצים, חברי הכנסת, שר החינוך והתרבות וסגן שר החינוך הנכבד, שודאי ישיב להצעה לסדר-היום, - איך אתם רוצים ליצור את ההודות של התודעה היהודית עם גורל העם, עם אותו חלק שהושמד, כאשר מצד אחד אתם שולחים בני-נוער להתארח בבתים גרמניים, במוסדות גרמניים, על אדנית גרמניה, תחת השמים שלה? האם של הדיבורים על יום השואה ועל ההודות לא ייהפכו לדיבורים מן השפה ולחוק, האם אינם עשויים להיות גובלים עם עשיית שקר בנפש, שהוא גרוע משקר שפתיים?

חושבתי שבשלה השעה לאזהרה חמומה, לבל יישנה המשיגה היה אף פעם, על מנת שלא תדוכמה רגליהם של בני הנוער שלנו על האדמה שקול דמי עמנו זועק מקרבה. ואל תבואו להגיד לי, שגרמניה כיום נותנת מה שאחרים אינם נותנים. גם אם כל ימי היות אנוש עלי ארץ תיתן גרמניה את כל מה שיש לה, את כל מה שהיא יכולה לתת באמצעים, בכלים ובכספים, הכל-בכל-מכל - היא לא תשלם אף אפס-קצוה של אפס-קצוה מחוב הדמים האיום על האסון שהמיטה עלינו. ואל נא נחזיר לה תודות באמצעות חיסים של ילדינו.

הז"ר ק. לוז:

רשות הדיבור לסגן שר החינוך והתרבות, לתשובה.

סגן שר החינוך והתרבות א. ידלין:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. הסוגיה שהעלתה חברת-הכנסת ריאל-נאור טעונה, ובצדק, מתח רגשי רב. הנני מייטיב להבין לרוחה ולרגשותיה. אף אני מתקשה שלא להיות גרעש ונסער בדברי בנושא יחסי ישראל-גרמניה. שהרי הנאציסם הגרמני - ואין לעקור תופעה אימה ונוראה זו מהרציפות ההיסטורית של גרמניה - הנחית על העם היהודי מהלומת שואה אכזרית, שואה ללא אח ורעמה בתולדות ישראל ובקורות העמים, בהיקף הזוועה ובעוצמת האימה, כאשר אומה שלימה הופקעה למבקשי נפשה ונחנקת בדמיה.

עם חורבן הבית הראשון חזרה מגילת החורבן התנ"כית. אך ספק אם מסוגל יצור אנוש למצות מתוכו את הניב הדרוש לחיבור מגילת איכה מודרנית על השמדת עם.

אני מציע שלא נתתה איש עם חלמו למי כביכול מצפון יהודי רגיש יותר. אני מניח שמוסכם על כל חברי הבית הנכבד הזה, שאין להעלות על הדעת שנוותר אי-פעם על חשבוננו עם גרמניה. ולא נכחד מעצמנו ומן העמים, שעדיין לא נעשה חשבון-הנפש הגדול והנוקב של הגרמנים עם עצמם ועם תרבותם. משפט אייכמן לא היה סוף פסק של חשבון-הנפש הנתבע, אלא רק ראשיתו של חשבון, אם כי מי ידע אם בכלל קיים מושג לועזי מקביל למלים העבריות "חשבון-הנפש".

צריך להיות ברור לנו, שאסור לנו את השואה בארכיונים בלבד, ובמיוחד כלפי הדור הגדל בישראל,

לא ייפסק. ברצוני רק לחזור ולקבוע, כי המשלחות לגרמניה מתארגנות על דעתן של הרשויות המקומיות. משרד החינוך אינו יוזם, אינו מארגן, אינו מעודד ואינו מסייע לנסייעת נוער ישראלי לגרמניה, כל עוד אין החלטות ממשלה מפורשת במסגרת. אולם אין המשרד יכול למנוע ולחסוך על הרשויות המקומיות מלטפל בנושא הזה.

בשאלת היחסים עם גרמניה התקיימו כבר בירורים כנסת; קיימות החלטות הממשלה בדבר קשרי תרבות, אותן רשמה הכנסת לפני; הנשיא עומד על סדר-ימנה של הממשלה; המשלחות מתארגנות על יסוד האוטונומיה של הרשויות המקומיות — ואני מציע לכנסת להסתפק בחילופי הדברים שניהלנו עתה ולהסיר את ההצעה מסדר-היום.

הי"ר ק. לוז :

רשות הדיבור לתבר-הכנסת טיאר, להצעה.

אברהם טיאר (המרכז החופשי) :

אדוני היישוב-ראש, כנסת נסבדה. הנושא הנדון הוא נושא כאוב, כאוב מאוד. הוא גורם למתח ומעורר התרגשות. אני אישית עדיין לא נרגעתי.

חברת-הכנסת רזאל-נאור, שהעלתה את הנושא מטעם גח"ל, דיברה בזעם, אולי מוצדק, על בני העם הנטבת, על השואה שלא הייתה כדוגמתה.

מנחם ידיד (גח"ל) :
"אולי!"

אברהם טיאר (המרכז החופשי) :

היא הביאה דוגמה חיה, היא דיברה על מכשיר תרבו-תי חינוכי, על תופעות ההורסות את החינוך, טומאת הגויים, על הרעל לילדינו. היא גם הצביעה על כך שילדינו יצטרכו לעבור בתחנות הרכבת.

נכון, זהו נושא חינוכי, מדיני, לאומי, מוסרי — מרגש. אבל אני שואל: האם מצפון לחוד ומעשים לחוד? מדוע שותקת חברת-הכנסת רזאל-נאור כאשר האניה "אבוקדו-קור", בבעלותו של יישוב-ראש תנועת החירות, מגיעה להמבורג? היכן הנוות? מדוע השתיקה? האם הייתה כאן חכירה של אניה? האם אי-אפשר היה למנוע את הדבר? וחברת-הכנסת מייצרת איננו אישיות צדדית בתנועת החי-רות; הוא אחד מראשיה, לא רק מיום היווסדה.

מדוע שותקים שרי גח"ל בממשלה, אינם מסתייגים ואינם מתנגדים כאשר שר החוץ מזמין את מר קלאוס שיין? שייך הוא ראש ממשלת ברלין, אחת ממדינות הפרדציה, ומשמש כיושב-ראש הסמנסטאג.

מאז שאתם יושבים בממשלה התפתחו יחסי המסחר עם גרמניה והתקדמו. קנינו משם בשר בכמויות גדולות — ואתם שותקים.

חיים כהן-מגורי (גח"ל) :

האם בגלל זה אתם סיעה נפרדת?

אברהם טיאר (המרכז החופשי) :

מצפון לחוד ומעשים לחוד — וטענות מעל במת הכנסת לחוד. הציבור ידע להבחין.

הי"ר ק. לוז :

מה היא הצעתך?

השנה היא השנה התשיעית לביקורי קבוצות תלמידי עיריית קלן בתל-אביב.

אסתר רזאל-נאור (גח"ל) :

עוד מעט אפשר יהיה לערוך פסטיבל.

סגן שר החינוך והתרבות א. דילן :

ביקורים אלה, המאורגנים על ידי עיריית קלן, הם נושא מרכזי בתחום הפעולה החינוכית המתבצעת במערכת בת-הספר התיכוניים-עירוניים של קלן. במהרה התברר לעיריית תל-אביב, שאין לקיים לאורך ימים ביקורי נוער גרמני בישראל ללא הדדיות כלשהי. מאז שנים תבעה עיריית קלן שייערך מטעם עיריית תל-אביב-יפו ביקור גומלין. הבקשה הזאת נדחתה מדי שנה, והביאה בהכרח ליצירת מתיחות מסוימת. על כן מצאה הנהלת עיריית תל-אביב-יפו למתאים לשגר השנה קלן ביקור גומלין במסגרת המפעל העירוני לחילופי נוער עם חוץ-לארץ.

אריה בן-אליעזר (גח"ל) :

מדוע נדחתה הבקשה הזאת עד עכשיו?

סגן שר החינוך והתרבות א. דילן :

את סיבת ההיסוסים הכבדים יכולתם להבין מדברי הפתיחה שלי. שהרי אמרתי שמצד אחד ישנו המצפון היהודי הרגיש של כולנו ומצד שני קיימת גם האחר-יות המדינית.

גם מרכז השלטון המקומי מטפל בנושא, והוא הקים ועדה לאירגון חילופי משלחות נוער, בכלל זה גרמניה, בראשות ראש עיריית גבעתיים, ועדה זו מאשרת כל קבוצות נוער היוצאות לאירופה, לרבות גרמניה.

מרכז השלטון המקומי קיבל את חוות-הדעת של יושב-ראש מרכז השלטון המקומי, אשר חזר מביקור בגרמניה, והגיע למסקנה — אני מצטט: "כמה שנרבה בביקורים כאלה, אנחנו נשמיט את הקרקע מתעמולה עוינת שקיימת בגרמניה בצורה חמורה ומסוכנת". ואכן ידוע שהערבים פועלים באינטנסיביות רבה בגרמניה. הם משפיעים על הדור הגרמני הצעיר. האחריות המדינית, חברת-הכנסת בן-אליעזר, מחייבת אותנו לחזק את הכוחות הציבוריים בגרמניה הרוצים בידדות עם ישראל והרוצים לבנות גרמניה אחרת.

כשלעצמי — אינני בטוח אם כל המרבה במשלחות הרי זה משובח, אבל אין להעלות על הדעת איסור על יציאת משלחות. אומר רק זאת: אם נעשית הכנה נאותה, הרי ביקור נוער ישראלי בגרמניה איננו משכיח את השואה, לא בקרב הנוער הישראלי ולא בקרב הנוער הגרמני. הופעת נוער ישראלי גאה חזק-קומה מכבדה על בריחה והתחמקות מזכרון השואה ולקחה.

משלחות הנוער היוצאות לגרמניה — והן מצומצמות — יודעות לקראת מה הן יוצאות. ועל כך יש גם עדות בעתון "היום" מ-9 ביולי 1968, בכתבה שכותרתה "שגר-ינו הצעירים ידעים מה להשיב". במידת השפעתו ידאג משרד החינוך שההכנה לקראת המסע תחדד את תחושת הייחוד הטרנאי של פגישה בין נוער ישראלי ונוער גרמני ולא העלים את הסכנה של עליית הניאו-נאציס בגרמניה. תופעה העלולה לסכן את שלום העולם.

חבר הכנסת, הסוגיה מורכבת ועדינה ביותר, ולגיטימי שתהינה דעות שונות בציבוריותנו. הוויכוח הציבורי גם

אברהם טיאר (המרכז החופשי) :

חברת-הכנסת רויאל-נאור פתחה לסגן שר החינוך ולשר החינוך וביקשה לבחון את המושא. המושא הוא באמת אקטואלי. אי-אפשר להסתפק בהחלטות מלפני שש שנים, חמש שנים או שלוש שנים. יש לבחון את הדבר מחדש, לא בדיון פומבי, כי אינני יודע מה תטען גח"ל סלה.

אסתר רויאל-נאור (גח"ל) :

האם יש פיצול אישיות?

אברהם טיאר (המרכז החופשי) :

יש פיצול אישיות ויש קולות כפולים. יש לבחון את הדבר בדיון שקט בוועדה, ותהיה החלטת הוועדה אשר תהיה.

אני פונה לסגן שר החינוך ומבקש ממנו להסכים להעביר את ההצעה לוועדה, לשם בירור ולבחון וקבלת החלטה ממלכתית בנושא זה.

הי"ר ק. לוז :

אנעמתי ותחילה להצביע את ההצעה לדון בהצעת לסדר-היום במליאה, כהצעת חברת-הכנסת רויאל-נאור, או להסיר את ההצעה מסדר-היום של המליאה, כהצעת סגן שר החינוך.

הצבעה

בעד ההצעה לקיים דיון בכנסת

בהצעה לסדר-היום של חברת-

הכנסת א. רויאל-נאור

— מיעוט

בעד ההצעה להסיר את ההצעה

לסדר-היום של חברת-הכנסת

א. רויאל-נאור מסדר-היום

— רוב

ההצעה להסיר את ההצעה לסדר-היום של

חברת-הכנסת א. רויאל-נאור מסדר-היום

נתקבלה.

הי"ר ק. לוז :

אני מעמיד להצבעה את הצעת חברת-הכנסת טיאר להעביר את הנושא לדיון בוועדה.

הצבעה

בעד ההצעה להעביר את ההצעה

לסדר-היום של חברת-הכנסת

א. רויאל-נאור לדיון בוועדה

— מיעוט

נגד

— רוב

ההצעה להעביר את ההצעה לסדר-היום

של חברת-הכנסת א. רויאל-נאור לדיון

בוועדה לא נתקבלה.

הי"ר ק. לוז :

רשות הדיבור לחברת-הכנסת אבנרי, להודעה על הימנעותו מהצבעה.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. אינני מדבר בשם הליברלים, אלא רק בשם סיעתי.

לא הצבעתי בעד הצעת חברת-הכנסת רויאל-נאור, כי אני מתנגד לגישתה, ומיד אסביר מדוע. לא הצבעתי בעד הצעת הממשלה, כי מדבר סגן שר החינוך מתברר שהממשלה אינה פועלת מתוך החלטה שללה, אלא נכנעת ללחץ של גורמי-חוץ. זאת אומרת, אין היא פועלת מתוך הכרעה מוסרית פנימית, אלא מתוך שיקולים של נוחיות פוליטית, שבוודאי אין להם מקום בנושא זה.

לגופו של עניין, כבוד היושב-ראש, דעתי היא : בקרב העם הגרמני, ובקרב הנוער הגרמני, מתנהל מאבק מתמיד בין ברי-אור ובני-חושך, בין כוחות החשוד, נאצים, ונאצים דומיהם, ובין כוחות הקידמה, המנסים להתגבר על מגמות אלה.

תחתיה זו אינולת מצדנו, אם נלמד גומה שונה כלפי כולם; אם נתייחס אל אלה כאל אלה; אם נאמר לנוער הגרמני : אין זה חשוב אם אתם נאצים, או אנטי-נאצים, או לוחמים נגד הנאצים — אנו מתייחסים אליכם באותה צורה. אם ננהג כך, נדחף את הנוער הגרמני הטוב, שישנו, לזרועות התנועות הנאציות.

לכן אני סבור שהופעת הנוער הישראלי בגרמניה, לשם עידוד הנוער הגרמני הלוחם בנאצים, הוא דבר טוב.

זאת ועוד : מתנהל מאבק שני בקרב הנוער הגרמני, לא ביחס לעם היהודי, אלא ביחס למדינת ישראל. ודווקא החלקים הטובים ביותר של הנוער הגרמני, התנועות המתקדמות ביותר, אותם סטודנטים שעלו על הבארקדות לפני שבועות ומעטים — צפחה סכנה שהם יפנו עורף למדינת ישראל, בגלל סיבות פוליטיות אקטואליות.

אני חושב שחשוב ביותר שנוער ישראלי יגיע לגרמניה, שיקיים מגע ישיר עם חלק זה של הנוער הגרמני, ושיעמיד אותו על המציאות במרחב שלנו.

הייתי רוצה להפנות תשומת-לב הבית לספרו של דן בן-אמון, ספר חשוב ביותר, הדן כולו בבעיה זו, והמעלה את הגישה המוסרית של הנוער העברי אל הנוער הגרמני. ספר זה דוגל בגישה שיש לעמוד את הכוחות הטובים בגרמניה, שיש לעודד להם ללחום בכוחות השחור בגרמניה; שאסור להתייחס בגישה גוענית אל הגרמנים, באשר הם גרמנים — דבר שהיה מהווה נצחון להיטלר אחרי מותו.

מסיבות אלו ראיתי לנכון להימנע מהצבעה.

3. הסדרת בעיית האנטנות לטלוויזיה

בישראל. מאז ועד עתה נוספו עשרות אלפי אנטנות ללא חוק המסדיר את התקנתן, טיבן, צורתן ובטחונן. שיגם נמשך הוויכוח בארץ, האם תהיה בישראל טלוויזיה, וכל עוד נמשך הוויכוח במישור המפלגתי, העדיף השלטון המרכזי להתעלם מקיומם של מכשירי טלוויזיה בבתי ישראל, וכמובן גם מעובדת התקנת האנטנות בצורה פתוחה, ללא סדר וללא צורה, עד כי כיער את ערש

הי"ר ק. לוז :

הכנסת תעבור להצעה לסדר-היום של חברת-הכנסת לין : הסדרת בעיית האנטנות לטלוויזיה. רשות הדיבור לחברת-הכנסת לין.

אמנון לין (מפלגת העבודה הישראלית) :

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. לפני כעשר שנים הותקנה האנטנה הראשונה לטלוויזיה מעל הגג הראשון

טרם התקנת התקנות, ואלפי משפחות אחרות תהיינה צפופות לחביעות דומות בגלל העובדה שהתקינו אנטנות ללא רישיון, בגלל הקשיים אשר נבעו מחסרונות מסויימים בתקנות. משוכנע אנוכי כי זאת דוגמה בולטת למצב שבו חייבת הכנסת להתערב במעשה השלטון המרכזי, וכן גם השלטון המקומי, כדי למנוע הגשת תביעות משפטיות נגד עשרות אלפי משפחות אשר התקיטו אנטנות לפני התקנת התקנות.

חברי הכנסת, לא האזרחים אשמים בהסתבכותם עם התקנות שהותקנו באיחור, ולא העיריות והמועצות המקומיות אשמות בהמשכת המצב הפרוע עד כה, אלא החסרונות שנתגלו בתקנות.

הצעותי המוגשות בזה לדיון בכנסת הן: א. הכנסת תפנה למשרד הפנים, כדי להורות לרשויות המקומיות להימנע מהגשת תביעות משפטיות ולעכב כל הליכים משפטיים על התקנת אנטנות ללא רישיון, — זאת לתקופת מעבר של שלוש שנים או שנתיים. ב. שר הפנים יסיף לתקנון תיקון, המחייב קבלנים להתקין תרנים בבתים חדשים. הזכות תהא ישומרה סמוכן לזיכרם לחלט אם ירצו להתחבר לתרנים המשותפים או לא. ג. שר הפנים יודיע כי ניתנת לכל אזרח שהות של שתיים—שלוש שנים, שבהן חייבים הדיירים בבתים קיימים להתקין תרנים משותפים בהתאם לתקנות. ד. שר הפנים יסמך את הרשויות המקומיות להגיש תביעות משפטיות להריסה ולפירוק האנטנות שהותקנו בניגוד לרישיון, לאחר עובר תקופת המעבר של שנתיים—שלוש.

הגני מגיש את הצעותי לסדר-יומה של הכנסת, בהיותי משוכנע כי הכנסת תטיב לעשות אם תעסוק בסוגיה זו, כדי למצוא לה פתרון יסודי.

הי"ד ק. לוז:

רשות הדיבור לסגן שר הפנים.

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

כבוד הישיב-ראש, כנסת נכבדה. מכךד אני את חברי הכנסת ליון על שהעלה את הבעיה לפני הכנסת, לצער איני יכול לברך אותו על הצעותי המפורטות, כי נראה לי שהן לא מעשיות, לא מציאותיות, ונוגדות את הסדר הטוב. עם הסיכויים לריבוי התקנת מכשירי טלוויזיה ואנטנות על גגות הבתים, מיעה שר הפנים עוד לפני למעלה משנתיים ועדה בין-משרדית, שתמליץ על הדרכים למונע או להפחית במידת האפשר את השפעתם הטרוריים בערים ואת המכשולים האחרים הנוצרים על-ידי התקנת אנטנות אלה. הבעיה העיקרית היא אולי בעיית כיסור הלוף. אבל יש עוד בעיות, לא מעטות, אנוש צריכים לדאוג מראש את ריבוי התחבורה האווירית במדינה, באמצעות הליקופטרים ואוויונים. גם בקשר לכך ישאלת האנטנות להיות מכשול, — ואני יכול להפנות את חברי הכנסת ליון לכמה מקרים שקרו במדינות אחרות ואשר נסתיימו באסון כתוצאה מהתקנת אנטנות בדרך פרועה.

אולם בדרך כלל אני חושב שחברי הכנסת ליון לא התעמקו בהצעותיו — שלא כפי הרגלו לעשות בדרך כלל — לפתרון הבעיה. דומני שאי אפשר לדאוג כפתרון מתקבל על הדעת לאמור כך: נעצום עין, ניתן לתושבים להפר את החוק. זה לא פתרון. במשך שנתיים—שלוש אכן כלם כן יוצא, שהוא אומר: במשך שנתיים—שלוש אכן כלם כן מה שאתם רוצים, תהיה אנרכיה, אחרי זה אלך ואהרס

וישובנו, — ימים 5 בינואר 1967 הותקנו על-ידי שר הפנים תקנות אשר פורסמו בקובץ התקנות. אלו הן תקנות התכנון והבניה (התקנות תרנים ואנטנות לטלוויזיה ורדיו), תשכ"ז—1967. בתקנות האלו נעשה נסיון על-ידי משרד הפנים להסדיר את ישאלת התקנת האנטנות.

סעיף (2) קובע: „לא ייתן היתר להקמת בניין מגורים הכולל יותר מקומה אחת, אלא אם ייעשו בו העבודות המתוארות בתוספת הראשונה, לשם התקנת תורן משותף עם אנטנות מרכזיות לטלוויזיה ורדיו.“ אולם לא נקבע בסעיף 2 הנ"ל, שקבלן הבונה בית מגורים משותף חייב להתקין תורן כמתואר בחוק.

סעיף זה גורם לכך שדיירים בבתים משותפים מוצאים את עצמם לעתים קרובות במאבקים ובמריבות בין שכנים, כאשר חלק מעוניין להשתתף בהתקנת התורן המשותף וחלק אינו מוכן לזאת. ובדרך כלל מספיק סירובו של דייר אחד בלבד כדי לגרום לכך שיתר הדיירים לא יהיו מסוגלים להתקין תורן משותף, בהתאם להוראות התקנה. וכך קרה שגם לאחר התקנות — בבניינים חדשים הבורה היחידה והעומדת לפני הדיירים היא: להתקין בנפרד אנטנות פרועות, בניגוד לתקנות, ועל-ידי כך להמשיך את המצב הפרוע ולהמשיך ולכער את נוף הערים והישובים.

סעיף 3 קובע: „לא יתקין אדם בבניין קיים תורן לאנטנות לטלוויזיה או רדיו בלי היתר לפי פרק ה' לחוק.“ אולם לא נקבע בתקנה מה הם הממצאים שוועדת בניין ערים תדרוש מהמבקש, כדי לאשר לו רישיון להתקנת אנטנות לטלוויזיה.

חסרון זה בתקנות גורם לכך שאזרחים טובים, המעוניינים בשמירה על החוק, הפונים לעיריות אשר להם רישיון להתקנת אנטנות, נשלחים ממחלקה למחלקה בעיריות ולאחר מכן לוועדת בניין ערים — לך ושוב — תקופה ממושכת. יש שמבקשים מהם להמציא מפות של בתים ועוד ועוד, והדברים מגיעים לאבסורדים.

אין להשתומם איפוא שאזרחים רבים העדיפו להימנע מההתרוצצות הזאת, ממחלקה למחלקה וממשרד למשרד, ולהתקין אנטנות פרועות מתוך התעלמות מוחלטת מהתקנות.

לפי סעיף 4, אם אחד מהדיירים התקין תורן, לא יוכלו השאר להתקין עוד תורן, כי „בבניין מגורים הכולל יותר מקומה אחת לא ייתן היתר...“ אלא להתקנתו של כל יתור מתורן אחד דגבי כל חדד מדרגות“. אולם מי מסדיר את התקנת התורן המשותף?

ובכן, חברי הכנסת, מסתבר כי למרות הנסיון למצוא הסדר לשאלת התקנת תרנים לאנטנות — הובדר שהתקנת התקנות הנוכחית לא נשקלה במידה מספקת — מצרו בפני הציבור מכשולים, אשר גורמים סבל רב, ואולי גם להתגברות התקנת האנטנות הפרועות. העיריות התחילו להגיש תביעות משפטיות נגד הדיירים אשר התקינו תרנים ללא רישיונות מתאימים, במטרה להביא לפירוקם או להשלם קנסות, וכל זאת ללא הצדקה. רשאי אנוכי להגיד בבירור, כי אין האזרחים בארץ אשמים בכך שהשלטון ובית-המחוקקים לא ראו בעד זמן את הצורך להסדיר את ישאלת התקנת האנטנות, הנוגעת לעשרות אלפי משפחות. למעלה מ-60,000 משפחות בארץ צפיות כיום לחביעות משפטיות בגלל העובדה שהתקינו אנטנות

לפני הרבה בעיות קשות. זאת היא אחת הבעיות שחבר הכנסת לין עמד עליה, ובצדק, שכאשר אדם צריך לקבל היתר לגבי בניין קיים, מתעוררות בעירה או ברשות המקומית בעיות שונות. ניסיון ואנחנו מנסים לפתור בעיות אלה, אך מזמן לזמן מתעוררות בעיות נוספות.

בא לפנינו עניין של איש שבא לעיריה וביקש היתר להקמת אנטנה, ואמרו לו: תן לנו תכנית על כל הבניין, על כל חדר המדרגות, על כל הדיירים. האיש אמר: תכנית זו תעלה לי יותר מהאנטנה עם הטלוויזיה ביחד, הטלוויזיה שעוד לא קיימת. במקרה נפגשתי עם האיש הזה, והוא אמר לי: החלטתי שלא לקנות טלוויזיה, כי בייצוג התכנית הזאת יעלה לי יותר מהמכשיר. לפעמים מגיעים הדברים האלה לתשומת-הלב בדרך מקרה, ופועלים לתיקונם. התקשרנו עם אנשי הרשות המקומית הזאת, והבאנו לתשומת-לבם שיש לפשט את העניין ויש לדאוג רק לכך שאותו איש יקים את האנטנה שלו כדי שלא יהיה אחר-כך מכשול לגבי התקמת אנטנות אחרות, ואפשר לעשות זאת.

סמעת בכל יום ויום צעות בעיות חדשות בקשר עם מתן ההיתר. עד כמה שהן מגיעות לתשומת לבנו, נעשה מאמצים שהתקנת התקנות הללו לשם פישוט דרכי מתן ההיתר. תקנות אלו יובאו בקרוב למועצה הארצית לחכ"ן ובניה, ולאחר אישורן יובאו לאישור ולחתימת שר הפנים.

אמנון לין (מפלגת העבודה הישראלית):
מה בדבר האנטנות הקיימות?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

התקנות יהיו לגבי מתן היתר. מה שקיים — קיים. אם והקים את האנטנות לפני התקנת התקנות, הרי אז נוצרה זכות.

אמנון לין (מפלגת העבודה הישראלית):
איך תחייב בבתיים קיימים את הדיירים להסתדר ביניהם להקים תנאים מספיק?

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

זוהי הבעיה הנוספת, שאני רוצה לעמוד עליה. כפי שכבר הזכיר חבר-הכנסת לין בדבריו, התעוררו בעיות בין הדיירים לבין עצמם, ולזה אתה מתכוון, בדבר השתתפות דיירי הבתים בהתקנת התווך, במקרה שדייר אחד מעוניין בהתקנת האנטנה ושני אינו מעוניין ולפעמים אף מתנגד לכך. איך פותרים את הבעיות הללו? לדעת משרד הפנים חייבות בעיות אלו למצוא את פתרונן במסגרת חוקי הגנת הדייר וחוק בתים משותפים, שבהם ניתנת אפשרות להסדר את חילוקי הדעות בין הדיירים על-ידי הפניות למסדות המוסמכים לפסוק בסכסוכים כאלה, כגון בתי-דין לשכירות או פקיד מוסמך וכדומה. עד שיתקבל פתרון אחר, פתרון תחיקתי, לבעיה זו — נדמה לנו שזוהי הדרך היחידה שיש ללכת בה.

בכל אופן, אמנם נגעתי רק בקצה המולג בבעיות הקיימות, וגם חבר-הכנסת לין אפילו לא ניסה למצות את הבעיה כולה ועשה רק מאמץ להצטמצם במסגרת הזמן ולהביא לפנינו כמה בעיות, אבל ברור לי שיש בעיות רבות. אין זו בעיה של מדיניות, וגם לא בעיה של החלטה כלשהי של רצון טוב, אלא זו בעיה שצריך לכדוק אותה מכל הבחינות — הטכניות והמשפטיות.

מה שבניתי, מה שהקמתם ומה שעלה לכם בכסף. איזו צעקה תקום בארץ? אני גם לא בטוח שהדבר צודק. אם אתה אומר לאדם: לך תעשה דבר-מה אף-על-פי שהוא מוגדר לחוק, אני לא אפריע לך — ואחר שנתיים אותה בא להרוס זאת, יש בכך אי-צדק.

לכן אני מציע לחבר-הכנסת לין לא לבחור דווקא בפתרון זה. מצד שני, אמרתי כבר שאני חושב שהוא צודק בהחלט באימון שהפתרונות שנמצאו עד עכשיו אינם מספיקים ויש לחפש פתרונות נוספים.

הוועדה הבין-משרדית שהזכרתי המליצה, אחרי בדיקה טכנית ומשפטית, להתקין תקנות שבהן יחוייבו מתקני האנטנות בהיתר בניה בהתאם לחוק התכנון והבניה. בחודש דצמבר 1966 פרסם שר הפנים תקנות בדבר התקנת ותרסם לאנטנות טלוויזיה ורדיו. התקנות האלה מחייבות: א) בבניינים חדשים שהוקמו אחרי התקנת התקנות יש לעשות את כל עבודות ההכנה הדרושות להתקין מיתקן של תווך עם אנטנה משותפת. ב) לגבי בניינים קיימים יש לקבל היתר להקמת המיתקן, והוא ינתן רק אם המיתקן יוכל לשמש לדיירים נוספים באותו חדר מדרגות.

כתוצאה מפירסום התקנות האלה נפתרה למעשה הבעיה כלפי הבניינים שמזכירים או שיוקמו בעתיד. כאשר מוגשת בקשה להיתר בניה, מקבלים את ההיתר לאחר התחייבות להכין את כל העבודות הדרושות למיתקן של אנטנה משותפת לפי התקנות. כמובן, לגבי דבר זה צריך להיות גם מעקב. יכול אדם להתחייב לפעול לפי תכנית מסוימת, — ולא לפעול לפיה. לפיכך חייב להיות מעקב, ולצורך זה יש בתי-משפט והם צריכים לפסוק את דינו של מפר התחייבות. לאחר שאדם התחייב למשהו ולא קיים אותו, ברור שהוא צריך להיות מועמד לדין.

אולם הבעיה היא הרבה יותר קשה ועדיין רחוקה מפתרון בכל מה שנוגע לבניינים קיימים שנבנו בעבר. הדבר דורש פיקוח מיוחד לתקופה מסוימת, הוא דורש גמישות. בכנס ממונים על המחוזות, שהתקיים ב-29 ביוני 1968, ציין המנהל הכללי של משרד הפנים את חשיבותו של פיקוח מתמיד בקשר לאנטנות הטלוויזיה. היות ומתברר שהלך וגדל מספר האנשים הרוכשים מקלט טלוויזיה — ועד לפני שהם רוכשים מיתקן טלוויזיה הם כבר מתקנים אנטנות — יש לדאוג לפיקוח מתמיד בעניין זה. חלק גדול מהם איננו מטריח את עצמו כלל לבקש היתר. לאחר מעשה מתברר לעתים, שהאנטנה הוקמה בדרך שאינה יכולה להתקבל על הדעת מבחינה טכנית, מבחינה בטחונית ומבחינה אסתטית.

בזמן האחרון הוגשו תביעות משפטיות נגד החורגים מהחוק, בעיקר בשתי ערים — חיפה ונבעתים. בכל המקרים הטילו השופטים קנסות והוציאו צווי-הרסנה לגבי המיתקנים האלה.

הצעת תקן לתנאים עם אנטנות משותפות הוכנה גם במכון התקנים. הצעת תקן זו הוגשה למועצה הארצית ובקרוב יפורסם התקן, ואז יותאמו התקנות, וכל העבודות הדרושות למיתקן יבוצעו בהתאם לתקן שיתפרסם. יחד עם זאת נמצאות עכשיו בשלבי סופי של הכנת תקנות שתפשטו במידה מסוימת את תהליך קבלת ההיתר. יש אופטימיסטים חושבים שהדבר יקל על כך הרבה. אני אינני שייך אליהם, אלא ניהר מאוד בבעיה זו, כי אני רואה

הז"ר ק. לוז:

אני מעמיד איפוא להצבעה להעביר את ההצעה לסדר-היום של חברי-הכנסת לין לוועדת הפנים.

הצבעה

ההצעה להעביר את ההצעה לסדר-היום של חברי-הכנסת א. לין לוועדת הפנים נתקבלה.

הז"ר ק. לוז:

ההצעה של חברי-הכנסת שטרן תבוא לפנינו בעוד כשעה, בהמשך הישיבה, כי שר המסחר והתעשייה, הממלא תפקידיו באוניברסיטה, יוכל להגיע רק בשעה שתיים בערך.

ד. מניעת השמדת עם**1. תשובת השר****הז"ר ק. לוז:**

דאגתנו. אין אנו מתחמקים. אנו דוחים את ההצעה לגיתוק יחסים, ומציעים שסיכום הכנסת יהיה פטור ופנוי מכל התייחסות לבעיית היחסים המדיניים והתחוקתיים בין חבלים, אזורים וציבורים. לשון אחרת: שני חלקי נאומי מ"17 ביולי—שניים וקיימים: גם חוסת והחבטאות והפ"עילה למען סיום הקרבות, עזרה לנפגעי שואה, העזקת מצפון העולם, וגם אי-התערבות בקשר לבעיה הנתונה עכשיו למשא-ומתן, פרט לתמיסה בעצם מהלך המשא-ומתן ועידודו הלהב.

בבואי לשאל מצדו רוב מסריע של חברי הכנסת, ואני בכללם, מתקשים לקבל כמה מן ההצעות שהוצעו מחוץ לתחום האמשי הדחוף — הרי המפתח מצוי לדעתי במלה אחת, המופיעה בנאומי המעניין של חברי-הכנסת אבנרי, בו דובר על הצורך ב"זומות דרמאטיות". אני מצדד בזימות כנות ויעילות. המלה "דרמאטית" מכוננת אל הברק החיצוני של כועשה. הייתי רוצה שנקלע לתוכנה הפנימי ויעילותה המעשית של פעולה. לא מעשים דרמאטיים דרושים, אלא מעשים כנים, מעשיים ואמיתיים. דווקא משום שנקטנו עמדה זו מרגע התפתחותו של המשבר ולפניו, זכינו להערכה אמיתית ונרגשת מצד נציגי גוהם המוטמכים של שבט איבן, של החבל המזרחי ושל אלה הדנים עתה בניאמיי על בעיית ביאפרה.

אני מציע איפוא שחברי הכנסת יעמדו על עוצמת דבקותן של מדינות אפריקה ועמיה למסגרתיהן האזוריות והיבשתיות. ד"ר אנגו, המייצג את עניין ביאפרה בשיחות ניאמי, אגור שלשום: יש תקווה לפתרון אם יונח העניין לאפריקה. אגב, נטיה דומה קיימת בין מדינות אמריקה, ובמגילת האו"ם יש אישור מפורש למהלכים כאלה. אנחנו חייבים איפוא בהגבה מתמדת של השכלתנו בענייני אפריקה. מי שסבור כי דווקא טעויה חממה הם הידידים הטובים ביותר של ישראל, אינו חייב פחות בהג"ב את השכלה משאר חברי הכנסת.

העובדה שעם מסויים סובל מצוקה נוראה אינה מרעית מזכותו המוחלטת לקבוע את דרכו העצמאית. כמשלת ישראל תבדוק כל הצעה שהועלתה לדיון. אני מקווה שהדיון המפורט בוועדת החוץ והבטחון יוכל להתק"דס. לא נכפה את עצמנו ואת רצוננו על אלה שאנו רוצים בשלומם וחירותם. למשל, האומנם רשאית ישראל להביא למועצת הבטחון עניינו של עם שנציגו אינם רוצים שעניינם ידון דווקא במועצת הבטחון? דובר על כך

על כן הייתי מציע לחברי-הכנסת לין לוועדת הצעתו לדיון בכנסת, ולהסכים שעביר את העניין לוועדת הפנים, ונטכס עצה ביחד על כל מה שנעשה ועל כל מה שאנו מתכננים לעשות, ואולי נמצא דרכים נוספות כדי לפתור את הבעיית המסוכנות והכרסות בכך.

הז"ר ק. לוז:

האם חברי-הכנסת לין מסכים להצעה להעביר את הצעתו לוועדת?

אמנון לין (מפלגת העבודה הישראלית): כן.

שר החוץ א. אבן:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. הממשלה רואה את הדיון בכנסת על ההרג וההרעבה בביאפרה כאישור מעודד ומרשים של המדיניות הלאומית הנקוטה על-ידי ישראל מאז החרפת המשבר. מדיניות זו מסתכמת בשתיים: התעוררות נרגשת למען סיום ההרג, עזרה לנפגעים והעזקת מצפון העולם, והימנעות מלפגוע במהלכים המדיניים המתנהלים לפי רצונם של שני הצדדים היריבים במסגרתם האפריקנית המוסמכת.

הביטוי הנרגש והנאמן, אשר נתנו כל הנואמים להזדעקותם מאימת הסבל ואכזריות היסורים, משקף את המשותף לכל אזרחי ישראל. טבעי הוא כי בתוקף אחריותה וקרבת הסתכלותה במצבים בין-לאומיים היתה התעוררותה והתגייסותה של הממשלה קודמת לדיון בכנסת, ולוועדת החוץ והבטחון נמסרו ידיעות מפורטות בדיון. אך ההתרגשות הכנה של הכנסת מוסיפה ממד מוסרי ומדיני חשוב להופעתה של ישראל במשבר אנושי זה.

תוך הפגנת האחדות ותגובה על ההרג והסבל היתה הכנסת למעשה מחולקת רק בנקודה אחת, אם כי גם כאן הסתמן רוב עצום מזל מיעוט קטן מאוד. מדובר בהצעה שהממשלה תנתן את יחסיה עם ניגריה, ותהיה הממשלה הלא-אפריקנית הראשונה שתכיר בממשלת ב"אפריקה אשר לא ביקשה ואינה מבקשת שנקוט צעד זה. לי נראה כי אילו נקטה ישראל היום התערבות כזאת בשאלת גורלם התחוקתי של העמים שהקימו את הפדרציה הניגריאנית — היתה הופכת את התעוררותה המצפנית לעמדה פוליטית יציאת דופן ושימה במחלוקת, והיתה נחשפת על-ידי כל אפריקה — לחמת הטוענים לקיום נפרד של ביאפרה — כמפניה חוסר רגישות בעניין לא-לה, ואולי היתה מפרעה לסיכויי המשא-ומתן וההסכם, שנשתפר לא מעט בזמן האחרון. זה ארבעה ימים נפגשים נציגי הפדרציה ונציגי ביאפרה פנים-אל-פנים בניאמי. אין לנו שום עניין להפריע למהלך הזה.

חברי-הכנסת תמיר היה מודאג שמא מתחמקת הממשלה מלפסוק בהצעותיו הפוליטיות. עלי להביג את

דים או הגוועים ברעב. הכנסת בוודאי תרצה לחזק את ידי הממשלה להמשיך בסיוע המעשי ולהגביר בכל דרך אפשרית. הכנסת תרצה, ללא ספק, לפנות בקריאה דחופה ומרגשת למפרלמנטים ולאומות העולם ולסוכנויות המזון דות של האו"ם לארגן סיוע מידי ולקוט באמצעים מעשיים אחרים למניעת סכנת השמדת עם. הכנסת בוודאי תרצה לעודד את מהלכי המשיא-מזון המתקיים לפי רצונם והסממתם של הצדדים והשותפותם של נציגים ממסמכים גם של הפרדציה וגם של חבל איס. הכנסת תטיב לעשות אם תפנה לצדדים הלוחמים בניגריה לאפשר להעביר סיוע רב-ממדים לנוקקים, בדרכי יבשה, ים ואוויר. הרי עד ליישוב הסכסוך אסור שימנע הסיוע ההכרחי להצלת חייהם של אנשים, נשים וטף. אשר ליזמות ישראלית אחת, אני מקווה שוועדת החוץ וההגנה תוכל להמשיך בבחיור.

אם הכנסת תמצא את הדרך להגיע לנוסח אחד, לפחות לגבי משהו משותף לכל הסיוע ולכל המשתתפים, אני סבור שהדיון הזה יירשם בתולדותיה של הכנסת כאחת התחזומות החשובות של ישראל לקידום השלום והחירות בעולם.

2. סיכום הדיון

סת מחזקת את ידי הממשלה להמשיך בסיוע ולהגביר בכל דרך אפשרית.

6. הכנסת פונה לצדדים, הלוחמים בניגריה, לאפשר העברת סיוע רב-ממדים לנוקקים, בדרכי יבשה, ים ואוויר. עד יישוב הסכסוך אסור שימנע הסיוע ההכרחי להצלת חייהם של נשים וילדים ולהבטחת מזון וכל עורה לאוכלוסין משבט איבו ומשבטים אחרים הרעבים והסובלים.

הי"ר מ. סרדינס :

הצעת סיכום של סיעת המרכז החופשי וסיעת העולם הזה - כוח חדש תוגש על-ידי חברי הכנסת שמואל תמיר.

שמואל תמיר (המרכז החופשי) :

סיעת המרכז החופשי וכן סיעת העולם הזה - כוח חדש לא קיבלו לעזון את ההצעה שהוקראה על-ידי חברי הכנסת אונייה, למרות הצעתו של שר החוץ, שתתקבל כאן היום החלטה משותפת. עם זאת, ברשות שרת הסיוע אני מודיע, שנצביע בעד הצעה זו, אבל יש לזו הצעה משללה, הצעת החלטה מטעם סיעת המרכז החופשי וסיעת העולם הזה - כוח חדש, לסיכום הדיון בעקבות ההצעות לסדר-היום של חברי הכנסת אורי אבנר, שמואל תמיר, יצחק קלינגהופר, אמה תלמי ושלמה לורנץ, על הנושא: רצח עם בבאפחה.

1. הכנסת מביעה את זעמה נוכח רצח העם המבוצע על-ידי השלטון הניגרי - שלטון הנהגה מתמיכה בריטית והמסתיע על-ידי מטוסים סובייטיים וטייסים מצריים - כעם ביאפחה.

2. הכנסת מטילה על הממשלה לקוט כל הצעדים המדיניים כדי לפעול להפסקת המיידית של הפשע ולהפעלתה של האמנה למניעתו וענישתו של הפשע

שישראל תכנס עצרת חירום של האו"ם למען ביאפחה. כלום ברור שכינס עצרת חירום של האו"ם הוא תמיד ברכה לאלה שהעצרת מכונסת בעניינם? כלום אין שום משקל ומיעמד לרצונם המוסהק של מנהיגי ביאפחה לא לקיים את הדיון בעצרת האו"ם, אלא במסגרת אחרת, הגראית להם? אילו הייתה קמה ממשלה ידידותית לכנס עצרת חירום של האו"ם לדון בענייני ישראל, ללא התייעצות אתנו ובלי לעמוד על רצוננו ועל הערכת הסיכויים מבחינתנו, כלום נראה יזמה כזאת כטובה בעינינו? בלשון אחרת: מי שמכבד חירותו של עם, אינו רשאי לנהל את קשריו הבין-לאומיים של אותו עם בלי להדקק לרצונו ולהכרעתו.

מכאן שההצעות שבהן יסתכם הדיון הזה - דיון שלדעתי אומר כבוד לכנסת ולציבור - מן הדיון שיהיו מסוגלות לאחד את הבית כולו, להיות פטורות מכל מחלוקת תחוקתית ומדינית, להצטיין ביחס של כבוד לרצונם של המדינות והעמים הנוגעים בדבר לקיים מהלכי דיון לפי הכרעתם החופשית. לי ברור שיש כמה עיקרים המסוגלים לאחד את הכנסת כולה, אם תרצה כולה להביע הידועות מן הרדיפות, מהשמדת מיליוני אנשים, מסביב לם הנורא של המוני בני-אדם בניגריה המזרחית הנשמה

הי"ר מ. סרדינס :

בשם הסיוע: מפלגת העבודה הישראלית, גח"ל, מפד"ל, מפ"ם, המפלגה הליברלית העצמאית, אגודת ישראל, פועלי אגודת ישראל, קידמה ופיתוח, שיתוף ואחוזה, מק"י, הסיעה הדרונית הישראלית - הצעת סיכום לדיון יביא חברי הכנסת אונייה.

ברוך אונייה (מפלגת העבודה הישראלית) :

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. הרני מתכבד להציע לכנסת את ההחלטה הבאה, בשם הסיוע אשר שמוותיהן הוקראו על-ידי היושב-ראש:

בעקבות ההצעות לסדר-היום שהוצעו בכנסת ביום ד', כ"א בתמוז תשכ"ח - 17 ביולי 1968, על השמדת עם ביאפחה, ובעקבות הדיון שהתקיים בכנסת ביום ב', כ"ו בתמוז תשכ"ח - 22 ביולי 1968, מחלטה הכנסת כלהלן:

1. הכנסת רושמת לפניה את הדעת הממשלה, שנמסרה על-ידי שר החוץ ביום כ"ו בתמוז תשכ"ח - 22 ביולי 1968.

2. הכנסת המייצגת עם שמנת חלקו היו לא רק רדיפות, אלא גם השמדת מיליוני בניו, שמעה בהדועות עמוקה את הידיעות בדבר סבלם הנורא של המוני בני אדם בניגריה המזרחית הנשמידים או הנוגעים ברעב.

3. הכנסת פונה בקריאה דחופה למפרלמנטים ולאומות העולם, וכן לסוכנויות המיוחדות של האו"ם, לארגן סיוע מידי ולקוט אמצעים מעשיים אחרים למניעת סכנת השמדת עם הצפויה לתושבים באזורי הקרבות בניגריה.

4. הכנסת מביעה את הערכתה למאמצי מדינות אפריקה למצוא פתרון לסכסוך הדמים על-ידי הפגשת הצדדים הנוגעים בדבר.

5. ישראל תרמה ותורמת מזון ותרופות על-ידי מנן-דוד-אדם באמצעות הצלב האדום הבין-לאומי. הכנ

הכנסת שהוקדשה לנושא זה — להביא לדיעת הכנסת בהקדם ובדחיפות את גישת הממשלה לבעיית דרום-סודאן.

היו"ר מ. סרדינס :

האם יש התנגדות להצבעה בנפרד על הסעיפים 6 ו-7 בהצעה שהובאה על-ידי חברי הכנסת שמואל תמיר?

ברוך אזניה (מפלגת העבודה הישראלית) :
כן.

אורי אבנר (העולם הזה — כוח חדש) :

אם כן, אני מגיש את שני הסעיפים האלה כהצעת החלטה מטעם סיעתי ומשאיר לסיעות המרכז החופשי את הצעת ההחלטה כפי שהוקראה. זאת אומרת: שני הסעיפים האחרונים יהיו הצעת סיכום מטעם סיעת העולם הזה — כוח חדש.

היו"ר מ. סרדינס :

אנחנו עוברים להצבעה.

אורי אבנר (העולם הזה — כוח חדש) :

כדי לאפשר הצבעה של כל הכנסת בעד ההצעה המשותפת, אבקש להצביע על כל הצעה בעד ונגד, ולא להצביע על ההצעות זו מול זו.

היו"ר מ. סרדינס :

אני מעמיד להצבעה את ההצעה של חברי הכנסת אזניה בשם כמה סיעות מול ההצעה שהובאה על-ידי חברי הכנסת שמואל תמיר.

אורי אבנר (העולם הזה — כוח חדש) :

אדוני הישבר-ראש, ביקשתי להצביע על כל הצעה בעד ונגד, בהתאם לבקשות של שר החוץ, שבעניין זה, לטובת האינטרס המוסרי והמדיני של ישראל, נתקבל החלטה פה אחד של כל הבית. אנחנו מוכנים להצביע בעד הצעה זו. לכן אני מציע להצביע על כל הצעה בעד ונגד.

היו"ר מ. סרדינס :

אם כן, עליו להסיר את הצעתו בקשר לשני הסעיפים פים האחרונים. אז אפשר יהיה להצביע כך. אחרת אי אפשר להצביע כך.

אורי אבנר (העולם הזה — כוח חדש) :

אני מסיר את הצעתו.

ה הצ ב ע ה

הצעת הסיכום שהובאה על-ידי חברי הכנסת ב. אזניה נתקבלה.

הצעת הסיכום שהובאה על-ידי חברי הכנסת ש. תמיר לא נתקבלה.

אורי אבנר (העולם הזה — כוח חדש) :

כבוד היושב-ראש, אבקש שיירשם בפרוטוקול, שההצעה נתקבלה פה אחד על-ידי כל חברי הכנסת.

השמדת עם, אשר בעקבותיה חוקק בישראל החוק למניעת גזירות של הפשע השמדת עם, והשי"י, ולפתח בדעת הקהל העולמית מערכת הסברה שתזקיק את הפשע ותזעיק לפעולה דחופה להפסקתו.

3. הכנסת מטילה על הממשלה לתבוע — תוך תיאום מוקדם עם נציגי ביאפחה — את כינוסה המיידי של מועצת הבטחון ומשב חירום של העצרת הכללית, על מנת שאלו ינקטו במיד צעדים דחופים ודרסטיים להפסקת השמדת העם בביאפחה.

4. הכנסת של מדינת ישראל, המדינה בה מצאו מקלט שרידי השמדת העם הנתעבת ביותר בדברי ימי האנושות, פונה אל מצפון האנושות ואל הפרלמנטים של כל מדינות העולם בקריאה: א. לנקוט זימה מדינית מיידיה מקבילה להפסקת השמדת העם בביאפחה; ב. לתבוע מכל המעצמות והמדינות להפסיק מיד משלוחי נשק, חיילים ואמצעי לחימה כלשהם למגירה, ולחזיר את חייליהם ואת הנשק שכבר נשלח; ג. לכונן מיד חיל-סעד בין-לאומי, להחשת עזרה דחופה להמוני ביאפחה בדרכי האוויר, הים והיבשה, בהסכמת מגירה או בלעדית, וכן להפסקת מסע והשמדה ולשבירת המצור ישוער להחזיר את הבהימרים מעם.

5. הכנסת מטילה על הממשלה לנקוט כל אמצעי הסיוע העומדים לרשותה, לשם הקלת יסוריהם וסבלם של נפגעי מערכת הרצח וההרעבה ההמוניים בביאפחה. על הסעיפים 6 ו-7, שאקרא עכשיו, אבקש להצביע בנפרד.

6. הכנסת מביעה את זעמה על מסע ההכחדה המבוצע על-ידי השלטון הסודאני, בסיוע מצרי, נגד העם של דרום-סודאן, ומטילה על הממשלה להביא לפני הכנסת תכנית לפעולה מדינית דחופה להפסקת המיידית של הרצח ההמוני.

7. הכנסת מביעה את זעמה על מסע הדיכוי המבוצע על-ידי השלטון העיראקי נגד העם הכורדי, ומטילה על הממשלה להביא לפני הכנסת תכנית לפעולה מדינית דחופה להפסקת המיידית של הדיכוי האכזרי.

ישראל קרגמן (מפלגת העבודה הישראלית) :

אנחנו מתנגדים להצבעה בנפרד על שני הסעיפים האחרונים.

היו"ר מ. סרדינס :

נמצאת לפני הדעה של סיעת רק"ח, שנמסרה על-ידי חברי הכנסת תופיק טובי :

במקום להגיש הצעה לסיכום הדיון על שאלת ביאפחה, הנני מבקש להודיע: סיעת רק"ח לא תגיש הצעה נפרדת לסיכום הדיון על שאלת ביאפחה ומותן הסכמה כללית להצעת ההחלטה, שהוגשה על-ידי סיעות הקואליציה, מצטרפת אליה ותצביע בעדה.

רשות הדיבור לשר החוץ א. אבן.

שר החוץ א. אבן :

אדוני הישבר-ראש, כנסת נכבדה. אני רואה חובה לחזור על ההתחייבות שמסרתי בישיבה האחרונה של

ה. המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (המשך הדיון)

היו"ר מ. סרדינס :

אנחנו עוברים לסעיף ב' של סדר-היום : המשך הדיון בהמלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל, בהתאם לסעיף 85(ב) לתקנון הכנסת. רשות הדיבור לחבר-הכנסת ראובן ארזי, ואחרי — לחבר-הכנסת פנחס רוזן.

ראובן ארזי (מ"מ) :

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, המערכה לשיפור פני החינוך היא מערכה לקידמה של המדינה, לעיצוב דמות חברה מתקדמת בה, להעמקת התודעה האזרחית והלאומית, להגברת ההתנדבות לשיירות העם, לבטחון המדינה וקיומה. טבעי איפוא לחבר, שהדיון מסביב לשינוי מבנה החינוך עורר התעניינות מרחבה בחוגים רחבים של הציבוריות בארץ, ומעבר לחילוקי הדעות לגבי המסקנות ראויים חברי הוועדה הפרלמנטרית, שבדקה נושא זה, וכן משרד החינוך, השוקד על השיפורים במערכת החינוך, להערכה ולהצטרפות.

ברם על מה נחלקו הדעות? אין חולקים על כך שהחינוך בישראל, מאז כינונה של המדינה, השיג הישגים חשובים, שמותר להתפאר בהם. דומני שהעדות הטובה ביותר להישגים אלה היתה זו של צמרת הצבא לפני משרד החינוך, בפגישה שנערכה לאחר מלחמת ששת הימים, כאשר צויינה לשבח התנהגותם של הבנים, בני העליות והעדות השונות, והרי אלה הובם ככולם הם חינוכי בית-הספר היסודי. וצר מאוד, שבמדי הוויכוח סביב לשינוי המבנה זכה בית-הספר היסודי לביקורת מוגזמת, ועל-פי רוב בלתי-מבוססת כלל ועיקר.

אין פלוגתה לגבי המטרות העיקריות העומדות לפני החינוך כפי שהוגדרו על-ידי הוועדה הפרלמנטרית, והן : העלאה גדלה והולכת של רמת ההוראה ושל ההישר-גם הלימודיים והחינוכיים בכלי שטחי החינוך, הפחתת הפער הקיים היום בין הילד האומי ברמת ההשכלה ובסיכויים להשתלב בחברה ובמשק המתקדם.

אין ויכוח על כך, שלשם הגשמת המטרות האלה יש צורך בשינויים, שיפתחו אופקים חדשים לפני החינוך, ושרפורמה מתמדת ותעלה את מותו. אך ויכוח נטוש על השאלה : האומנם רשאית המדינה לזעזע את כל מערכת החינוך הקיימת, על-ידי רפורמה כללית, על-ידי המהפכה כוללת במבנה החינוך, זאת כאשר אין בטחון שיאמנם זוהי הדרך היחידה והוודאית, אשר יכולה לקרב אותנו להשגת המטרות הנכספות? הוויכוח נטוש על השאלה : האם מובטח שהרפורמה המוצעת במערכת החינוך היא ורק היא עונה לצורכי הייחוד החזר הצעיר בשעה זו? הוויכוח נטוש על השאלה : האם מותר לנו לערער את הקיים, שנבנה בעמל סה רב על-ידי המדינה וציבור המורים גם יחד, טרם שנעשה נסיון רציני ומקיף ביעילותה, תכליתה ותוצאותיה של הרפורמה המוצעת במבנה החינוך?

אין ישראל המדינה היחידה המחפשת דרכים חדשות בחינוך. ארצות מתוקנות ומתקדמות הוכיחו, שהתמורות החלות בהתפתחותם של עמים ובחי החברה מחייבות נסיונים רחבים ובי-גוונים בקביעת מבנה החינוך ההולם את צורכי הזמן. מכל שכן כל כלל זה על ארץ כישראל,

הקולטת עליה והנתונה לתמורות דינאמיות. ואף הרפורמה המוצעת, שאיננה יצירה מקורית ישראלית, כבר עברה ניתוחים ושינויים שונים בארצות המוצא שלה. קשה לי לדרת לסוף דעתי של יושב-ראש הוועדה הפרלמנטרית ואינני מבין למה עריכת נסיון הוא דבר פסול. האם לא נעשו כבר גם אצלנו נסיונות בחינוך, כגון ההקצפה? הלא ממילא הגשמת הרפורמה תמשך שנים לא מעטות. והרי שמענו מפי שר החינוך, שהוספת שנת לימוד אחת תימשך עד 1972, והוספת שנת לימוד שניה תימשך עד 1976.

מה הם הדברים המעוררים בנו ספיקות לגבי הגטחון המוחלט של רוב חברי הוועדה הפרלמנטרית בהצגת המבנה החדש — סבורים אנו, בדרך כלל, כי אין לייחס חשיבות אבסולוטית לבעיות הארגוניות בחינוך. יותר מאשר המסגרת הארגונית קובעים תוכן החינוך, תכניות הלימודים, שיטת ההוראה, הקולופיקציות של המורים, השתלמותם המתמדת, ספרי לימוד מתאימים, תנאי עבודה נוחים בבתי-הספר, כגון מבנים מתאימים, מניעת צפיפות הילדים בכיתות, ציוד, מכשירי-עזר וכדומה. לפי תפיסתנו יש עדיפות לבעיות אלה על פני בעיות המבנה הארגוני, מבלי שנמנע בערך המבנה ובחשיבותו. המה לדוגמה : מה יועיל שינוי המבנה בשורה אחת של בתי-ספר יסודיים, שלא זכו עדיין למבנים הראויים לשמם, או שהתלמידים לומדים בצפיפות של 40 ילד ויותר בכיתה, או שחלק ניכר מהמורים הם מחוסרי קולופיקציות?

השאלה נוגעת איפוא לסולם עדיפויות : במה יש צורך להשקיע תחילה מאמצים ואמצעים — בשיפור הקיים או בזעזוע הקיים, מבלי לבחון מראש, על-ידי נסיון יסודי ורחב, את השינויים המוצעים?

בעיה שניה, והיא מהותית מאוד : לית מאן דפליג ששתימת הפער החינוכי והתרבותי הקיים הוא לנו צורך חיים. אך השאלה המהותית לבנינו שתחום זה היא : באיזה גיל יש לקיים את המפגש בין בני העדות השונות? האם צריך להתחיל בו בגיל 12, כמצע, או שמא יש להקדימו? נראה לנו, שמפגש העדות בגיל 12 הוא מאוחר מדי. עם זאת, אסור לנו להתעלם מן העובדה היסודית, כי למעשה הפער ישבו מחובר מהווה בתוכנו בעיה סוציאלית, רק בצורתו זו היא בעיה עדתית. מניעת הפער הוא לפחות מצומצם ויבוא קודם כל בדרך של העלאת רמת החיים של השכבות מדרומית הילדים ומעטות היכולות האומנם יש צורך להוכיח מה הוא ההבדל העצום הקיים בהתקדמות בלימודים בין ילדים בעלי מעמד סוציאל שונה ? 70% של הילדים שלא סיימו בית-ספר יסודי, למרות חוק חינוך חובה, הם בני המזרח אגאלפיתים. ומאחר שהשכנה העשקת לחברה הישראלית מקיים הפער היא חמורה, לכל הדעות, הרי יש לתת את הדעת על כך שהמפגש הבין-עדתי יתחיל בגיל צעיר ככל האפשר, ואפילו החל מגן הילדים.

אין זו משימה קלה כלל וכלל, בעיקר בערים הגדולות. לשם כך דרוש מיפוי חדש של הישכמות והאזורים. סתרכה במקומות בארץ אפשר להקים שכונות בין-עדתיות לצורכי הוראה. אני מעלה על הדעת דרך משל, כי אפשר יהיה לכלול בבתי-הספר היסודיים בירושלים, ברחביה

— המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (דיון) (ארוז, ארן) —

בעלי מעמד כלכלי מבוסס יחפשו דרכים למסגרת חינוך על-יסודי סלקטיבי? אם כי ידוע שראשי משרד החינוך מתנגדים בתכלית למגמה זו, האומנם יינתן למנוע מהורים את האפשרות לחנך את ילדיהם כרצונם ועל חשבונם? לחפש זה יש יסוד גם על סמך הנסיון הקיים בארצות אחרות.

בעיה מעשית אחרת היא: האם קיימים נתונים לביצוע הרפורמה? כיום יש בארץ 180 בתי-ספר תיכוניים. האומנם יוכלו מוסדות אלה לקלוט תלמידי כיתות ז' ו'ח' של בתי-הספר היסודיים? הנה בירושלים בלבד קיימים 80 בתי-ספר יסודיים ורק כ-20 בתי-ספר על-יסודיים היכולים לקלוט את ילדי הכיתות ז' ו'ח'.

דובר כאן על הקוולפיקציות של המורים. האם בבתי-הספר העל-יסודיים כל המורים הם בעלי השכלה אקדמית? אם אינני טועה, הרי רק 50% מכלל המורים המלמדים כיום בבתי-הספר העל-יסודיים הם בעלי השכלה אקדמית.

לא באו דברים אלה כדי לשלול בתכלית את הצעת הרפורמה בחינוך. אלא להצביע על הספקות והחששות הרציניים הקיימים לגבי הצלחתה. מכאן באה הצעתנו להסתפק בשלב זה בנסיון מקיף ורציני לשם בחינת וביקורת של המבנה החדש.

ורואה אני צורך בהקשר זה לומר כמה דברים כלפי הביקורת הנשמעת על חשבון תנועתנו, והיא — משום מה קיים בקיבוץ הארצי מבנה של 6+6 כיתות, ואילו לגבי ביצוע מבנה דומה בארץ כולה אנו מעלים ספקות. והתשובה היא פשוטה, שכן בתנועה הקיבוצית לא קיימת בעיית קידום עזרת מקופחנות וצמצום הפער בין ילדי עזרת שונות.

לא קיים בקיבוץ הרקע הסוציאלי לרפורמציה. עקרון השיתוף והשוויון מהווה תריס בפני הפער החברתי. זאת ועוד: הילד בקיבוץ מקבל חינוך עד גיל 18. ואם וכאשר נגיע למצב דומה בארץ כולה, וכל הילדים יקבלו חינוך חובה חנים עד גיל 18 — תעמוד הבעיה באור אחר. שכן נראה לנו כפתרון הנכון והטוב ביותר קיום בתי-ספר כללי, אחד וממוצע, שיקיף את כל הגילים. אבל כל עוד הנשמת מבטת זה רחוקה ומלחמות מציאותיות, הנו סמרים שיש לקדם את מיזוג העדות כאחת המטרות היסודיות בחינוך, על-ידי הקדמת המפגש ככל האפשר בין ילדים משכבות עדתיות וסוציאליות שונות. יש להרחיב את חוג חינוך חובה בשנתיים, שייכללו בו ילדים בגיל 4—5 וכן ילדים בגיל 14—15. לסל שינוי במבנה החינוך קודמת רפורמה בתכנית הלימודים, בשיטות ההוראה, בהעמקת החינוך לערכים, בהכשרת מורים ומחנכים מסמכים, בהכנת ספרי לימוד חדשים, בדאגה לצידוד ולמבנים.

ולבסוף — דיון זה מלווה מחלוקת חריפה וחמורה בין הרשות הממונה על החינוך מטעם המדינה ובין הגורם הנושא בעול המעשה החינוכי והלימודי היום-יומי. הרמוניה מלאה בין שני גורמים אלה דרושה לחינוך כאוויר לנשימה.

שר-החינוך והתרבות ז. ארן:

מה הגורם השני הנושא באחריות היום-יומית בתוך בית-הספר? אינני מבין את זה.

ראובן ארוז (מפ"ם):

מיד יוסבר למי אני מתכוון. הכנסת, כמוסד הדמוקרטי הנבחר של העם, רשאית להכריע במשא זה כשם

ובבית-ספר ארלוזורוב, אחוז מסויים של ילדים המתגוררים בנחלאות, ואילו בבית-ספר אוסישקין — ילדים המתגוררים ברחביה. על בעיית הניידות אפשר להתגבר, כפי שזה נעשה בערים גדולות שונות בעולם, ומכל שכן ניתן הדבר לפתרון במקומות מבוזרים אוכלוסייה.

בחטיבת הביניים ייעשה מאמץ לצמצום הפער על-ידי שיטת ההקבצה. ההקבצה חלה על שלושה מקצועות בלבד. בחלוקת הילדים לשלוש — ארבע קבוצות מוצמדים בדרך כלל המורים הטובים לקבוצות המתקדמות. התלמידים המתקדמים משיגים הישגים נוספים, אך המפגרים אינם מדביקים את רמת הידיעות של הילדים המתקדמים, ונמצא שהפער בהמת הלימודים אינו מצטמצם כלל וכלל. ניצד שני יוצרת ההקבצה רגשות של נחיתות וקנאה, כאשר התלמידים מקבוצות שונות נפגשים יחד בשיעורים של שאר הקבוצות.

בעולם הפדגוגי וכן גם אצלנו בחוגים רבים גוברת ההכרה. כי אין בשיטת ההקבצה לפי רמות כדי לתת תשובה לצמצום הפער והיא אף אנטי-דמוקרטית במהותה. לעומת זאת, יש רבים הגורסים דרך אחרת, שהיא אולי קשה יותר, אך יעילה יותר. משרד החינוך ניסה את הדרך הזאת. והי הדרך של קיום כיתות הטרוגניות, שהעבודה החינוכית והלימודית בהן מתחשבת בהבדלים אינדיבידואליים ומנסה לפתור אותם על-ידי טיפול מיוחד במפגשים, על-ידי הארכת הלימודים, על-ידי מתן עזרה מיוחדת לילדים המפגרים וכדומה.

השאלה המהותית היא: האומנם מובטח שהמפגש של תלמידים בגיל 12, יוציא עדות שונות, בני מעמד חברתי שונה וחנכי בתי-ספר שונים, יביא לסתימת הפער? והרי מפגש זה מלווה גם הפרדה, הפרדה הנובעת משיטת ההקבצה, הפרדה שיש לה משמעות פסיכולוגית, והיא ההפרדה בגיל ראשית ההתבגרות. לא מעטים בין אנשי החינוך מטילים ספק ומפקפקים אם רצוי להפריד בין ילדים בגיל זה. המפגש בחטיבת הביניים הוא לתקופה קצרה של שלוש שנים לפני ההקבצה והתלמידים בערך, שכן הנסיון מוכיח כי 40%—50% של התלמידים, עם סיום כיתות ח'—ט', עוברים לבתי-ספר מקצועיים או שעוזבים את לימודיהם בכלל. במשך שלוש שנות לימוד אלה יוקדש חלק מן הזמן להסתגלות לתנאים החדשים ולחברה החדשה, ואילו בשנה השלישית של הלימודים תתחיל כבר ההפרדה לפי הכוונה ברמות הלימודים.

הבעיה היא איפוא: האם אין האחדות בחינוך עד גיל 14 עדיפה על ההפרדה בגיל 12? האם מעבר לשלוש מסגרות בשביל תלמידים שלא משייכו בבית-הספר העל-יסודי העיוני בסיימם את כיתה ט' לא יעודד נשירה?

שאלה אחרת היא: האם לא נפגע במידה רצינית ביותר בבית-הספר היסודי על-ידי הפרדת כיתות ז'—ח'? והרי אין חולקים על כך שהבסיס של החינוך בארץ הוא בית-הספר היסודי. יש יסוד לדעה שמעמדה של בית-ספר זה כשלמות ייפגע, ותיקון הליקויים, שנתגלו בו, ייתקל במכשולים חדשים. יתר על כן, יש מקום מבוסס לחשש, שלדגל העברת התלמידים למסגרת החדשה שוב תגבר הנשירה במעבר מבית-הספר היסודי לחטיבת הביניים הצמודה לבית-הספר העל-יסודי, וזאת למרות קיום חינוך חובה.

מצד שני תתעורר בעיה אחרת בתחום בתי-הספר התיכוניים: האם המצב החדש לא יגרום לכך שהורים

— המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (דיון) (ארזי, סרדינס, פ. רוזן) —

אני מאמין ומקווה כי ההפגשה במסגרות אזוריות תקרב מבחינה חברתית ותלמידים בני עדות שונות, וזה גם כל עוד הפער ההשכלתי בעינו עומד. עניין זה יהיה תלוי הרבה בהדרסה מתאימה מצד המורה המחנך. אולם אני מוכן להניח שילדים, החל מגיל 12, 13 ועד לגיל 18, יהיו הרבה יותר מתאימים להתמזג עם עמיתיהם בני שכבות אחרות, אפילו אם נביא בחשבון ונתחשב ברגשי נחיתות שלהם, מאשר ילדים בגיל הרך, שהם מטיבם אכזריים.

אולם כאמור העיקר הוא בעיני העלאת כללית של רמת ההוראה וההישגים הלימודיים, העלאת אישור ממנה ייהנו כל שכבות התלמידים על עדותיהם, אם גם אולי לעת עתה עדיין לא במידה שווה. כבר נאמר בוועדה, וכדאי אולי לחזור על זה גם כאן, שהשינוי במבנה החינוך יקדם את הילדים בעלי דק איחור או צבר ארץ-ישראלי, אבל על-ידי זה הפער רק יתרחב, כיוון שכל שאותה מעלה את רמת הלימודים של אלה — יתקשו האחרים להדביק אותם. אבל אני אומר — ואמנתי זאת גם בוועדה ואני מקווה שמועד לצטט זאת גם כאן — שאין זה מתקבל על הדעת שאם נעלה בדרך כלל את רמת ההוראה לא יביא הדבר הזה תועלת גם לאיטיים. מכל מקום מצביע אני ברמז על דבר שאולי באמת מהווה בעיה.

הסטרוקטורה החדשה המוצעת נמצאת מפורטת בהמלצות הוועדה, ותמציתה ועיקרה הם כידוע חלוקת שתיים-עשרה שנות הלימוד לשתיים: שש שנות יסודי מזה, ושש שנות על-יסודי מזה, כאשר צירופן של כיתות ז'-ח' לחינוך העל-יסודי יוסיף לו שתי שנים, שכיום נתונות לבית-הספר היסודי. חלוקה זו תבוצע בצורות שונות, כפי ששמענו מפי יושב-ראש הוועדה, כאשר האלטרנטיבה העדיפה והרצויה בשביל מבנה החינוך העל-יסודי היא בית-הספר השישי-שנתי המקיף. אחר דיונים רבים וממושכים בוועדה מושם עתה הדגש בבית-הספר העל-יסודי המקיף השישי-שנתי, יותר מאשר בחטיבת הביניים, אם כי היא נשארת חלק של התכנית.

חברי הכנסת, מדוע שינוי זה במבנה הוא כה חשוב וחינוי למען הרמת הישגי הלימודים? ומדוע שינוי זה אינו מקפה את בית-הספר היסודי?

לא אמנוד על השיקולים — החשובים כשלעצמם, אך גם ידועים וגדולים במקצת — כי חינוך תיכון מושלם הוא תנאי מוקדם להעלאת הרמה הטכנולוגית של המדינה ולטיפוח הרגישות לערכי רוח וחברה. דברים אלה הם מן המפורסמים. אבל ברור לי כי חינוך על-יסודי של ארבע שנים אינו מספיק להשגת מטרה זו ומזכיר לחצי-טיאה.

בעניין זה אני מקבל במלואם את טיעוניו של ארגון מרכז בתי-הספר והעל-יסודיים לחברת היעלון כי ארבע השנים של המבנה הנוכחי אינן למעשה ארבע שנים, אלא בקושי שלוש שנים, בהתחשב בעיקר בתקופת ההרצה בכיתה ט', וכמו כן בתקופת ההכנה לבחינות הבגרות — אותן תקופות אשר קשה לפתח בהן לימוד תקין של חומר חדש.

אין בפי מתנגדי שינוי המבנה תשובה משכנעת לשיקול מכריע זה. הם מעוררים שאלות — כפי ששמענו גם עכשיו — אשר במידה שהן משמעותיות מתעוררות

שהיא מכריעה בנושאים אחרים. מאבק ציבורי לשינוי ההחלטה הוא מאבק לגיטימי. אך חובת הביצוע קיימת. ותהיה אשר ותהיה החלטות הכנסת, משאלתם של כל חלקי הבית היא, שתימצא לאלתר הדרך לחידוש שיתוף הפעולה הפורה בין משרד החינוך לבין ציבור המורים בעל המסורת המפוארת — לגורם זה התכוונתי, כבוד השר — ציבור אשר הקים דורות שעמדו במבחן המשימות הגדולות של העם והמדינה. ויפה שעה אחת קודם.

הי"ר מ. סרדינס :

רשות הדיבור לחברי הכנסת פנחס רוזן.

פנחס רוזן (המפלגה הליברלית העצמאית) :

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. ההצעה שלפנינו באה לאשר את המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל. ההמלצות הוסברו במלואן על-ידי יושב-ראש הוועדה, חברי הכנסת רמלט, וכאחד מתומכי ההמלצות בוועדה הפרלמנטרית ברצוני להתרכז איפוא בנקודות נבחרות בלבד, שיש בהן להסביר בקצרה את הסיבות שהניעו אותי אישית לנקיטת עמדה חיובית זו — יותר אולי משהשפיעו עלי ארגומנטים אחרים, אם כי גם הם כבדי-משקל. גם לא אחזור היום על מה שאמרתי מעל במה זו לפני כמה שבועות באוזני הסתדרות המורים, אבל אני מצטרף לדברי קודמי בסוגיה זו. ובוודאי כל אחד מאתנו רוצה בשיתוף פעולה בין מוסד זה לבין משרד החינוך והתרבות.

חברי הכנסת, סעיף 23 של המלצות הוועדה קובע: „המטרות העיקריות שלשמן בא השינוי במבנה החינוך הן: העלאת גדלה והולכת של רמת ההוראה ושל ההישגים הלימודיים והחינוכיים בכל שלבי החינוך; הפחתת הפער הקיים כיום בין ילדי האומה ברמת ההשכלה ובסיכויים להשתלב בחברה ובמשק מתקדם והפגשת הילדים במסגרות לימודיות אזוריות. השגת מטרות אלו מחייבת מאמץ בלתי-פוסק לשיפורם ולפיתוחם של שלבי החינוך כולם.“ כך אנו קוראים בהמלצות.

מדובר כאן איפוא בשלושה אספקטים של השינוי במבנה החינוך: העלאת כללית של רמת ההוראה וההישגים הלימודיים — זה הוא אספקט אחד, ולדירי, אישית, האספקט המכריע; האספקט השני הוא הפחתת הפער ברמת ההשכלה הקיים כיום בין ילדי האומה בני עדות שונות; והפגשת הילדים במסגרות לימודיות אזוריות — זהו האספקט השלישי. שני האספקטים הראשונים הם פדגוגיים; האספקט השלישי הוא בעיקר בעל אופי חברתי.

אשר להפחתת הפער ברמת ההשכלה של ילדים יוצאי ארצות שונות, לאחר שהשינוי במבנה החינוך יפתח לפנינו לרווחה את דלתות הכניסה לחינוך העל-יסודי, הרי אני מקווה כי התגשמה התקווה אשר שר החינוך והתרבות תולה בפתיחת השערים. והלואי שנתקדם בשטח זה במרוצת הזמן בקצב מזור, לאחר שהתקדמנו בו כאמת בשנים האחרונות, אם כי בקצב איטי מדי. צדק חברי הכנסת ידלין באמרו אתמול בהדגשה הדרושה, כי פתיחת שערים זו בלבד לא תשמה באופן רדיקאלי את המצב המדאגי, אם היא לא תהיה מלווה המשכת והגברת של הטיפול המיוחד לתלמידים איטיים. כי כאן מדובר במידה רבה בתלמידים איטיים, אשר אמנם יתמזגו עם תלמידים מסוג אחר.

הדרושה. יש לחזק את ידי משרד החינוך והתרבות במאמצי לפתור בעיה נורלית זו.

איננו מחשיב כלל וכלל את הטענה כי גיל ההתבגרות אינו הגיל המתאים למעבר מהחינוך היסודי לחינוך העל-יסודי. אין ספק כי רוב המומחים בעולם ורוב המחקרים שנעשו מצביעים על מסקנה הפוסה. גיל זה של שנים עשרה ושלוש-עשרה שנים, כאשר התלמיד חדל להיות ילד ונהפך לנוער בעל חשיבה, עמוס בעיות שלא ידע עליהן מקודם, ונעשה רגיש לאתגרים אינטלקטואליים ונפשיים חדשים. זהו גיל המעבר המתאים.

אשר למשבר המעבר ממוסד למוסד — הרז בודאי רצוי היה להגיע לציפיות הלימודים מכיתה א' או גם מהגן עד לכיתה י"ב, אבל דבר זה איננו מציאות לעת עתה. ואשר לעצם המעבר ממוסד למוסד, הרז תמיד הרגשתי שיש הנומיה גדולה בהערכת הצדדים השליליים של מעבר כזה — אני חושב שחבנו עברנו אותם כאשר היינו תלמידים — וכי בהרבה מקרים בכלל אין מתעוררים שום קשיים. וקורה גם — לדעת המומחים ששמענו — שיש למשבר זמני תוצאות חיוביות מפורות ומקדמות דווקא.

בטרם אסיים הערות קצרות אלו, ברצוני להוסיף עוד זאת: נשמעת לפעמים הטענה, כי תוכנית הרפורמה אין לה בסיס במציאות, ואין לה הצדקה לאור ההישגים החינוכיים המופלאים, שכולנו מודים בהם, שהושגו והציטברו בזכות המורים, ושהתכנית נורקה על-ידי שר החינוך והתרבות ביד רמה ובאופן שרירותי לחלל עולם החינוך שלנו.

בהקשר זה אולי כדאי לזכור, כי מורים ומחנכים דגולים בארץ-ישראל קדמו לשר ארן והמליצו על רפורמה אשר ביסודה כמעט וזה בהרבה נקודות לתכנית הרפורמה המוצעת היום.

לפני עשר שנים פירסם פרופסור בן-ציון דינור את ספרו "ערכים ודרכים", אנו קוראים בספר זה (עמ' 154): "כיצד אני מתאר לעצמי את מבנה בית-הספר? — ראשית כל, אני חושב, שצריך בית-הספר והחינוך להתחיל מכיתה ז' בשנת הלימודים השביעית. שש שנים של הלימוד התיכוני צריכות להיות מחולקות לשתי דרגות: (א) ז'–ח' — ט'; (ב) י'–יא"א — י"ב. אני חושב שהמדינה — איני יכול לומר שכן יהיה תמיד — צריכה לתת אפשרות של לימוד חנים בדרגה הנמוכה של בית-הספר התיכוני. התלמידים הטובים, המצויינים, שיימצאו ראויים מתוך בחינות ומתוך הלימודים (את זה איננו גורסים היום, אבל כדאי לשמוע זאת), ילמדו בבית-הספר התיכוני שלוש שנים נוספות על חשבון המדינה. אני חושב שבבחינות ז' ו-ח' יש להכניס שינויים מבחינת הלימודים בכיוון של בית-הספר התיכוני."

ועוד ציטוט אחד. לפני עשרים-ושמונה שנים פירסם אליעזר ריגר את ספרו "החינוך העברי בארץ ישראל". אנו קוראים בפרק "החינוך התיכוני, מהותו ומקומו בבנין החברה" דברים אלה (עמ' 214): "החלוקה בין בית-הספר היסודי לבין בית-הספר התיכוני אינה מכנית או הנהלתית גרידא. עמדתו למעלה על ההבדלים הפסיכולוגיים, הפסיכולוגיים, החברתיים והשכליים, שבהם נבדל גיל ההתבגרות מאלו הגילאים. הבדלים אלה מחייבים את החלוקה הטבעית בין חינוך בגיל הילדות — החינוך היסודי — ובין חינוך בגיל ההתבגרות שהוא החינוך התיכוני. החינוך התיכוני צריך אפוא להתחיל בגיל המעבר מהילדות

גם לגבי המבנה הקיים של החינוך, כגון השאלה: מה עדיף, כיתות הטרוניות או כיתות הומוניות או השאלה: אם ההקבצה עונה על הצורך לקדם תלמידים איטיים או לאו אבל עיקר ההתנגדותם מתבטאת כמובן בזעקה הגדולה, שבית-הספר היסודי יהיה קרבן השינוי במבנה החינוך, בכך שיגרום לו, כביכול, הפסד של שתי כיתות, שהנא הפסד יקרה מוסף על הנזק החינוכי הכרוך בזה.

אין לעמוד על טענה זו מבלי לחזור — כמו שעשו גם כמה מקדמי בוויכוח זה, ובעיקר יושב-ראש הוועדה, חבר-הכנסת רימלט — לתקופה שלפני עשרות שנים, דהיינו לתקופת ייסוד בית-הספר העממי של שמונה שנים בתקופה ההיא, בראשית המאה או כמעט מראשית המאה, ראו בבית-הספר היסודי את המוסד שייעודו להכשיר את הרוב הגדול של התלמידים ליציאה לחיי עבודה אחרי גמר לימודיהם, ועם זאת לחנכם לבני-אדם הרוכשים בבית-הספר ידיעות, אשר עם הזמן ידעו יסוד בלבד, אלמנטריות, בכל זאת כישו שטחים רחבים למדי, יותר מיר רחבים. לזוגמה: בלימודים בהיסטוריה הגיעו — לכל הפחות על פי התכנית המחייבת עוד גם היום — עד לתקופה של ימינו אנו. ואילו בעתיד יהיה חלק זה כלל בלימודי בית-הספר העל-יסודי. היום ההוראה בכיתת הספר היסודי אינה בנויה כלל על המשך מתוכנן בחינוך העל-יסודי. לעומת זאת דאגה המבנה החדש של בית-הספר העל-יסודי כהמשך טבעי לבית-הספר היסודי, ובהמשך שכית זו בא לידי ביטוי מה שהייתי מגדיר בתור הגשמה של הרפורמה. הגילאים 12, 13, 14 יהיו, כידוע, מחויבים להמשיך בכיתות ז', ח' ו-ט' לפי חוק לימוד חובה, שיתוקן לגבי כיתה ט', — ומכיוון שלפי ההצעה של הוועדה הפדלמנטרית המעבר מכיתה ז' לכיתה ח' יבוצע אוטומטית, כלומר ללא סלקציה כלשהי ובלי מחסומים אחרים, מובטח שהלימודים של בית-הספר היסודי ימצאו המשכם בבית-הספר העל-יסודי. וההמשך הזה יעביר את התלמידים גם ללימודים על רמה יותר גבוהה מזו המצויה היום. דבר זה מחייב אמנם שנים אלה: א. הכשרת מורים שבכוחם להבטיח רמה זו; ב. תכנית של רציפות לימודית.

ובזה הגעתי להמלצה חשובה של הוועדה הפדלמנטרית, אשר במימושה במשך הזמן תלוים ההצלחה או הכשלון של הרפורמה. אני אומר, במשך הזמן, כי ברור שהשינוי במבנה החינוך לא יבוצע מהיום למחר, ויצוין כי הרבה מן הטענות נגד השינוי מתעלמות מן ההצהרה המפורשת של שר החינוך והתרבות, כי המדובר הוא בתקופת ביצוע של חמש עד שבע או גם עשר שנים, לפי השלבים של הכנת הביצוע ולפי הנוסבות הקשורות בהתפתחות הכללית של הארץ, של ממדי העלייה וגם של מצב הבטחון. יהיו פני העתיד אשר יהיו, הצלחת הרפורמה מותנית בשאלה אם יעלה בידינו להעמיד את ההוראה, לכל הפחות החל מכיתה ז' — ואם אפשר גם בכיתות נמוכות יותר — על רמה אקדמית; וקל וחומר בכיתות י', י"א וי"ב. דובר על עניין זה בהרצאתו של חבר-הכנסת ריימלט, ולי אין מה להוסיף. היה ידוע לוועדה הרפורמטית, שבעה סבוכה זו של הכשרת מורים בכלל ולמבנה החינוך בפרט מעסיקה את משרד החינוך והתרבות זה שנים מספר, וככל אשר שומעים עליה יותר, מתחזקת הדעה כי לבעיה זו עדיין לא נמצא פתרון סופי אפילו בשלב התכנון, החל מההגדרה של המושג המעורפל "רמה אקדמית" וכלה בשילוב האוניברסיטאות בהשטת העמדה

— המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (דיון) (פ. ריון); הצעה לסדר-היום (סרדינס, שטרן) —

רצוי איפוא שהחינוך היסודי שלטו יקיף את הגיל עד שתים-עשרה והחינוך התיכון יכלול שש כיתות, לבני שתים-עשרה ועד בני שמונה-עשרה."

שמענו את דבריהם של מורים ומחנכים דגולים. יש שרעיונות מורים מתבשלים לאט, ואולי גם היום לא היו מגיעים לפרקם אלמלא שר החינוך והתרבות, אשר קם והרים את המשא, ועל זה יעמוד על הברכה.

להתבגרות. בתי-הספר והטובים בחוץ-לארץ נוהגים עתה להתחיל את החינוך התיכון בגיל כין אחת-עשרה לשלוש-עשרה. הגיע הזמן שגם אנו נסתשב עם גיל ההתבגרות בקביעת גיל החינוך התיכון. התחלת החינוך התיכון באמצע בין אחת-עשרה לשלוש-עשרה, נראית כמניחה את הדעת. הגיל של אחת-עשרה נחשב על-פי רוב כמקדם והגיל של שלוש-עשרה יכול להיחשב כארץ חמה כארצנו כמאחור יותר מד, וביחוד לגבי הבנות.

1. הצעה לסדר-היום יחס אזרחי ישראל לתוצרת הארץ

מידה מביא החבר להסמכת התוצר הלאומי, לשיפור התוצרת, ליעול כולל של פרוסס היצירה בארץ.

אינני אומר את הדברים למען מלמס, אלא לדידי זאת שאלה בעלת ערך לאומי. לכן אינני רוצה להיכנס לשאלה באיזו מידה המיתון ומדיניות החשיפה היו לטובה או לרעה. היו לי הסתייגויות, כידוע, כלפי המדיניות הזאת. לפני כשנתיים — שלוש באתי באופן אישי אל ראש הממשלה לה ישר האוצר באותו זמן, והצעתי הצעות שונות כעניין עידוד תוצרת הארץ, ונאמר לי שאיננו יכולים לחיות לפי הסיסמה של תוצרת הארץ, כי אנחנו מוכרחים להשתלב השתלבות הרבה יותר רחבה בשוק המשותף, שם אין בכלל גבולות של מכס. אמרו שאם ניצור חיץ מיכני בפני תוצרת אחרת, ישפיע הדבר על היצוא. אבל, אדברה, אם כך הוא הדבר, ברור הוא שאנחנו צריכים לחנך את הציבור שמרצונו הטוב ומתוך רגש אחריות לאומית יסכים להשתמש בתוצרת הארץ ולהעדיפה.

מבחינה לאומית אין הרבה לחוסין. מדינה הרוצה למצוא את מקומה בעולם הממדי, המפותח והתרבותי, חייבת להיות בנויה על תעשייה מפותחת, מודרנית, זולה ויעילה, וזו שאלה ממדגה ראשונה, והיא לא תפתר רק על-ידי עידוד היצוא, אם לא תהיה צריכה מקומית נאותה.

בשטח החקלאות החבר והתם יותר קל. שם יש עניין של עונתיות, שם יש שאלה של סחורות המתקלקלות — perishable goods — ושל הובלה יקרה, ובעיקר של טעם. הפרי הישראלי הוא טעים מאוד; אנחנו ארץ זבת חלב ודבש, וידוע שהתוצרת של אדמת ישראל אינה נופלת משום תוצרת של מדינה אחרת.

הרבה יותר קשה לבצע את זה בשטח התעשייתי. יש בציבור פסיכזה, שהוא מניח מראש שכל מה שמיובא מחוץ-לארץ הוא גם יותר טוב. יש הרבה מקרים שמישהו קונה בישוויין או באנגליה שמלה יפה יותר לאשתו, ובסופו של דבר הוא מגלה שזו תוצרת ישראלית.

כאן דרוש חינוך הציבור. כאשר באתי לארץ, לפני למעלה משלושים שנה, היו שתי סימאות בארץ הזאת: (א) עברי, דבר עברית; (ב) קנה תוצרת הארץ. אלה היו שני מושגים לאומיים שעליהם התחנכנו. היתה משהו לדבר שפה לעומית בציבור. ואנחנו הגענו לכך שעבר מדרב עברית. השפה נעשתה לשפתנו.

גם הסיסמה השנייה — "קנה תוצרת הארץ" — היתה חשובה מאוד. בלעדיה אי-אפשר היה בכלל לבנות את התעשייה. ואנחנו עדיין רחוקים מלממש שיש לנו תעשייה מבוססת, חזקה ואיתנה, שיכולה להתחרות בכל התנאים

היו"ר מ. סרדינס:

אנחנו חוזרים להצעות לסדר-היום. רשות הדיבור לחבר-הכנסת שטרן, להצעות לסדר-היום: יחס אזרחי ישראל לתוצרת הארץ.

מרדכי חיים שטרן (גח"ל):

אדוני הישבר-ראש, כנסת נכבדה. בבואי להביא לפני הבית הצעה לסדר-היום על בעיית תוצרת הארץ, הריני מניח שחשיבותו של הנושא אינה שנויה במחלוקת. אני מניח שאין חילוקי דעות לגבי חשיבות הנושא הן מבחינה כלכלית והן מבחינה לאומית, וכן הייתי אומר — מבחינה חינוכית, ואולי לא במקרה משתלבת הצעת יפה בדיון המתקיים עתה על ענייני החינוך. אולם אינני בטוח אם יש תמימות דעים לגבי הדרכים והשיטות של עידוד תוצרת הארץ בישראל. לגבי הפרט אנחנו אומרים בתיאור, יגיע כפיך כי תאכל, אשרך וטוב לך". ומפרשים: אשרך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא. אפשר להרחיב את המושג הזה מן הפרט אל הכלל, ואפשר לומר שגם ציבור, גם אומה חייבים לסגל לעצמם את המימחה הזאת. הייתי אומר לגבי אומה, "יגיע כפיך כי תאכל" — אשרך מבחינה כלכלית וטוב לך מבחינה לאומית לעתיד לבוא של המדינה, שאנחנו נמצאים בשלבי בנייתה.

מבחינה כלכלית הבעיה פשוטה מאוד. אם אני — ואם אני טועה, יתקן אותי השר — שבציבור הישראלי יש 700 אלף בתי-אב, הרי שהיבוא למשפחה בישראל מגיע היום לכ-2,000 דולר לשנה, כלומר 7,000 לירות למשפחה. יש דאי התם משפחות במדינת ישראל שהיו שמוות לו היתה להן בכלל הכנסה של 7,000 לירות לשנה.

כל הכסף הזה מוצא לצרכי קניית סחורות, וכסים ושיירות בחוץ-לארץ. אני ידע שבסכום זה יש גם סחורות רבות הנוגעות לבטחון, לפיתוח המדינה וכן הלאה. אבל, אדברה, אם זו הסיבה שאנחנו צריכים להוציא סכומים ניכרים למצרכים שאין אנו מסוגלים, או שלא היינו מסוגלים עד אתמול, לייצר בארץ, בוודאי שלגבי אותם המצרכים שאפשר לייצר בארץ, חובה — גם כלכלית וגם לאומית — לקנות אותם מתוצרת הארץ. יש יחס גומלין בין הצריכה והייצור. אם יש ייצור רב בארץ, דאי שהתוצרת תהיה טובה יותר, משוכללת יותר וגם זולה יותר, הכל ייתר טוב ייעיל, ואז ממי לא תתעורר הקנה, והמקומיות של התוצרת הארץ. וכמדיה שיש דרישה לתוצרת הארץ בעומק וברוחב, באותה

לפני שהועלתה ההצעה לסדר-היום. כי, בעצם, הדברים שהביא חברי-הכנסת שטרן הם בעיה חינוכית ולא בעיה כלכלית. אינני אומר בזה שאין ממנה השלכה כלכלית כלשהי. מכל ומקום, הגישה איננה כלכלית.

אבל הבעיה ביסודה היא שהאזרח שלנו - ולא רק האזרח הקונה, אלא גם היצרן וגם בעל המפעל, ולפעמים גם הפועלים - אינו גאה על התוצרת שלנו. ומשום שאינם גאים ומחללים בה, ומשום שהיצרן איננו גאה בה - גם הצרכן מחלל בה, ויש כמה פרטים לשאלה זו.

אבל בעצם לא ברור לי מה יכולה פה הכנסת לעשות. ייתכן שזה צריך להיות כלול בתכנית הלימודים של בתי-הספר. כשם שהתנהגו לימוד התודעה היהודית - אבל ניהונו לימוד התודעה של תוצרת עצמית. אם אמנם ניתן לקיים משק עם תוצרת עצמית - זוהי שאלה.

אבל לפני שאניד כמה מלים - עוד לא ברור לי כיצד לסיים את דברי, מפני שלא ידעתי את תוכן דבריו של חברי-הכנסת שטרן -, ברצוני קודם-כל להעמיד את הבעיה על אמותיה מבחינה כמותית.

היבוא ב-1967, יבוא הסחורות, היה 724 מיליון דולר. אם נכון שיש 800 אלף בתי-אב בישראל - הרי זה אמר שהיבוא היה בערך 800 דולר לבית-אב, ולא אלפים דולר, לפי חשבון אריתמטי פשוט. אבל גם 724 מיליון הדולר מתחלקים כך ...

מרבכי חיים שטרן (נח"ל):

יש מילארד וחצי דולר הוצאות במטבע חוץ.

שר-המסחר והתעשייה ז. שרף:

אתה כולל שירותי אניות וכו', ואילו אני מדבר על יבוא סחורות. אם באים לכאן אווירונים מחוץ-לארץ, או אניות או שירותי ביטוח וכדומה - בזה אינני עוסק. יבוא סחורות היה 724 מיליון דולר, וזה אמר בערך 800 דולר לבית-אב, ולא אלפים דולר. אבל גם סכום של 800 דולר הוא הרבה. מתוך זה היו 532 מיליון דולר תשומות ליצור סוג שבו אין לנו תוצרת מקומית. אין לנו יהלומים גולמיים, ואין לנו דלק וחומרי סיכה ותשומות לחקלאות, לתעשייה ולבניין. כלן צריך להביא בחשבון שהובאו נכסי השקעה בסך 127 מיליון דולר. אלה הם אניות, מטוסים, ציוד לחקלאות ולחורשת ולבניין. כל היבוא של נכסי תצרוכת - ובזה מדובר - היה 74 מיליון דולר בשנת 1967. מזה היו 30 מיליון דולר שהממשלה הביאה - בשר קפוא, סוכר, גרעינים, יאצו ודברים אחרים שצריך להביא, כי איננו מייצרים אותם. הדבר שאנו מדברים עליו הוא יבוא בסך 44 מיליון דולר. זה כנגד תפוקה תעשייתית של (אם נוריד את תפוקת הביניים לתשומות) שלישיה מיליארד דולר בערך.

אנו מגיעים ל-15% יבוא בערך ממכלל הצריכה הרלבנטית. היבוא הזה הוא בחלקו יבוא שהתורנו בכונה תחילה, ונוסף להתירו, כי אין אנו חושבים שאנו יכולים לחיות בשוק סגור, בין שאנו מצטרפים או מתקשרים לשוק האירופי המשותף ובין שאיננו מתקשרים. אין שום אפשרות לסגור את הארץ בפני יבוא, והיבוא שנעשה במסגרת החשיפה - שתימשך ותגבר, כפי שאני מניח - יהיה לטובת הייצור המקומי. נכון הוא שבדרך כלל כאשר יש מצרך ישראלי ומצרך לא-ישראלי, מן הטוב

עם חוץ-לארץ. היא זקוקה עדיין לאהדה ולעידוד רב. ובשלב הציבור הישראלי (כבר אמרתי שטוב שהדבר משתלב דווקא בנושא החינוך) זהו אחד הערכים החשובים בשלב הנוער הישראלי, ועל אחת כמה וכמה בשלב המבוגר הישראלי. על הציבור להעריך את הערכים השונים שיש במושג הזה "תוצרת הארץ", את המחשבה שמשקיע המדען - הכימאי, הפיסיקאי, המתמטיקאי, המהנדס - ליצור סחורה בישראל, את היוזמה של בעל המעשה, את הסיכון הכספי וההשקעות של בעל האמצעים, ואחרון אחרון חביב - את העבודה, העמל, היועץ, הכוח והתקווה שהעובד בישראל משקיע, כי אלה הם החיים שלו, זהו קיומו, זהו עתידו. וברוך השם, בחוק הישראלי יש השתלבות בין מוסר וחוק. לא כל דבר צריך להביא בדרך של חוק. יש דברים שמישגים בדרך של חינוך.

כתוב "כבד את אביך ואת אמך". אמנם זה לא נושא לחוק של הכנסת, כיבוד אב ואם, כך גם אהבת המולדת. והרי שימוש בתוצרת הארץ הוא חלק של אהבת המולדת. אני חושב שחשוב לחנך את הציבור הישראלי, את הנוער הישראלי, להערכת הערכים הללו, ישנם חשובים גם, כפי שאמרתי, מבחינת אהבת המולדת והערך החינוכי, הערכת עבודתו של העובד הישראלי ושל איש המדע הישראלי. והרי אנו רוצים להביא עליה מחוץ-לארץ ולקלוט אותה, ולמצוא מקום לכל אחד, לאיש המדע, המחשבה, המעשה והעבודה.

יש אימרה באנגלית: כדי להרוויח כסף יש צורך בהענה; כדי לשמור על הכסף יש צורך בתבונה; אבל להוציא כסף - זה עניין של אמונה. זהו כבר עניין של אמונה - איך להוציא את הכסף. זוהי סגולה מיוחדת, וטוב שהציבור הישראלי יתחנך בנדון זה בדרך הנכונה.

לפני זמן-מה עמדה השאלה של טלוויזיה. עכשיו ישקיעו עשרות מיליונים בארץ בטלוויזיה, אם לא מאות מיליונים. מפני שכל מכשיר עולה כאלפים לירות, ויש עשרות אלפים או מאות אלפים אנשים שבמוקדם או במאוחר יהיו קליניטים. ולא נכון להניח שהתוצרת מחוץ-לארץ טובה יותר. לא חשוב אם זה רדיו או מקרר או טלוויזיה, תמרוקים, בדים וכו'. צריך להחזיר לתודעת הציבור את הדבר הזה, שמוכרחים ראשית כל להעריך את הסחורה הישראלית ולהעריפה, ובודאי לתת לה תנאים שווים. כי היום המצב הוא, שאפילו בתשלום מכס מגן גבוה, מוכן אדם מלכתחילה להוציא עשרים ושלושים אחוז יותר כדי לקנות תוצרת חוץ, כי הוא חושב שהיא טובה יותר.

אני יודע שהתאחדות בעלי התעשייה תמימת דעים בשאלה זו, ויש לה בוודאי גם הצעות בנדון זה. אני מציע איפוא לדון על הנושא הזה, כדי שיווצרו כלים בעזרת הממשלה - לאו דווקא כלים ממלכתיים, אלא מעידה ועבודתה של הממשלה - כדי להגביר את התודעה של הערכת תוצרת הארץ, וממילא להגביר את צריכתה.

הי"ר מ. סרדינס:

רשות הדיבור לשר המסחר והתעשייה, לתשובה.

שר-המסחר והתעשייה ז. שרף:

אדוני הושב-ראש, כנסת נבבדה. חוששני שקופח פה שר החינוך והתרבות על-ידי כך שנתנו לו ללכת

חוברת ל"ה, ישיבה שי"ג

—הצעה לסדר-היום (שרף, סרדינס, שטרן); המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (דיון) (סרדינס, טובי, נבון) —

היו"ר מ. סרדינס :

האם חברי-הכנסת שטרן ומסכים להצעת השר?

מרדכי חיים שטרן (גח"ל) :
אני מסכים.

היו"ר מ. סרדינס :

אני מעמיד את ההצעה להצבעה.

הצבעה

ההצעה להעביר את העניין לוועדת הכלכלה נתקבלה.

שהאזרח יקנה את המוצר הישראלי, אם הוא שווה באיכותו למוצר הלא ישראלי ופחות או יותר שווה במחירו. אולם אנחנו יודעים שיש גם מנהג הנקרא „סנוב-אפיל". זהו ליקוי בחינוך האזרחי שלנו, וזהו בעיה חינוכית.

לאחר כל אלה — נדמה לי שהכנסת בתזבז את זמנה אם תקדיש ישיבת מליאה לוויכוח על נושא זה. אמנם בתחילת דברי היסטורי אם להציע להעביר את העניין לוועדת החינוך והתרבות או לוועדת הכלכלה; עתה נדמה לי, שמוטב להעביר את הנושא לדיון בוועדת הכלכלה. אני מציע לחברי-הכנסת שטרן להסכים להצעה זו.

ז. המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (המשך הדיון)

רבים מבנים מתאימים, מעבדות נוספות ומוסדות לצורכי החינוך של תקופתנו.

ה. רפורמה בחינוך צריכה להבטיח עזרה ממשלתית מתאימה להכשרת מורים והעלאת דמיות על-ידי מתן סיוע ועזרה להשתלמות אחת הטענות של מצדדי הרפורמה היא, כי מורים אקדמאים אינם מוכנים לבוא לכיתות ו'—ז' בבית-ספר יסודי, ולכן צריך להפריד כיתות אלה למסגרת עצמאית כדי למשוך אליהן מורים אקדמאים. טענה זו היא טענת סרק. קודם כל, אפשר להכשיר רבים מהמורים המוכחים על-ידי עזרה ממשלתית מתאימה, ועם נסיונם הרב — תהיה לכך תועלת רבה יותר. שנית, צריך ליצור משיכה חומרית ותנאים מתאימים, ואז גם מורים אקדמאים ילמדו בכיתות גמר של בית-הספר היסודי.

ו. רפורמה בחינוך צריכה להיות מכוונת גם לחינוך הערבי, להבטיח לו עזרה מתאימה יותר. בכפרים רבים חסרים בניינים אלמנטריים והכיתות מפוזרות על פני הכפר. החינוך הערבי סובל מצטייה גדולה גם בגלל תנאי חינוך גרועים אלה. זהו דבר מעורר לעג כאשר שומעים על התכניות המפוארות להקמת בתי-ספר תיכוניים אוניים, שיקלטו גם את ילדי כיתות ז'—ח', כאשר עדיין סהרבה כפרים אין מבנים מתאימים לבית-הספר היסודי.

הרפורמה המוצעת על-ידי הוועדה המיוחדת של הכנסת, שאימצה את תכנית פראוור, אינה מטפלת בבעיות דחופות אלה שהזכרתי. היא מציעה רפורמה ארגונית במבנה החינוך, שיהיה רחוקה מאוד ממתן תשומה על בעיות החינוך והביטחון.

יצחק נבון (מפלגת העבודה הישראלית) :
הוועדה לא אימצה את המלצות ועדת פראוור.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :
ביסוד — כן.

אחת הבעיות היסודיות של החינוך בארץ היא להבטיח המשך חינוך חובה חנים לכל התלמידים עד סוף החינוך העל-יסודי התיכוני וסתימת הפער הגדול הקיים בין מסיימי בתי-הספר היסודיים לבין המצטרפים לכיתה הראשונה של בית-הספר התיכון, כדי למנוע את התופעה העגומה שקרוב ל-60% ממסיימי בתי-הספר היסודיים אינם מצטרפים לבתי-ספר תיכוניים בכלל, וכן כדי לפתור

היו"ר מ. סרדינס :

אנו חוזרים לדיון על הרפורמה בחינוך. רשות הדיבור לחברי-הכנסת תופיק טובי.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה) :

אדוני הישבי-ראש, כנסת נכבדה. השאלה היסודית אשר צריכה, לפי דעתנו, לעמוד בדיון על הרפורמה המוצעת כיום בחינוך, היא: אילו בעיות חשובות ובערות צריך ונחויץ לפתור בשדה החינוך, אילו שאלות כאובות הן בעלות העדיפות, וצריך לגשת לטפל בהן מיד.

רפורמה נחוצה — ועוד אין — בחינוך בישראל. אבל לא זו שהציעה אותה ועדת פראוור ולא זו שאימצה לעצמה הוועדה הפרלמנטרית בראשות חברי-הכנסת רימלט. לפי דעתנו דעית רבים מבין ציבור המחנכים, נחוצים צעדים דחופים אשר יתרכזו ביסוד מסביב לביסוס, חיזוק, העלאת רמתו של בית-הספר היסודי והרחבת החינוך העל-יסודי, מטרה שהרפורמה המוצעת לא רק מחטיאה אותה, אלא תוצאותיה יהיו הפוכות.

הבעיה הבוערת בחינוך כיום היא הגשמת רפורמה חינוכית אחרת מזו שמציעה הוועדה ונקיטת צעדים דחופים אשר יבטיחו:

א. רפורמה חינוכית שתעלה את רמת החינוך, תטפח את הישגי הילדים, יתן להם השכלה ההולמת את תקופתנו, תבצע שינויים בתכניות הלימודים, שמזמן צריך היה לבצע אותם, תחליף ספרי לימוד ישנים באחרים, תהווה את תקופתנו ואת המחשבה המדעית בת זמננו, את תקופת המחצית השנייה של המאה העשרים. נחויץ לחלץ את החינוך מרוח השובניזם והלאומנות, אשר מעקמים את דמות הילדים ומגבירים פירוד ואיבה בין העמים.

ב. רפורמה חינוכית צריכה היתה להאריך את יום הלימוד בבית-הספר ולהעלות בכך את רמת חינוכו בכמות ובתוכן.

ג. רפורמה חינוכית צריכה להבטיח המשך חינוך חובה חנים לכל התלמידים עד סוף החינוך העל-יסודי התיכוני.

ד. רפורמה חינוכית צריכה להבטיח מבנים חדשים ומתאימים יותר לבתי-הספר היסודיים, שרבים מהם, בכל מיני מקומות, בשכונות, בכפרים עניים ובעיירות, חס-

מצדדים בשיטת חינוך שתפגע במעמדות ובשכבות החל-שות של המוני העם. התנועה הסוציאליסטית על כל גווניה, בארצות בעלות משטרים שונים, תמיד צידה בבית-ספר אחד, אחד וממומן עד כמה שניתן. חברי-הכנסת רימלט ניסה להסביר לנו בנאום הפתיחה, שזוהי למעשה נגמנת הרפורמה המוצעת — ליצור מערכת חינוך של מסכת אחת כביכול, כשעובדים ללא סקר וללא בחינות מחטיבה אחת לשנייה. האמת היא אחרת לגמרי. במי קום שתי החטיבות הקיימות כיום — יהיו שלוש חטיבות, והשתיים העלימות והחיטה מפורצלות לכמה וכמה מוגמות ומסלולים.

לכן נכונה וצודקת היא עמדת הסתדרות המורים בצאתה נגד הרפורמה המוצעת. נכונה וצודקת עמדת הסתדרות המורים, כי היא לא רק שאובה מנסינים העשיר של המחנכים עצמם, אלא גם מגישתם החברתית הנכונה, הרואה ברפורמה פגיעה, בסופו של דבר, בשכבות העניות של החברה, שיש כל הסכנה שיקופחו עוד יותר, על-ידי הפגיעה בבית-הספר היסודי המקבץ, בכל זאת, את האחריות המכריע של ילדי הארץ, ועל-ידי החינוך הסלקטיבי שיבוא לאחר שש הכיתות הראשונות.

נכונה היא תביעת הסתדרות המורים לחזק את בית-הספר היסודי, להוסיף לו את הכיתה ט' של חינוך חובה חניס, ולעזור למורים המוכנים לכך להשיג הכשרה אקדמית. זוהי המגמה הברירה ביותר בחינוך — כשמתחילים את בית-הספר היסודי בהתמדה וברציפות מותר מגמה להנחיל לתלמידים, בסופו של דבר, חינוך ממומן, הכולל גם חינוך על-יסודי, בבית-ספר אחד ואחיד.

הרפורמה תפגע בהכרח גם בציבור מורים גדול ורחב, אשר למרות נסינים הגדול והרחב לא יעבור ביחד עם כיתות ז'-ח', הית ואין להם תואר אקדמי. קיימת סכנת פיטורים, שכבר התחלה למעשה עם פיטוריהם של 150 מורים עכשיו. ישנם מורים ומחנכים כאלה שהם בעלי ניסיון רב ועשיר. זה כשלעצמו לא פחות חשוב מדיפולומה אקדמית. העזרה שמשדר החינוך מציע לתלמידים למורים ומורות אלה כדי שישתלמו ושיגו תואר אקדמי, היא עזרה פעוטה, שאינה יכולה להבטיח את המטרה הזאת. חובה על משרד החינוך להתחשב בתביעות הצדק קות האלה של ציבור המורים.

חברי הכנסת, שר החינוך והתרבות יכול לחלוק על דעתם של ציבור המורים והסתדרותם. הוא יכול לקבל את לדחות תביעה זו או אחרת של הסתדרות המורים, אך זו זכותם ואף חובתם של ציבור המורים והסתדרות המורים לנהל מאבק ציבורי ומקצועי להבטחת סיפוק תביעותיהם. אנו דוחים בתוקף את איומי שר החינוך, שהשימיע מעל במת הכנסת כלפי ציבור המורים, כאשר אומר, שמי שישמע להסתדרות המורים, יפנה אליה לקבלת משכורת.

שר החינוך והתרבות ז. ארן:

בעניינים מהללים.

תחיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

גם כשהמדובר הוא על מאבקה של הסתדרות המורים נגד הרפורמה המוצעת — פסול ובלתי חוקי הוא אינם כזה על חברי איגוד מקצועי, שזכותם האלאמנטרית היא להיאבק עד שביטלה למען העניינים שלהם.

אין להתייחס להכרזה כזו של שר החינוך ולהכרזות ועמדות דממות המגעות בענייניהם של המורים וארגונים

את בעיית הנשיחה מבית-הספר התיכוניים. בסתיו-הספר הערביים, למעלה מ-85% ממסיימי היסודיים אינם ממשיכים בחינוך על-יסודי כלשהו.

אף-על-פי שמציעת תוספת שמה לחינוך חובה חניס, הרפורמה המוצעת לא רק שלא תעזור בפתרון בעיה זו, אלא יש גם הסכנה שעם קיצוצי בית-הספר היסודי בשנת-תיים-המעבר למסגרת שעדיין לא מובטח עצם קיומה, ואם תקום, היא תהיה רחוקה מהמקום — דבר זה רק יכביד על הקליטה ויגביר את הנשיחה.

קיצוץ החינוך היסודי בשנתיים, כאשר מקום הקליטה החדש אינו מובטח — וכך יהיה בכפרים רבים ומקומות קטנים, ואם יקום, יהיה זה בסביבה רחוקה ובמקום מרוחק מהכפר — קיימות כל הסכנות שכל זה יכביד על כניסתם של מסיימי כיתות ו' למסגרת אחרת, דבר שיקל על נשיחה והפסקת המחקר הלימודי.

יש גם ספק רב אם כיתות חטיבת הביניים המוצעת יימצאו בכלל במבנים מתאימים. גם עתה בית-ספר יסודיים רבים סובלים מדרמת מבנים נמוכה ביותר. מי ידאג להקמת מבנים חדשים במצב הקיים, מאחר שנתק ציב משרד החינוך קוצץ האטה ב-120% במקום להחיש את המסגרות הקיימות בחינוך, היה הכרח לבסס את בית-הספר היסודי הקיים, לבנות מבנים מתאימים, להעלות את רמת בית-הספר, וזה היה צריך להיות המסד לחינוך הכללי בארץ. לפי הרפורמה המוצעת ילמדו העוברים מכיתה ו' לחטיבת הביניים במסלולים רבים, בהתאם לכשרות נותיהם ולנטייתיהם. יהיו מסלולים מקצועיים ומסלולים עיוניים. הילדים בגיל 11 יעברו מבחנים ובדיקות לקביעת כושרם ונטייתיהם. לכל הדעות הפדגוגיות מוקדם עדיין בגיל רך כזה לקבוע את הכושר והנטיית על פי בדיקות. גם המחסור באנשי מקצוע מנוסים שיבצעו בדיקות אלה עלול להוסיף לאנדרלמוסיה, כשההכוונה, במצב כזה, תהיה לדעת התלמיד. התוצאה היחידה והכלכלית ותחיה — סלקציה סוציאלית. ילדים משכבות חברתיות חלשות ונחלשות, ילדים והבאים מסביבה שמטבעה אינה מסייעת לילד בבית-הספר, אלא מקשה עליו, על לימודיו וחינוכו — בדרך כלל הם יהיו הילדים הלא-מחוננים, כביכול, והלא-מיוחסים, הילדים "לא סגולות", הילדים המפגרים, בדרך כלל, אני אומר, בדרך כלל, כי יש גם יוצאים מן הכלל.

במקום ללמד בצוותה ילדים ממוצא שונה בעלי רמה שונה, במקום שהמתקדמים יותר יעזרו לאלה הבאים אחריהם, במקום לעזור, בדרך זו, לחלשים להתגבר על חלשותיהם בלי לפגוע במתקדמים יותר ובדרך זו לקבץ חברה וקולקטיב שיתמזגו ויתקדמו תוך עזרה הדדית ושוויון, במקום לחזק כיוון נכון זה של חינוך דמוקרטי, תהיה סלקציה כזאת, שהרקע הסוציאלי — בהתאם לתנאים האובייקטיביים הקיימים — יהיה הגורם הקובע. באופן כזה, הרקע העמיתי, המשולב לרקע הסוציאלי, יהיה גורם נוסף הקובע את הסלקציה בין הטובים והמיוחסים לבין "עמך" המפגר, הסובח אחורנית, הרשאי לקבל רק חינוך של נחשלים, המורחק מחינוך מעמד הסגולה העיוני, וכך תיהפך הרפורמה בחינוך לרפורמה המנציחה פירוד תברתי ועדתי, רפורמה המגבירה את אי-השוויון הקיים בלאו הכי.

לכן מאוד פדוקסלי הוא ששרים ממפלגה הקוראת לעצמה מפלגת עבודה, הדוגלת בערכים סוציאליסטיים,

— המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (דיון) (טובי, סרדינס, טיאר) —

להילחם בהם. המאבק לחיסול הפער ההשכלתי הביא אותנו לפרשת-דרכים. אם הברירה היא בין ריסון התקדמותם של בעלי הישגים גבוהים, תוך מאמץ מוגבר לקדם את האיטיים, לבין דחיפה מואצת של שתי השכבות לתוצאות טובות יותר, דבר המקטין יחסית את הבדלי הרמה — בוחר אני באפשרות השנייה, לאור התפקידים הלאומיים, החברתיים והסוציאליים המתחייבים מן המצב הנוכחי ולעתיד.

במשך שנים-עשרה השנים האחרונות גדל בכיתות ח' מספר התלמידים יוצאי ארצות האיסלאם ב-50% — מ-14,000 תלמידים בשנת תשכ"ד עד ל-23,000 תלמידים בשנת תשכ"ח — וחלה ירידה של יוצאי ארצות אחרות, בעלוש השנים האחרונות — מ-19,000 תלמיד ל-15,000. זאת אומרת, למעשה יורדת והולכת אוכלוסיית התלמידים שממנה מגיעים לנורמה קרוב ל-80% ולעומתה גדלה והולכת אוכלוסיית התלמידים שממנה עולים לנורמה א', ושיעורה קצת למעלה מ-20%, ובנוסף לזה מצביעה המציאות על נשירה גדולה מאוד במעבר מכיתה ט' לכיתה י' ומכיתה י"א לכיתה י"ב.

השאלה המרכזית לגבי עתידנו היא: כיצד להעלות את ההישגים הלימודיים של אותם בני יוצאי הארצות הנחשלות, בני משפחות מרובות ילדים, ולהציבם בצורה נאותה על השלבים העליונים של מערכת החינוך בארץ. זוהי השאלה המכרעת לגבינו. אין להסתפק עוד בשינויים ובשכלולים שהביאו את התנועת האופטימלית, — ולא אמנה אותם כאן. שינוי מבנה החינוך הכרחי הוא לקידום נוסף ולהישגים הלימודיים, של כל השכבות, תוך כדי הקדמת גיל המפגש של התלמידים לצורך מיונה חברתית ולביטול המחיצות במסגרת מקיפה וכללית-סלקטיבית. ולא מקרה הוא שהצעת הוועדה הפרלמנטרית שונה מהצעת ועדת פראוור ומן ההצעה המקוּוּית של משרד החינוך.

החשש מפני הפגיעה בהתקדמותם של חלק מהתלמידים, או הנוק העלול להיגרם משינוי המבנה; ההתאפקות עד ללימוד מושלם של הסוגיה והגישה השמרנית למסגרת הקיימת — כל אלה היוו בי כלם זה למעלה משנה יחצי עד שקיבלתי החלטה חיובית לזכות שינוי מבנה החינוך הרצוף. בביקורי בלונדון ובפאריס הקדשתי זמן רב ללימוד הבעיה שם ופגשתי עם אישים מרכזיים במערכת החינוך ובהסתדרויות המורים הארציות. וזה הוסיף לשכנעני העצמי.

למרות ראיית הצרכים המדעיים, הטכניים, הבטחוניים והחברתיים הדוחקים, הנבול ההתחלתי, המפריד בין תומכים ושווילים, הוא דק מאוד אך הוא פותח פתח לתהליך של התקדמות רחבה ומספסת לילדים המתחנכים באקלים תרבותי ומגוון כשלו.

לפי דעתי עלינו לנצל דווקא עכשיו, בתקופה זו, את העובדות הבאות: הרוב המכריע של הילדים בארצנו התחנכו במוסדות חינוך עבריים החל בגיל הגן, ולא באו מחוץ לארץ בגילים מאוחרים יותר כבעשור הראשון לקום המדינה ובראשית העשור השני. יש רגיעה, אמנם מצער, של העליה, אך במקרה זה נוחה הרפורמה לביצוע. מצב מבני בתי-הספר משביע רצון יחסית. הארכת חוק חינוך חובה חוגג לעצמים נוספים נראית

ובזמנותיהם המקצועיות, אלא במחאה ובחינוך ידם של המורים וארגונם.

חברי הכנסת, סיעתנו הקומוניסטית, שהתנגדה בשעתו למסקנות ועדת פראוור ודחתה אותן כפוגעות בחינוך ובנושאי החינוך, דחה כמו כן את מסקנות הרוב בוועדה הפרלמנטרית בדבר מבנה החינוך ותצביע נגדן.

היו"ר מ. סרדינס:

רשות הדיבור לחברי הכנסת טיאר, ואחריו לחברי הכנסת ורדיגר.

אברהם טיאר (המרכז החופשי):

אדוני היש-בראש, כנסת נכבדה. דהירת הקידמה בארץ ובעולם מצווה עלינו שינויים מרחיקי לכת בתכנים ובמבנה מערכת החינוך שלנו. עם כל הזהירות שיש לקוט בביצוע ההתאמה לצורכי המדינה, החברה והכלכלה, יש להבטיח בכל מחיר פריחה השכלתית, גופנית ורוחנית, אופטימלית.

חברי הכנסת, הנושא המעסיק אותנו עכשיו הוא מן המסעירים ביותר, לא רק בארץ, אלא גם בארצות רבות אחרות, גדולות קטנות. טבעי הדבר, כי נושא זה מורכב ומקיף מאוד. הוא גם גוגע לחינוכו של הילד בתקופה המכרעת בחייו, בתקופת התפתחותו והתבגרותו.

לזוהי משרד החינוך והסתדרות המורים תמימי דעים במיוחד, וראי ודאית קמה תנועת התנגדות אחרת, אולי לא פחות חריפה.

גם בין השוללים, מצד אחד, והמחייבים, מצד אחר, יש שהמניעים והמחשבות והשונים מביאים אותם למסקנות זהות. יש גם רבים מההסכים, ואל להם להתבייש בעמדתם במשא רציני ורגיש זה.

מתנגדיה העיקריים של הרפורמה הם הדוגלים בשמרנות ובשימור. במישור זה המאבק הוא בלתי-נמנע, כי הוא קודם כל אישי-פנימי וקבוצתי-חברתי. בתחילת עבודתה של הוועדה נמנית עם מתנגדיה החריפים של הרפורמה: אבל לבי היתה פתוח להסברים ולשכנוע. בעשור השני של המדינה התקרבו להישגים בתחום החינוכי וההשכלתי, הישגים הראויים להדגשה, ובמציאות שנתהוהתה באותה תקופה אל ייראה הדבר כקל-ערך. יחד עם זאת, אסור לנו להגיע למצב של שוקת שכורה. שיטות הוראה חדשות והרגלי למידה חדשים מצריכים מבחן מחדש ומתמיד ובדק בית לעתים תכופות.

בעידן המיזם והאלקטרון, כשנויטרונים ופרוטונים אינם כבר בגדר סוד; כאשר מזמן מרחפים אנשים בחלל, המרוחק יחסית, וצוללים למעמקי האוקיינוס — מצווים אנו לחשוב-נפש חינוכי והשכלתי. היערכות חדשה מתחייבת בזמנים שבהם מרחיקות הנסיעה ריא פי כמה מינים ממרחקות הקול, ומרחקי התקשורת אינם ידעים כבר גבולות. מזמן עברנו כבר להתמחותיות עיוניות ומקצועיות, שסתמו לנו הצטברות ידע ואפשרויות חיות, שעברו אפילו את משיגי החלומות והתפישו.

מערכת החינוך הקיימת בישראל חתרה במאמץ מוגבר לצמצום הפער המעדיד יסודות חברה בריאה והמאיים על ההרמוניה הנחוצה לה לחייה התקיימים. בין השכבות הסוציאליות, הדימוגיות והעדויות השונות מורגשים עדיין הבדלי רמה בלתי-סבירים ומדאיגים ויש

— המלצות הוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי בישראל (דיון) (טיאה, ש. תמיר, סרדינס, ורדיגר) —

שנתיים, ואשר היתה לי הזכות להשתתף בדיונה בחודשים האחרונים של עבודתה.

אין לי ספק שהגישה הרצונית, השכנוע וההשפעה של ראשי החינוך במדינה, מומחים וגורמי חינוך, אשר הופיעו לפני הוועדה, נעשו מתוך אחריות לבעיה אשר עמדה לפניכם, לטובת חינוכו של הנוער ועתידו.

חברי הכנסת, עדים אנו לשלב היסטורי במערכה על חינוכו של הצעיר בישראל. קשה לנו לדעת אם דיון זה מסיים את המערכה המתחוללת נגד עניינו, זו אשר הפכה למערכה בין משרד החינוך וציבור המורים, וייתכן שהיא עוד תחמיר. מצער הדבר שמערכה זו, על נושא סה עדין, מתנהלת בחוסר זהירות ובשלשון חריפה. אחריות כבדה מוטלת גם על ראשי משרד החינוך וגם על ראשי ההנהגה ועליהם להיות זהירים בלשונם ובפעולותיהם. הפתרון יכול וחייב להימצא במסגרת חינוכית מסודרת ולא בדרך הנוגדת את דרך החינוך והמסכנת את חינוכו של הנוער הישראלי.

חברי הכנסת, בוויכוח על תקציב משרד החינוך אמחתי מעל כמה נכבדה זו, שאכן דחישה רפורמה בחינוך הישראלי, שונה לחלוטין — שינוי מהותי, שינוי עמוק יותר, שינוי בתוכנו של בית-הספר ולא במבנהו. אכן, רפורמה דיקלית — מסתבר שלא איכשר דרא לכך.

אין לי ספק שהדעה לחולל הפיכה במבנהו של החינוך נולדה בראש וראשונה לאור הביקורת העצמית והאכזבה בקרב אנשי חינוך רציניים, אשר לאחר שנים של מחקר והסתכלות, בעקבות הפירות שהניב החינוך החילוני — הגיעו למסקנה שאכן קיימים פגמים. ולכן באה התכנית לזעזע את מערכת החינוך כולה — להלבישה בכלים ובגדים חדשים, אשר ישנו את פני הדברים, יעלו את רמתו וישפרו את דמותו של הנוער, כמובן לפי תפישה אחרת משלנו. ובכן, למעשה אין כאן שני צדדים — של מחייבי רפורמה ושלוליה. כולנו בעד רפורמה, כל אחד לפי תפישה — היא. הוויכוח הוא על השאלה — באיזו דרך לנקוט. לפי תפישה היהדות המקורית, אם בשינוי המבנה רצוננו, ולכן נא בדרך של שינוי המהות, נחזיר את הנוער התורה למקורותיו, לתורה ולמוסדותיו, אשר מסמלים ומייחדים את עם ישראל בכל הדורות.

וארשה לעצמי לשאול מספר שאלות: אם ראשי משרד החינוך, ובראשם כבוד השר, אשר לכל הדעות הוא אדריכלה של הרפורמה המוצעת, הגיעו למסקנה שהחיינוך במבנהו הנוכחי אינו עונה על צורכי השעה, אם כן הדבר, מי יערוך לנו שהרפורמה תעשה את פני הדברים? האם היה זה בלתי אפשרי לערוך ניסויים בכמה מחלקי הארץ ולהשאיר את המבנה הקיים אינו עונה על השינוי אמנם יצליח ויתקבל? האם הרפורמה המוצעת, אשר לפי דעת מחייביה היא כליל השלימות, אמנם עשויה לקדם את מיווג העירות והמצמצם הפער בין מעמד אחד למשפחה — דבר שכולנו שואפים ומייחלים לו בכל לבנו, כי בכך תלוי קיומנו בארץ זו?

אם כבוד השר וראשי משרדו — אשר כל הערכתי לדאגתם העמיקה לחינוך, ואשר חולל תבנית במשך העשור האחרון בשיטת של הקניית ידע ותורבות במדינה — הגיעו למסקנה שהמבנה הקיים אינו עונה על צורכי השעה; אם בית-הספר הנוכחי מפגר אחר קצב העידן החדש — מי מנע מכך, רבותי, לשנות את חומר הלימודים

לעין. ולדעת סיעתי יש לבצעה לאלתר ולא בעוד מספר שנים. דבר זה, במקביל להצעת הרפורמה, מאפשר לנו ביצוע נאות ומוצלח של המגמות אשר הצבנו לפנינו. בהזדמנות זאת אבקש לדחות את פניית הממשלה, באמצעות שר החינוך בהודעתו מעל במה זו אמש, להוציא מהמלצות הוועדה את הסעיף הנוגע לחוק חינוך חובה חנים ולאשר את המלצות הוועדה הפרלמנטרית.

הנוער הישראלי יעמוד לפני האתגר בעזרת המורה, המחנך והצייד, שיעמדו לרשותו. הדחיפה הנפשית והכרת האחריות בשלבים הראשונים בגיל ההתבגרות יעמדו לצידו. המקרב והייעוץ האינדיבידואלי של בעלי מקצוע, הנמצאים כיום לרשות החינוך, ילזו אותו בתקופת המעבר ובהתקדמותו. יש איפוא הצדקה לקבל את ההחלטה המ- חייבת היום העמדת מבנה החינוך על 6 כיתות בית-ספר יסודי ו-6 כיתות בית-ספר על-יסודי, עם 3 כיתות לחטי- בת ביניים ועם תוספת של שנתיים חינוך חובה חנים לאל- תר. אני גם מצטרף לאותו חברי כנסת אשר ציינו לטובה את ביטול הסקר ההולך בד בבד עם שינוי המבנה.

ברצוני להוסיף הערה ביחס להסתדרות המורים. אינני מסכים עם אלה שהאשימו את ראשי הסתדרות המורים בנסיון להסית או להמרד. אני חייב להזכיר כאן, שעדיין לא נתקבלה ולא נפלה החלטה המחייבת שינוי במבנה החינוך והמחייבת את המורים לבצע את השינוי הזה.

יחד עם זאת, הדרך בה הלכו ראשי הסתדרות המורים לא נראית לי, והיא מעמידה את התנהגותם החינוכית בסימן-שאלה גדול.

על דקע הסיבות שמויתי, ועוד סיבות שהעליתי בוועדה הפרלמנטרית, ושאין לי זמן לפרטן, וכן על דקע גישה פדגוגית, פסיכולוגית וסוציולוגית נכונה ומתאמת לצורכי הגברת הידע, הבטחון וההחלטה על בסיס מקיפות אוזרית בלתי-סלקטיבית, ולמען יזרו תהליך מיווג הגלוי יות והקטנת הפער בין התלמידים, אני וחברי סיעתי, או יותר נכון, חברי סיעתי ואני, תומכים בשינוי מבנה החינוך.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

האמת היא שזה אתה וחברי סיעתך.

אברהם טיאר (המרכז החופשי):

לדעת סיעתי, רפורמה זו איננה אלא צעד ראשון בלבד, המחייב עשיית צעדים נוספים בעקבותיו. זהו צעד היסטורי למערכת החינוך הישראל, ומשוכנעני שהוא יהיה לטובת כל ילדי ישראל. שר החינוך והתרבות היטיב לעשות בשתפו את ועדת החינוך של הכנסת על כל סיעותיה בדיונים על הרפורמה, ויש לברך אותו על יזמתו זו.

הי"ר מ. סרדינס:

רשות הדיבור לחברי הכנסת ורדיגר, ואחריו לחברי הכנסת נבון.

אברהם ורדיגר (פועלי אגודת ישראל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. טרם אביע את דעתי לעצם הנושא, ברצוני להביע את הזקקתי לשר החינוך והתרבות, ליושב-ראש הוועדה, חבר-הכנסת רימלט, למנ- הלז הכללי של המשרד, מר שריד, לראשי המשרד ולחברי הוועדה על העבודה הרבה והמעמיקה אשר נעשתה במשך

יום לבית הספר המקיף בסמי-פרק? והאם הבניינים שיקבלו בתי-הספר הדתיים יהיו חדשים וזהים בכל לאלה של בית-הספר המקיף המקביל באותו מקום? ומה בעניין הריחוק של בית-הספר המקיף מהישוב, וזה בוודאי יהיה בית-הספר הדתי, כי הוא בחזקת מיעוט? ומה עם הכיתות הגבוהות בבתי-הספר בכל הקשור להפרדה בין בנים ובנות?

אדוני השר, הבה נעזב לרגע את המורים שאינם משתפים פעולה, את בעיית החטיבות וכו', הרי ההצעה היא היערכות חינוכית כלל-ארצית מחדשות. לכן דוברים כלים חדשים, ספרים חדשים, בניינים חדשים, ועוד ועוד. האם בשלים אנו לביצוע המעשי של כל זה? האם ערוכים אנו לכך?

חברי הכנסת, שנים התנהלה מלחמה על שמם הכולל של בתי-הספר בארץ, וסוסים כי יהיו שני זרמים, ממלכתי וממלכתי-דתי. עתה אני קורא בכל הפרסומים של משרד החינוך על בית-ספר כללי ובית-ספר דתי. ניתן להבין מכך שקיים כלל, ואם קיים כלל - קיים גם יוצא מן הכלל, והוא בית-הספר הדתי.

ולבסוף לנושא ששמו קיפוח. על טענותי שהחינוך הדתי מקופח קיבלתי תשובה מכבוד השר, שאין זה נכון, והוא מוכן ללכת לכל בית-דין ולהוכיח את ההיפך. עיינתי בסקירה של משרד החינוך שהונחה על שולחן הכנסת. בסעיף ביוני, בעמוד 147, מצאתי כי בשנת תשכ"ח פועלים 21 בתי-ספר מקיפים שבנייתם הושלמה, מהם רק 3 בתי-ספר דתיים.

שר החינוך והתרבות ז. ארן:

זה לא נכון. אתה מחלק את זה לא נכון. יש חלק שנבנה, יש חלק שבבניה.

אברהם ורדיגר (פועלי אגודת ישראל):

המבנים שבנייתם הושלמה - 3 מתוך 21.

בעמוד 148 מוצאים אנו, שתוך חדשים תחל בנייתם של 19 בתי-ספר, מהם 5 דתיים. בעמוד 149 - 19 בתי-ספר בשלב נכונ, מהם 5 דתיים. מכאן, אדוני השר, שאבתי את החומר כאשר טענתי שקיים קיפוח, ולא משום מקור אחר.

שר החינוך והתרבות ז. ארן:

תקבל תשובה בהירה בתכלית.

אברהם ורדיגר (פועלי אגודת ישראל):

אשמח מאד, אדוני השר, אם יתברר שהנתונים בדיון-וחשבון הרשמי, שהונח על שולחן הכנסת, אינם נכונים ושהמצב הוא אחר.

ולסיום אני פונה גם לשר החינוך וגם לראשי הסתדרות המורים; תיפול ההכרעה כפי שתיופול - שיתוף פעולה הדוק ביניכם הוא צו. תסלקנה כל אי-ההבנות ותימצא דרך לשיתוף של אמת, שיתוף נאמן, כי בנפשנו הדבר.

הי"ר מ. סרדינס:

רשות הדיבור לחברי הכנסת נבון, ואחריו לחברי הכנסת אבנר.

יצחק נבון (מפלגת העבודה הישראלית):

אדוני הישיבה-ראש, כנסת נכבדה. גם בדיוני הוועדה וגם בדבריהם של כמה מן הנואמים כאן היום ואתמול

לחדש יותר, מעדכן יותר ורחב יותר? אם המורים, ובפרט בכיתות ז'-ח', אינם מוכנים במידה מספקת או שחסרה להם ההכשרה המספקת העונה לדרישות השעה - בידיכם היה להעלות את רמתם. הלא אין משרד החינוך, אני מקווה, מתכוון עם שינוי המבנה לייבא מורים מחוץ לארץ, - והלוואי שיבואו. אם בכיתה ח' מבזבזים את השנה לחזרות ולהכנות לסקר, יבוטל מבחן הסקר, כשם שהשיבים לבטלו עם הנהגת הרפורמה. אם דורשים מס' לולים בבית-הספר היסודי, מדוע אי-אפשר לעשות זאת גם בשיטה הקיימת. על-ידי דרכי לימוד בהתאם לכשרות נותני ונטיותיו הנפשיות של התלמיד, ויחד עם שיפורים אלה לערוך ניסויים לפי המבנה החדש?

ואם לגבי החינוך הממלכתי קיימים ספקות, לגבי החינוך הדתי, על כל זרמי - על אחת כמה וכמה. לא שוכנעתי, לצערי הרב, כפי ששוכנע ידידי חברי הכנסת הרב פרוש, שהרפורמה המוצעת טובה היא לחינוך העצמאי. שמעתי גם אמכי את דעת ראשי הישיבות והחבתי את הדברים אחת. לצערי לא שמעתי גם מצד גורמי החינוך האחרים דבר אשר יסתיר את ההנחה הזאת ויוכיח לנו כי אכן החינוך הדתי לא יוצא נפסד.

החינוך הדתי, על כל זרמיו, הגיע לשיא הצלחות נכבדות בשטח של עיצוב דמות המתחנך. בית-הספר הדתי אינו מקנה רק ידע, הוא מעצב גם דמות. בתי-ספר אלה הניחו את היסוד המאפשר לילד להמשיך בישיבה. העובדה שהישיבה, הישיבה התיכונית והמקצועית, ירשה את בית-הספר התיכון הדתי, מוכיחה שזוהי הדרך המתאימה. רצונו של הנער להמשיך בישיבה מוכיח, שהוא מוכן לקבל עליו עול קשה יותר וכי הוא נתחנך לכך ודמותו עוצבה למטרה זו.

חברי הכנסת, מדברים רבות על מיוזג גלויות, עדות ושכבות. הבה נסתכל על בתי-הספר בארץ - היכן קיימת אינטגרציה של ממש, אם לא בבתי-הספר הדתיים? היכנסו לכל מוסד דתי יטובני, לכל ישיבה ולכל כיתת לימוד - כאן תראו כיצד בוצעה האינטגרציה בצורה יעילה. החינוך הדתי, על כל גווניו, הצליח עד עתה לחנך את תלמידיו ברוח התורה והמסורת, ועיקר הישגיו בכיתות ז'-ח', עת התלמיד מבוגר יותר ומבין יותר לבחור בדרכו המיועדת.

לפי התכנית החדשה יגיע התלמיד עד לשיא כמעט בטרם ספג לתוכו אווירה של תורה ויסודות אמונה ובטח צוייד במידה מספקת בדרוש לו כדי לעוררו לבחור בדרך הנכונה. עם תום שלב זה בחינוכו יאלצוהו לעבור לבית-ספר גדול ומקיף. באווירה שהפלט הבית-הספר נבלע בה בין ההמונים, ובעוד הוא מותיר אחריו את בית-ספר הקודם, חסר מגיין ואווירה מבוגרת, המתפתח דוגמה לצעירים.

הישיבות הקטנות והתיכוניות, אשר זכו בשנים האחרונות להערכת הכול - מה יהיה גורלן הישיבות - פארה של היהדות הדתית - יועמדו בפני מצב קשה. רובן בנויות על פנימיות. מאין יקחו בניינים נוספים? ספק רב אם ההוראה יסכימו להיפרד מילדיהם בגיל כה צעיר, גיל 11-12, ולשלחם למוסדות ישיבתיים, הרחק מביתם. וכיצד נצליח לשלב חינוך ישיבתי של שלב כ' עם זה של שלב ג'?

כיצד, רבותי ראשי משרד החינוך, תפתרו את בעיית החינוך הדתי בבתי-הספר המקיפים במקומות קטנים? האם תאלצו את הילדים הדתיים באור-יהודה לנסוע יום-

תהיה רפורמה, כפי שאני מקווה. כי קודם כל רוב התלמידי דים הם יוצאי עדות המזרח. שנית, כאשר נפגש ילד דתי, בוגר כיתה ו', מעדות המזרח עם ילד דתי אחר מיזארי ארצות אירופה ואמריקה, — יש כבר בסיס משותף גדול לשניהם, יש תורה, יש מצוות, יש מנהגים, יש מסורת, יש מזווה, יש שבת. הפער איננו כל כך גדול.

הבעיה שהילכה עלינו אימים הוא קודם כל הבהלה לגבי בתי-ספר ממלכתיים-דתיים. אם יש פער, הפער הוא לגבי עניינים תרבותיים כלליים, השכלתיים כלליים. ולא להא לה שטוענים נגד סלקציה — גם בממלכתי-דתי כבר ראינו בתי-ספר סלקטיביים מאוד מאוד. אשר לטענות שנשמעו על הפליות, במידה שישנן הפליות — יש לבטל אותן. אבל אני מודה כי איננו יכול להבין איך יכולים חברי כנסת דתיים להתנגד לדבר שהוא בעל תועלת למוסדות שלהם במיוחד.

הערה נוספת אני מפנה אל שר החינוך והתרבות, וכמובן גם לכל חברי הכנסת הנמצאים כאן ואלה שלא נמצאים כאן. הייתי מציע לחברי הכנסת לדאוג את המלצות הוועדה מיקשה אחת. הממשלה, עם כל הכבוד, אינה יכולה לקבל מרביתן של ההצעות ולסלק אחת מהן. המדובר הוא כמובן בהארכת חוק לימוד חובה חינוכי לגבי כיתות ו'.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):
זה הדבר שיעמוד להצבעה, אני חושב.

יצחק נבון (מפלגת העבודה הישראלית):

יש לבדוק את הדבר גם מבחינה פלמנטרית. אני מקווה שהכנסת תאשר את המלצות הוועדה כמות שהן, והן תהיינה ההחלטות הכנסת. אני יודע ששר החינוך והתחנך בות הגיש לממשלה הצעה לגבי תוספת של שנתיים חינוך חובה חינוכי. מובן שזה מעורר בעיות תקציביות ואף בעיות מעשיות. אבל נוח לי שלא לדאוג את הבעיות האלה, או יותר נכון — לדאוג אותן ולא להתחשב בהן.

לאלה, שאולי לא עמדו על הדבר, ארשה לעצמי לומר שניים-שלושה משפטים. אני יודע שקיימת גשירה בכיתות ו'—ז' ובכיתות ז'—ח'. אחרי-כך ישנה גשירה גדולה מכיתות ח'—ט', אבל הגשירה הגדולה ביותר, בכמותה ובאחווה, היא הגשירה מכיתות ט'—י'. דומני שהיא מגיעה ל-15%. באמצעות חוק חינוך חובה חינוכי אנו חייבים להכליל במסגרת חינוך חובה חינוכי גם כיתות ו', כדי להקיף את כל אותם התלמידים העשירים. ואל יאמרו לי שבעיירות פיתוח החינוך העל-יסודי הוא חינוכי. אני יודע, זה נכון. אני יודע גם שבהרבה מקרים יש שכר לימוד מודרג. אלא שבמקרה זה לא הלימוד חינוכי הוא שיעמוד לנו, אלא החובה היא שתעמוד לנו. לא ייתכן שמספר התלמידים ילד וקטן. כדי לעצור את הגשירה מכיתות ו' וכדי לעצור את ההידרדרות הקיימת, אנו חייבים להוסיף ללימוד חובה חינוכי גם את הכיתה ו'.

נימוק נוסף: גמסר לנו, וגם השר אמר זאת, שכאשר מקצים לביצוע הרפורמה מספר מסויים של שנים, שבמסגרתן רוצים לעשות שינויים מסויים, עניינים חמדי מה שנקרא בלעז „אובייקטיבי", כלומר: זורים למרחק יותר גדול, ובמקרה זה — מקצים שנה נוספת, מעבר למספר השנים שבין רוצים לעשות את השינוי. מדוע ייגרע חלקו של הסל הזה כאשר אנו דנים בישראל?

היו טענות בדבריהם של המתנגדים, שאי אפשר ללכלל בהן ואי אפשר לפטור אותן כל-אחר-יד. אבל כאשר חבר ועדה מגיע להכרעה, הכרעה אינה טבעית מתוך כך שהוא אינו חושב על טענות המתנגדים, שאינו מעריך את דבריהם או את ערעוריהם, אלא משום שהוא שוקל את ה„בעד" וה„נגד", ומגיע למסקנה שאלה הוא מגיע.

ישנם דברים שבזמן ביצוע הרפורמה בודאי יהיה צורך לתת עליהם את הדעת. יש שאלת המוביליות ממסלול למסלול בבית-הספר העל-יסודי, בחטיבת הביניים. לא שמענו בדברי המומחים הוכחה ניצחת בדורה שאמנם יש מוביליות כזאת. הבעיה מה תהיה דמותו של בית-הספר היסודי השש-שנתי לאחר ביצוע הרפורמה — גם היא בעיה שיש לתת עליה את הדעת.

עם כל הטענות האלה, אין מידוי הדבר שיש להתעלם מהעיקר היסודי שיש ברפורמה המוצעת.

אני מודה שגם אני, כמו חברי-הכנסת טיאר או אחרים, התלבטתי בעת הדיונים בוועדה. גם אני, כחבר-הכנסת רוזן, עיקר המשיכה שהייתה ברפורמה לגבי היתה בגלל המטרות הכלליות שהיא הציבה לעצמה: ייעול הלימודים, העלאת הרמה, היעיון וההכוון, אותו דבר המבטל סלקציה וית ומאפשר „חונן" לגרע על פי דרכי פתיחת החינוך העל-יסודי להמונים. העובדה היא שאנו חיים בשנת 1968, בעיצומו של עידן טכנולוגי שבעולם כולו מגיע לממדים עצומים, ואנחנו רק באפס קצהו.

אינני מתכוון להשמיע בפירוש זה הרצאה על כל אשר עבר עלינו עד שהגענו למסקנה שאלה הגענו, אינני יכול להגיד „סיעתי", כי סיעתי איפשרה חופש הצבעה וחופש דעה לחברים, גם סיעתי שבה אני נמצא כיום, וגם בגלל הראשון שלי ברפ". על כן אני רוצה להסתפק בהערות אחדות לדבריהם של המתוכננים.

קודם כל לחברי-הכנסת מהמפלגה הדתית-לאומית: אם יש סיכוי שהרפורמה תבוצע כהלכה יותר מאשר בכל שטח אחר — מה זה בחינוך הדתי. אם יש שטח והזקוק לרפורמה יותר מאשר כל שטח אחר — זה החינוך הדתי. אסביר את דברי.

אחת הטענות הקשות, שהושמעו כאן על-ידי חברי-הכנסת אונא וורדיגר נגד הרפורמה, היתה לגבי האפליות שהיו קיימות עד היום נגד החינוך הממלכתי-דתי. על כך אפשר לומר מה שנאמר על-ידי אותו אדם ברכבת: כשיבששו: סגור בבקשה את החלון, דרוז בחוץ — אמר: אם אסגור את החלון, האם יהיה חם בחוץ?

אינני מאמין שמצבים להפלות. יש דין תורה, בבקשה, ילכו לדין תורה. הייתי רוצה לחזות במחזה זה של דין תורה. אבל אם יש טענות של אפליה, יש לבדוק אותן. לזוהן, אינני רוצה שתהיה אפליה גם אם לא תהיה רפורמה. אבל משום שיש טענות על אפליה כלפי החינוך הממלכתי-דתי, לא להעניש את הילדים והזקוקים לרפורמה.

כ-80% מכלל התלמידים והלומדים בבתי-ספר ממלכתיים-דתיים הם ילדים שאנו קוראים להם „יוצאי ארצות האיסלאם". אני קורא לזה בפשטות „עדות המזרח". לא הייתי מכניס לכאן את עניין האיסלאם, יש קונטרסיה לא נעימה בדבר. עובדה היא שחלק גדול, רוב בתי-הספר שטוני הטיפוח, הם בתי-ספר ממלכתיים-דתיים. בעיית המפגש בין העדות השונות, שעוד אעמוד עליה, אינה קיימת כמעט בבתי-ספר ממלכתיים-דתיים, אם וכאשר

והשיקולים לעשיית רפורמה שם הם שיקולים לימודיים, מסלוליים וכו'. אלה הם, לפי דעתי, המקומות הקלים ביותר. או מקח לחוגמה ישוב האמני אחר, שאין בו אנשים מעדות המזרח, בו אפשר לעשות את הרפורמה בשלב הראשון. שלב ב' יבוא במקום של ישוב הטרנזיט, שבו הפער בין העדות השונות קטן יותר. קחו למשל, בירושלים, את אזור רחביה והשכונות הקרובות לרחביה. נכון הדבר שיש פער גדול בין השכונות הללו. אבל תושבי השכונות שמסביב לרחביה ישלחו את ילדיהם לבית הספר היסודי שבאותה סביבה, ומספר שנים לאחר ביצוע הרפורמה ישתנה שם התמונה. אלה הם ילדים צעירים, אף הורים צעירים. הם למדו בבית הספר; הם למדו משהו בבית. האב היה בצבא. לילד יש אח ואחות שסיימו בית ספר והם יכולים לעזור לו. ההורים חדורי הכרה ותחושה שיש לקדם את הילד. אלה אינם הורים שצריך להסביר להם שעליהם לקדם את ילדיהם. הפער אינו גדול, אם כי אין סוגל מדויק למדידה מהו פער גדול ומהו פער קטן. הדעת נחתם שבמקום כזה יכול להיות מפגש אידיאלי, כי הפער אינו גדול והוא יכול להועיל. זהו שלב ב'.

רק בשלב ג' יש לגשת למקומות ששם הפער גדול מדי.

אולם בכך לא מסתיים העניין. כדי שמפגש זה יצלח, חייבים להיות כמה וכמה תנאים. הנתון הראשון, לפי עניות דעתי, הוא הצורך בהכנה מספקת לתלמידים לקראת מפגש זה, גם תלמידים מבתי מכובדים וגם תלמידי דים מבתי עניים.

אנו מתקרים למצב שכמעט מחצית הילדים במדינת ישראל שייכים ל-13% של המשפחות מרובות הילדים. אחוז המשפחות מרובות הילדים במדינה הוא 13%. אבל מספר הילדים הגדלים בחיק משפחות אלה הוא 45%, כמעט מחצית ילדי ישראל. ומגמה זו, יש להניח, תלך ותתפתח. זאת אומרת, נגיע למצב שמחצית ילדי ישראל יהיו בני משפחות מרובות ילדים. ולכן יש השלכות לא רק לגבי החינוך. אם הרפורמה יתהיה תלושה מיתר הדברים, אינני יודע באיזו מידה תצלח. יש בית, יש רחוב ויש בית ספר. הרפורמה עוסקת בבית הספר. אך יש עוד בית ויש הרחוב.

לפי דו"ח בנק ישראל, המשפחות מרובות הילדים — רמת השכלתן נמוכה, הכנסתן נמוכה ותנאי השכונן שלהן ירודים.

כפי שאמרת, נוסף על בית הספר והבית קיים גם הרחוב. דובר בהדמויות רבות על המעדרנים ועל קרנות הרחובות. אם בחדר וחצי מתגוררות 12–14 נפש, כמה שלא יתפל בילד בבית הספר, אם לא יהיה לו מקום להכין שיעורי, שם רפורמה לא תעזור, ושם הצעה שתציע הסתדרות המורים לא תעזור. יש לראות את הדברים כמקשה אחת, ולנסות להקים — אני יודע שהדבר אינו קל — מוסד מיינץ במשרד החינוך, בו ישתתפו אנשי שים במשרד הסעד והשיכון, לפחות אלה, אם לא אנשי משרד הבריאות והעבודה, כי יש בעיות גם בתחומים אלה. רק ראייה כוללת של הבעיה תביא לכך שהרפורמה תשא פירותיה הטובים.

יש תנאי נוסף להצלחתה של הרפורמה בצד זה של המפגש. אני עצמי למדתי בבית ספר דתי. רוב התלמידים בו היו כמנני, מעדות המזרח. עברתי לבית ספר תיכון.

אני יודע שאחדים מחברי הוועדה תמכו ברפורמה מכל הבחינות. אבל אחריו יודעים שקיימת גם סכנה מסוימת. אמרתי שאנחנו עלולים להנציח את הנשייה, ואז יהיה בטענות המושמעות היום ממש. זאת ועוד: הוועדה המליצה על בית ספר על יסודי שש-שנתי מקיף, אזורי. לא קיבלנו את המלצת הפרופסור פראוור. לא הסכמנו גם להצעת משרד החינוך לגבי חטיבת ביניים, שעליה דיבר כעל הישג גדול. אמרנו: בית ספר שש-שנתי שמתוכו יהיו שני חלקים. אחדים מחברי הוועדה רצו שהחלק הראשון ייקרא „השלב הראשון“, ולא „חטיבת ביניים“. הם הציעו: שלב א', שלב ב'. יושב ראש הוועדה יודע את המערכה שהתהלה בעניין זה. הצערנו הינו מיעוט בוועדה בנושא זה.

כאשר אומרים „חטיבת ביניים“, הרי זה מתחיל להיות יצור החי את חייו. יהיו עוד כמה סכנות, גם אם זאת תהיה חטיבת ביניים וגם אם זה יהיה בית ספר שש-שנתי. לפתח הדבר הזה חובצת סכנה, שילד הגומר את חטיבת הביניים ירגיש עצמו איש חשוב, כמו שגמר את בית הספר העל-יסודי, ואז ילך הביתה, יפסיק לימודיו. אם לא נקשור אותו ואם לא נכבול אותו על ידי תוספת שנת הלימודים י, ספק אם ימשיך ללמוד. אבל מצד שני, אם יסיים כיתה י', וגם אם יהיה צורך במתן דחיפה נוספת לו בשנתיים הבאות, יש מקום לקוות שסיים את לימודיו בבית הספר התיכון.

אם הממשלה תגיש הצעת חוק האומרת שיש להוסיף רק שנת לימוד חובה חיתה אחת, אציע להתחיר אותה לממשלה. אני יודע שגם השר תומך בשנתיים נוספות לחינוך חובה חתים. אילו הישתתפתי בוויכוח מפלגתי, הייתי אומר שהמערך הציע במצע שלו לבחיר דות לכנסת תוספת שנתיים של לימוד חובה חתים.

הערתו האחרונה מתייחסת למפגש הבין-העדתי, שעליו שמענו כאן הערות שונות. אני רוצה לומר בכל גילוי-הלב שאילו הגישה לנו הרפורמה, כפי שהיא מוצעת כיום, לפני עשר או חמש-עשרה שנים, הייתי מצביע נגדה, מתוך חשש למה שיקרה במפגש בין השבטים השונים. העדות השונות בעלות הרמות השונות, שהפער ביניהן גדול. כשאתה מפגש במסגרת אחת אנשים מרמות שונות ועדות שונות, אתה כופה עליהם מפגש גש שאין לו שורשים ואין לו בסיס. אלא שבינתיים קרה משהו. המצב היום אינו דומה לזה שהיה לפני עשר או חמש-עשרה שנים.

אילו היינו דנים ברפורמה בעד עשר או חמש-עשרה שנים, ייתכן שאז הייתי ממליץ על יצירת חטיבת ביניים נפרדת, ולא הייתי דואג לנשייה. יכול להיות שאז היו מגיעים לדרגה כזאת של הבנה והשכלה, הן של ההורים והן של הילדים, שלא היינו מציעים חינוך חתים. אבל במצב של היום, ובמצב בעתיד הנראה לעין, זוהי הדרך היחידה המתקבלת על הדעת.

כשאנחנו מעלים את בעיית המפגש הבין-עדתי, אנחנו צריכים לחשוב גם על התלמידים. אני חושב שמשרד החינוך חייב לקבוע שלבים מסוימים לביצוע הרפורמה, ולא רק מבחינת משך הזמן, אלא גם לפי המיקומות השונים במפת הארץ, לקבוע היכן יש להתחיל ברפורמה וכו'. ישנם מקומות שבהם ישובים הגמנוניים דוגמת חצור, שאלות, מעלות, אור יהודה. במקומות אלה לא קיימת כלל בעיה של מפגש. שם יש ישוב הומוגני,

למען האמת והדיוק, לא השתמשתי במלה „מעופש“, אלא במילה „מעובש“. דייבתי על זיקת החינוך, ולא על ריחו. אולם אם כבוד הישר סבור כי גם המדרה זו מונעת ממני להיות ברי-יוכח, הריני פוטר אותו מראש מלהת-ווכח על הדברים שאגיד היום. כי גם היום, הנושא שאני רואה בו עיקר כל העיקרים הוא: שהחינוך בארץ הוא מירשן, מזוקן, מאובן — כן, מעובש. זהו העיקר, וכל השאר הוא משני.

טבעו של משטר זקן הוא שעיקר עניינו במסגרות, ולא בתכנים. זהו הקו הכולט גם ברפורמה זו, המוצעת לנו: זוהי רפורמה מיכנית, רפורמה ארגונית, רפורמה של מסגרות — אבל לא רפורמה של תוכן. היא משהה את הארגון החינוכי, אבל לא את המהות החינוכית. שר החינוך דומה למצביא המעביד שני גדודים מח-טיבה לחטיבה, ומדמה לעצמו שבכך הכריע קרב. ייתכן כי העכבה כזאת יכולה לעמוד למצבע, לשפר סיכויי של מיצב, להיות אפילו חיונית להצלחתו של מיצב — אבל אין היא תחליף למיצב עצמו.

ובכך עיקר ביקורתנו לכל עניין הרפורמה — לא שהיא רעה, אלא שאינה רלבנטית להכרעות האמיתיות העומדות לפנינו. הסערה המתחוללת סביבה היא בעלת איפי שקספירי: much ado about nothing — רוב מהומה על לא-מאומה, או, ליתר דיוק, הרבה רעש על מעט תכלית.

כבוד היושב-ראש, במידה שהרפורמה מביאה לשינוי כלשהו, אנו יתומכים בה. לי אישית יש לכך כמה סיבות טובות מאוד. ייתכן שאני האדם היחיד בבית הזה המגלם אותה תופעה עבה מרבים לדבר עליה כאן: הנשירה. נשרתי מבית-הספר העממי בארץ ישראל בגיל 13, אחרי שסיימתי את כיתה ז', ומאז לא חזרתי למערכת החינוך של כנסת ישראל. לנשירה זו היו שתי סיבות. האחת נוגעת לתופעה שעוד אדבר עליה. בגיל 14 היה עלי להרוויח את לחמי ולעזור לפרנסת משפחתי. מי שמתי-עלם מביעה זו של נער בן 14, גם במדינת ישראל של היום, מתעלם ומאחזת הבעיות והמורכבויות של החינוך. לא די לתת חינוך חניס. במקרים רבים יש צורך בפיצוי למשפחה כדי שתוכל בכלל לאפשר לבנה לשחרר עצמו מן האחריות לפרנסתה.

אולם מסופקני כיום, אם סיבה זו לבדה היתה מביאה לנשירתי, לולא נתווספה עליה סיבה שניה, המונעת במישורן ברפורמה. השתעממתי בכיתה ז' לתלמידים עירניים, שאינם מתקשים בלימודים, כיתה ז' של היום היא כיתה של תיסכול, של דריכה במקום. ידעתי אז כי כיתה ח' גרועה עוד יותר — כיתה שכולה מוקדשת לחזרה על חומר שכבר נלמד. לא היה לי שום חשק לבזבז שנה כזאת והעדפתי לצאת לעבודה.

נדמה לי שמאז לא השתנה הרבה. כיתות ז' ו-ח' הן כיתות אבודות. במידה שהרפורמה המוצעת תשים קץ לבזבז מושוע זה של השנים החשובות ביותר בחיי אדם, כשהנער כולו דרוך לכל חדש וצמא לכל לימוד מעניין — תבוא עליה ברכתי.

אולם, כבוד היושב-ראש, השאלה העיקרית היא בכל זאת: מה הוא ילמד, ולא איפה הוא ילמד. מה הוא ילמד — מה מבחינת התוכן הערכי, ומה מבחינת המידע.

אני זוכר מה נדרש ממני בבחינות הבגרות. רק לאחר מכן נתגלו לי כמה וכמה דברים. ידעתי על עליית רבי יהודה החסיד, על עליית החסידים. רק במקרה נתקלתי בעלייתם של בני מרוקו לטבריה. זוהי ידיעה גלומה, גנוזה, לא ידועה. אני ידע שקיים רחוב אלפסי בירושלים. כמה אנשים ידעים מיהו אלפסי? כמה תלמידים ידעים מיהו אלפסי? אני מעריך שאילז היו ידעים, גם תלמידים יוצאי מרוקו וגם תלמידים יוצאי אירופה, מי היה אלפסי ומה היתה תרומתו ליהדות, אני חושב שהיו מסתכלים אחרת על מה שקריו „ישראל השנייה“.

בארץ יש עולים מ-102 ארצות, המדברים ב-82 שפות. בארץ יש מה שקריו „ישראל העליונה“, „ישראל הנחותה“. יש אנשים רבים שאינם ידעים בדיוק למה הכוונה. אבל הם מתהלכים בהרגשה שהם נחותים.

אסור לנו להעריך תרבות אחת על פני האחרת. עלינו לטפח ולהזקיק את היפה והטוב של כל התרבויות. עלינו לדעת ולהזקיק תחומותיה של כל גולה גם למחשבה היהודית וגם ליישוב הארץ. הילד חייב ללמוד שבבל, עיראק, היתה מרכז היהדות. פעם היתה ספרד מרכז היהדות. עלינו לדעת ומה היתה תרומתה של יהדות צפון-אפריקה למחשבה היהודית וליישוב הארץ, ולא רק בשנים האחרונות. מסף לכל אלה יש פולקלור והווה של כל גולה וכל עדה.

אם הגישה והיהודי העדפת תרבות אחת — ואיני אומר השכלה — ואפס בלתה, ואין זולתה, אני חושב שנקפח גם את אלה וגם את אלה. אין לצפות לכך שמישהו יזדהה עם הכלל כל עוד אינו מזהה עם עצמו. זהו כלל ראשון של הסוציולוגים בעולם. כדי שאדם יגיע להזדהות עצמית ולהשלמה עצמית, עליו להכיר את עצמו, את הווייתו ואת מסורתו, בין שזה יהודי מתימן, בין שזה יהודי מקורדיסטן ובין שזה יהודי מגולה אחרת. אלה ואלה צריכים להכיר ולהזקיק איש את רעהו.

אני מניח שמתרבות המערב יש לקחת את הידע הטכנולוגי, את מושגי הדמוקרטיה. וכאשר אני מדבר על המערב — אני מדבר על מערב-אירופה ולא על מזרח-אירופה במזבן זה.

אם יהיה שילוב זה, הרי המפגש לא יהיה מפגש של עליונים ותחתונים, אלא מפגש של אנשים שכל אחד תורם משלו מה שיש לו לתרום. אם זה יהיה המפגש, אין לי ספק שהרפורמה תצליח לא רק באופן טכני — מבחינת הציונים ומניעת הנשירה — אלא היא תהווה משהו מהותי בכך שתיצור עם יהודי אחד.

אנו חייבים תחיה לשר החינוך שיום הקמתה של הוועדה הבין-פרלמנטרית. השבענו את יושב-ראש הוועדה הרבה מרודות, ואני חושב שהוא נשא בגאווה ובאומץ לב בכל הטרוזות שהטלטל עליו.

היו"ר מ. סרדינס:
רשות הדיבור לחבר הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה — סוחר חדש):
כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. בסכמו את הוויכוח על משרדו בשבוע שעבר הדויע שר החינוך כי אני חבר הכנסת היחיד שאינו ברי-יוכח בעיניו. וזאת משום שאמרתי, באותו יוכח, שהחינוך בארץ הוא „מעופש“.

בעקשנות ובתוקף, מתן חינוך חינוך לכל, בכל השלבים. לא הארכת חינוך חינוך בעוד שנה, וגם לא בעוד שנתיים — אלא חינוך חינוך עד לאוניברסיטה ועד בכלל.

וכשאנו אומרים "חינוך חינוך", אין אנו מתכוונים רק לביטול שכר לימוד. זה לבדו אינו שום דבר. העיקר הוא לאפשר לנוער, ולאפשר למשפחתו, להגיע למצב שבו לא יצטרך לעבוד בסדסה או בסמך בגיל 15, בגיל 17 ואפילו 20 — אם הוא מוכשר ואם הוא רוצה לזכות בחינוך גבוה. אי-אפשר לקבוע חינוך חובה מעל לגיל מסוים — וכאן אני חולק על חברי-הכנסת נבון — כי לא כל אחד יכול ורוצה להמשיך בכל דרגי החינוך. אך חינוך חינוך כולל — זה יסוד לחברה מתקדמת. ואל יאמר איש: זה לא מעשי היום. זה לא מעשי במשטר הקיים. מפני שבו סולם העדיפויות מזויף ומסולף. אין תפקיד חברתי וזאת השמירה על הבטחון והחתימה לשלום, העולה בחשיבותו על חינוך חינוך כולל. ואפילו הבטחון, בסופו של דבר, יהיה תלוי בעתיד יותר ויותר בכומר המדעי והטכנולוגי מזה, וברמה השכלית והאינטלקט-טואלית מזה. וכשם שאיש אינו שואל את עצמו עם אנחנו יכולים להרשות לעצמנו עוד טנק ועוד צוללת, כך אינו צריכים לשאול את עצמנו האם אנחנו יכולים להרשות לעצמנו חינוך חינוך לכל.

משטר שאינו מסוגל אף לחשוב בכיוון זה, משטר הזורק לנו פירושים של תוספת חינוך חינוך, בעודו מבזבז מאות מיליונים על צרכים חברתיים שליליים ואף שליליים, פשוט מעיד על עצמו שאינו משטר בן-זמננו; זהו משטר שאבד עליו כלל.

מכל הבחינות האלה, הרפורמה היא צעד קטן, אמנם בכיוון הנכון, אבל צעד קטן מאוד. לא רפורמה דרושה לנו, כי אם רפורמציה — מהפכה כוללת במערך-כח החינוך, בתפיסת היסוד של החינוך, במבנה הסוצי-אלי של החינוך ובחינוך עצמו.

ולבסוף, סכד היושב-ראש, משהו על הסערה המת-חוללת סביב ויכוח זה.

יש בלבנו אהדה טבעית לכל ציבור המאמין במשהו והלוחם על אמונתו. כאשר ציבור מקצועי, המאגד באגודה מקצועית, מרחיב עוז בנפשו לקום נגד השלטון — הרי זה צריך לעורר אהדה כפולה ומכופלת. לצערנו, אין המצב כך במקרה זה.

הסתדרות המורים אינה אגודה מקצועית דמוקרטית, זה שנים רבות איננה כזאת. המורים מן השורה שונאים אותה, פוחדים ממנה. הם מיוצגים על-ידיה, כשם שכבש מיוצג על ידי הזאב שבלע אותו.

בהסתדרות המורים יש דיקטטורה של איש אחד, מד שלם לזין, ובמקרה הטוב ביותר — אליגרכיה של כת ותיקים. כשזו יוצאת למלחמת קדש, כביכול, יש חיש סביר שאין זה מאבק על תכנים וערכים, אלא מלחמת כוח בין שני מחנות פיאודליים: הבוסים של הסתדרות המורים נגד הבוסים של משרד החינוך, פיאודלים מכאן ופיאודלים מכאן.

בכד היושב-ראש, נכנסתי לוויכוח זה בראש פתוח, מוכן להשתכנע מטענות סבירות. הקשבת בדריכות לכל הנאומים, וביקש לנאומים של מתנגדי הרפורמה. קראתי בעיון את החומר הרב שהסתדרות המורים הוא-לה המציא לי. לצערי עלי לקבוע: עד הרגע הזה לא

כל זמן שהחינוך הישראלי היה מוגבל לאופקים הצרים של עיירה יהודית מודרניזצית בסוף המאה שעברה, כל זמן שהטיפוח העצמית על השכם ממלאה 40 עד 60 אחוזים של שעות הלימודים, אין התלמיד יכול לקבל את המינוימום הדרוש לאדם מודרני כדי לעמוד במשימות של חברה תעשייתית בת-זמננו, בעולם שכל התקשורת הופכים אותו לארץ אחת.

בבחינת הבגרות האחרונה בהיסטוריה מדרש תלמיד להשיב על השאלה מס' 14: "מהו החידוש הרעיוני שהביא אה תנועת חב"ד לחסידות?" ועל השאלה מס' 16: "המחלוקת בין ר' יהונתן אייבשיץ לבין ר' יעקב עמדין — ותוצאותיה". ייתכן כי זה מעניין את השר ארן, וייתכן כי השר ארן אפילו יודע את התשובות. אני מודה שאיני יודע. אבל זה לא יעזור לטייס מיראז' להשתלט על מנגנון אולטרה-מודרני מסובך, זה לא יעזור למהגר דס לבנות בית-חרושת לאלקטרוניקה —

יעקב שלמה גרוס (אגדת ישראל):

אולי אתה מציע להנהיג שיעור של פורנוגרפיה בבתי-הספר?

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

משרד החינוך דן כרגע בהנהגת חינוך מיני, כפי שנמסר לי.

— זה לא יעזור אפילו לצעיר ישראלי לבטא לעצמו השקפת עולם ישראלית מאוזנת, המיוסדת על ערכים לאומיים וכלל-אנושיים והמאפשרת לו דו-שיח פורה עם אדם משכיל במדינה תרבותית.

הטיפוס הפרובינציאלי, השובניסטי, המפצה ביהודה צרת-אופק על דלות חינוכו — הוא האנטי-תיזה לטיפוס המודרני של האיש המקנה לעמו ולמדינתו כושר טכני, רוחב תרבותי ואיכות חברתית.

והרי לעיצוב איש כזה, בכד היושב-ראש, אנו חותרים. זאת היתה צריכה להיות התכלית של כל מערכת החינוך שלנו, והיעד הזה הוא שצריך להכתוב את כל שלבי ההכנה לקראתו.

כלומר: בוגרי האוניברסיטה, לא כיחיד-סגולה בעלי זכויות-יתר, אלא כמחמה מרכזי ומקיף את רובו הגדול והגדול של הדור — הם הפרי האמיתי של החינוך המודרני. כל השנים הקדמות לכך — מכיתה א' ועד כיתה י"ב — צריכות להכשיר את הדור לקראת יעד זה. מלמעלה עד למטה, ולא להיפך, צריכה להיות הקרנה רצופה של תכנים ערכיים ומדעיים מן המוקד הזה, שהוא החינוך הגבוה.

ראייה זו מצדיקה את הרפורמה, מפני שהיא מביאה את התלמיד לידי מגע, אפילו מיכני-ארגוני, עם החינוך הגבוה יותר. למעשה אפשר היה להרחיק לכת ולהציע את צירוף כיתות היסוד, גם הן, לבית-ספר היקפי אחד ויחיד, ובו רצף של לימודים קדם-אוניברסיטאיים.

לכל הראייה הזאת אין כל ערך, ובודאי לא ערך חיובי, אם מתעלמים מן הצד הסוציאלי של התהליך. או לנו אם ניצור שני עמים — עם אחד שכולו יזכה בחינוך גבוה, והוא יהיה עם-אדונים, אשכנזי בעיקרו, ועם שני חוטבי-עצים ושובבי-מים, שקיפוחם החינוכי דן אותם מראש לחיים, שמחוץ לעולם המודרני.

לכן תבענו, לכן אנו תובעים, לכן נוסיף לתבוע

יחזק על-ידי תיקונים ושינויים מהותיים בתי-הספר היסודי, שהוא הבסיס שעליו תיכון מלאכת החינוך כולה, הרי ימשיכו לצאת ממנו בני-נוער מבלי שצויידי כהלכה לקראת המשך לימודים בבית-הספר העל-יסודי, לקראת חיים בחברה הישראלית, התובעת מאזרחיה גם השכלה נרחבת וידע טכני ומדעי, וגם זיקה לאידיאלים כלל-אנושיים ולאומיים מתקדמים.

כל האמור לעיל מצריך רפורמה מתמדת ובלתי-מסקת במערכת החינוך הקיימת. על כל פנים, אשר לבית-הספר היסודי טרם אדור עז — וגם תקציב — כדי לאחוז את השור בקרניו. משרד החינוך והתרבות טרם מצא את הדרך ואת האמצעים לקיים מדיניות של „אפליה חיובית” לטובת מסודות החינוך באזורי הפיתוח, באזור העני. כדי למנוע את הפיגור בלימודים או כדי לצמצמו, יש לעשות לכך מן הגל הדרך ביותר. אני יודע שנעשו צעדים מסוימים לטובת חלק מן התלמידים הטעונים עזרה וטיפול, אך אם רוצים ברצינות להרים את המשא הכבד והאחראי הזה מבחינת האינטרס הלאומי והאינטרס החברתי הכללי, הרי יש להקדים את הטיפול. יש להקים גני-ילדים לבני שלוש-ארבע שנים, שיפעלו כל היום, שכיתותיהם לא תהיינה צפופות, שהמחנכות תהיינה מסוגלות לגישה אינדיבידואלית לילדים. בזה צריך להתחיל, אם רוצים לחשוב ברצינות על דור המשך, אם מתייחסים ברצינות לדברים על קיבוץ גלויות. בקניטת צעדים כאלה ניווכח סלמו לדעת, שישלי עזרת המזרח לא יפלו מילדי עדות המערב בכשומי-תיהם האינטלקטואליים ובתכונותיהם הנפשיות; ניווכח לדעת, שקיימת האפשרות להציל רבבות בני-נוער מפיגור ולשלם בחברה הישראלית כגורם עתיר-פעלים.

רפורמה כזאת במערכת החינוך היסודי הקיימת, שכמה מקווה צינתי לעיל, בתוספת שתיים — שלש שנים של חינוך חובה וחנינו, תהווה כמובן אתגר עצום וכבד למדינת ישראל. יש לי ההרגשה, כי אלה שנקלעו לרעיון הרפורמה המוצעת נקלעו אליה מתוך אי-נכונות להתמודד עם האתגר האמיתי הניצב לפנינו, שהוא אתגר של תכנים בעיקר ולא אתגר של מבנה בעיקר. יש מי שהתנינו או אף התיימאש ממאמצים להתמודד עם הקשיים העצומים כדי להגיע בשיטתיות לתקונים ההכרחיים במערכות החינוך היסודי והעל-יסודי כפי שהיא קיימת, ומציע למי כותחליף מבנה חדש שלמי הרוצים של רבים בכנסת ובציבור הוא לא יתרום לפתרון הבעיות הניצבות לפנינו.

לא אכנס לסוגיה של השוואות עם שיטות שונות בארצות שונות, כיוון שאף אחת מאלה אינה דומה למצבנו אנו, כיוון שאף אחת מאותן הארצות אין בה תרבות לאומית כזאת כפי שהיא מצויה אצלנו. לכן עלינו לסמוך על שיקולנו העצמאי, תוך הסתייעות בלבד בסיועם של אחרים. השקפות חברתיות שונות מפעילות כמובן את השפעתן גם בשאלה הנדונה. אנוניס קשובות קולטות לא רק את הנושא הרשמי של הודעת ישיבת-ראש הוועדה לבחינת מבנה החינוך, לא רק את ההתרגשות הכנה של שר החינוך והתרבות שהגנתו הנלהבת על הרפורמה המוצעת, אלא גם הערות והאמרות מסוימות לעניין, המושמעות על-ידי בעלי אינטרסים רכושניים, או על-ידי חסידי הממלכתיות הצרופה.

מה טיבן של הערות והאמרות אלה — טוענים, בצדק,

שמעתי אפילו טענה משכונת אחת נגד הרפורמה. כמעט אמרתי: דווקא ישללי הרפורמה שייכנסו אותה בדבריהם באי-צדק טענותיהם.

לכן, כבוד הישיבת-ראש, למדת שאנינו רואים ברפורמה פתרון מרחיק-לכת לשום בעייה מרכזית, נצביע בעדה.

היו"ר מ. סרדינס:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת מיקוניס.

שמואל מיקוניס (מק"י):

כבוד הישיבת-ראש, כנסת נכבדה. אין חולק על כך שמערכת החינוך היסודי והעל-יסודי בארצנו זקוקה לתקונים וחידושים מקיפים. זאת תובע תהליך התהוותה של האומה הישראלית מעול עשרות ארצות ויבשות שונות, תהליך התהוותו של המשק הממדיני ועיצובה הלאומי-תרבותי המתקדם של החברה הישראלית. תיקונים וחידושים במערכת החינוך היו נדרשים גם לו היינו כבר עם מובש ומדינה ותיקה. על אחת כמה וכמה דרושים הם כאשר פער עדתי וכלכלי-חברתי חמור רובץ לפתחנו. השאלה היא רק מה, איך ובאיזה כיוון לעשות כדי לתקן את המצב במערכת החינוך בארצנו.

אני מניח, כי הן מצדדי הרפורמה המוצעת בחינוך והן מתנגדיה כונתם טובה היא. כאלה כן אלה רוצים בטובת החינוך, בטובת ילדינו ודור ההמשך. אך אין להתעלם מזה, שגישתו זו או זו מושפעת מאינטרסים שונים והשקפות מעמדיות וחברתיות שונות הרווחות אצלנו. אין להתעלם גם מזה, שמה שלא תהיינה הכוונות של המחזיקים והשוללים, הרי בסופו של דבר קובעת המשמעות האובייקטיבית של גישה זו או אחרת. לאור זה אנסה להבהיר את גישת סיעתי הקומוניסטית.

יש מקום לברר על מפעל החינוך בארץ בעשרים השנים האחרונות ובשנים שקדמו להן. אך בכך נוצר רק הבסיס, הבסיס הבלתי-מושלם לקראת העתיד. הקשיים בחינוך נובעים בעיקר מעובדת הרמה הכלכלית-חברתית הירודה של חלק ניכר בעם. ידועה השפעת הגומלין בין מצבם הכלכלי, התרבותי והחברתי של ההורים, לכל בין גדל המשפחה, קוטן הדירה ושיעור ההכנסה לכל נפש — לבין ההישגים הלימודיים של חלק ניכר מבני ויצאי אסיה ואפריקה, של בני כלל עניי העם, שהם רוב התלמידים. למרות הקשיים האלה הושגו הישגים רבים, בתוקף מאמציהם ומסירותם של דור המונחים, אך בצידם נשארו עדיין בעיות יסודי לא פתורות.

רובצת עלינו המועקה של הישגים לימודיים וחנינויים ירודים בחלק גדול של גומרי בית-הספר היסודי, המועקה של הנישירה הן בבית-הספר היסודי והן במעבר ממנו לבית-הספר העל-יסודי — על פי רוב מסיבות כלכליות. לדעת אנשי מדע ואנשי ציבור ישראליים, ובראש וראשונה לדעת הסתדרות המורים, כורח השעה הוא לערוך רבייה כללית של תכנית הלימודים; להבטיח חלוקת שעות בין מקצועות שונים בהתאם לדרישות הזמן; לשקוד על החלפת ספרי הלימוד היחידים, להעלות את רמת המורים, את רמת המבנים והציוד; להקטין את הצפיפות בכיתות, וביחד — באזורים הנחשלים מבחינה לימודית וחנינוית; להקים בתי-ספר נפרדים לילדים מופרעים ומפגרים וכיוצא באלה. אם לא

ליפול קרבן לשיטת המוצע. לפי כל הסימנים עלול להתדלדל גם סגל המורים והמחנכים בבית-הספר היסודי, כאשר מיטב המוחות ישאפו - מטבע הדברים - לעבוד אל המסגרת החדשה.

ברור לנו למדי, כי מערכת החינוך הטובה ביותר אינה יכולה לשנות מצבים והליכים כלכליים ומעמדיים בחברתנו הישראלית, אך היא יכולה לתרום רבות לכיוון חיובי יותר או שלילי יותר בעיצוב הדמות החברתית והדמויות הרחוקות של אורחיה העתידים. מערכת החינוך יכולה וחייבת ביצירת אמת של שוויון האפשרויות לכל ילדינו, הלכה למעשה. נדמה לנו, כי הרפורמה המוצעת, אשר בודאי יש בה גם אלמנטים חיוביים, לא תקלע למטרה. נדמה לנו, כי הקדמת הטיפול של טעני הטיפול וההתמחה והכמלת בו בכל שלבי החינוך היסודי והעל-יסודי, בתוספת שנת לימודים תשיעית לבית-הספר היסודי, - נדמה לנו, כי אמצעים אלה יביטחו גם את רציפות עבודתו החינוכית והלימודית של בית-הספר וגם את מניעת הזעזוע של מעבר כפול מסיטואציה חינוכית אחת לאחרת. אין להבין, מדוע אי אפשר לנסות להשקיע את כל הדברים הטובים והחיוביים, המובטחים לרפורמה המוצעת, בבית-הספר הקיים, תוך חיפושי דרך חדשים במסגרת של ניסויים - אף נרחבים - כדרך של ארצות אחרות? מה החפזן הזה ומה הטוטליטאריזם הזאת?

חבר הכנסת, מגבולות הזמן העומד לרשות אינו מאפשרת, כמובן, להקיף את כל השאלות הנוגעות בדיון על הרפורמה. הצעות הרוב בוועדה לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל-יסודי מובאות להצבעה בכנסת, וכן הצעות המיעוט באותה ועדה. דעתי היא, כי יש הרבה מאוד מן החיוב התכליתי בהצעות המיעוט דווקא. חושבני, כי יש להקשיב לקולה של הסתירות המורית בין רצינות, למנוע ריגוז מיותר ומזיק בינה לבין משרד החינוך והתרבות, לוותר על צמצום-תרבות לשוני, כי בדיני נפשות החדר הצעיר ועתיד עסקינו. הסתירות המורית בארצנו אינה רק ואינה בעיקר איגוד מקצועי רגיל, אלא הסתירות העוסקות שנים רבות בבעיות החינוך היסודיות, לפעמים גם על חשבון המאבק להגנת האינטרסים החינמיים של ציבור המורים.

על כל פנים, מה שלא תהיה התחלת הכנסת בעניין הרפורמה המוצעת, שעל כמה מצדדיה היסודיים חלקתי, יצב לפני משרד החינוך, לפני שר החינוך וחבר עוזריו הבכירים אישית, ולפני ציבור המורים והמחנכים, תפקיד גורלי להציע קדימה את מערכת החינוך בארצנו. איחולי לכם מקרב לב, כי תצליחו - בכל דרך שתנקטו - להבטיח לעם ישראל מערכת חינוך משופרת ומשוכללת יותר, לטובת כל ילדי ישראל, ללא הבד לאום, עדה, מין וגיל - מערכת חינוך ברוח ואהבת ישראל ואחוות עמים, קדימה חברתית ושלום.

הי"ר מ. סרדינס :

המשך הדיון - מחר בשעה 9.00. ישיבה זו נעולה.

שהמשק המודרני ומקורות הקיום הכלכלי של ישראל לעתיד לבוא מצריכים הבטחת עתודה אקדמאית נרחבת, עתודה של אנשי מדע וחדשה בכל יטחי הסכלה, עתודה של טכנוקראטים לניהול מודרני של המשק והשירותים. בכך רואים הללו את העיקר ולשם עיקר זה הם מוכנים לוותר על כל מיני דברים הנראים בעיניהם כמשניים, בכלל זה גם דבר קידום של בני השכבות הנחות של בעם.

נאמני תנועת הפועלים הישראלית, נאמני האידים החברתיים והלאומיים המתקדמים של תנועה זו, אינם שוללים את הצרכים הגדלים והולכים הקשורים בעידן הטכנולוגי, אך רואים אותם על רקע הבעיה הלאומית והחברתית הכלכלית, המופיעה בכל סביבותיה על סדר-היום של חינוך. יתירה מזו: אף הניקה הבלעדית או העיקרית לצורכי העידן הטכנולוגי לא תשיג את מטרתה, אם לא יורחב ויועמק המשטר הלימודי-חינוכי במדינה, אשר יקנה לנוער, בין השאר, את המבואות למדע. לא תוכל להתקיים עילית מדעית, טכנולוגית וטכנוקראטית, והיא לא תהא מסוגלת למלא תפקיד חיוני במשק ובשירותים, אם לא יהיה לה בסיס המוני. "הוטביע" ושוואבי"מים" אינם באים בחשבון למטרת הקמתו של בסיס המוני זה.

השיקולים הכלכליים-רשמיים האלה, אך הבהירים מאוד, המסתתרים מאחורי הצעת הרפורמה במבנה החינוך, אינם יכולים להיחשב כשיקולים מכריעים. השיקול המכריע שלנו הוא: החשש ותהליך התהוותו והתמגגותו של עם ישראל, ביטול הפער הסכלי-חברתי-תרבותי של השכבות העמליות והאחרות המקבילות בין עדות המזרח לעדות המערב, סתירת המקורות לפיצול העדתי המיותר והמזיק והמאמצים הסליתיים - גם באמצעות מערכת החינוך והתרבות - להשגת המטרה הזאת.

השיקול המכריע הזה מוליך למחשבה, כי הרפורמה במבנה החינוך המוצעת עלולה להחרף את כל הבעיות שאותן היא מנסה לפתור. הרפורמה המוצעת, שלפיה יצומצם גיל המעבר מבית-הספר היסודי למסגרת הלימודים הבאה, עלולה להגביר עוד יותר את הנעירה בגיל צעיר יותר ולגרום לכך שהנעורים יצטרפו לשוק העבודה כשהם חסדים השכלה אלמנטרית. בית-הספר היסודי יתגמד, אך הסלקציה הסוציאלית ותוחמו. הסלקציה בגיל 12 והדיפרנציאציות המוצעות באותו גיל גופא, לרגל המעבר למסגרת הלימודים החדשה, יחרצו את מרחם של בני-הנוער הנחשלים עוד לפני שהספיקו לגלות תכונות וכישוריות חיוביים בגיל מאוחר יותר. מיעוט דמוני ותכנון של בית-הספר היסודי חופף את מיעוט כוחו של המסד הראשוני להשכלתו ולחינוכו של הדור הצעיר. זה מוכרח לפגוע גם באפשרות קריבה של בני השכבות העניות והשונות, שבית-הספר היסודי הוא המסגרת היחידה התורמת - בתחום החינוך - להשגת מטרה חשובה זו. גם החינוך החברתי והחינוך לחיי קהילת ילדים, עם כל מגבולותיו כיום, עלול